

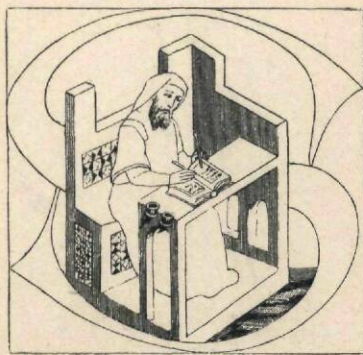
A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNET KÉPEKBEN

ÖSSZEÁLLÍTOTTA ÉS MAGYARÁZÓ SZÖVEGGEL ELLÁTTA:

VENDE ERNŐ

ÁTNÉZTE: BEÖTHY ZSOLT

I. RÉSZ

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA

1905.

TARTALOMJEGYZÉKE.

I.

A KÉP CZIME.

LAP-SZÁM

A KÉP CZIME.

A KÉP CZIME.

LAP-SZÁM

A magyar ősköltészet emlékeinek kútforrásai.

Latin krónikák:

I. A Névtelen Jegyző krónikájának 1. lapja	1
II. A Bécsi Képes-krónika címlapja	2
III. Kézai Simon krónikájának 1. lapja	3
IV. A Thuróczi-krónika:	4
Az 1488-iki augsburgi kiadásnak címkepe.	
Mátyás ifjúkori arcképe.	

A magyar pogánykor költészete.

Attila lakomája. (Korkép. Than Mór festménye után.)

A hún- és magyar mondák:

I. Attila Róma előtt. (Rafael festménye után.)	6
II. A Szarvasgim mondája. (A Képes-krónika 5. lapjának miniatúrája után.)	7
A cezariói útközet. (A K. kr. 9. lapj. min. után.)	7
Aquila ostroma. (A K. kr. 14. lapj. min. után.)	7
Lehel kürtje. (A K. kr. 34. lapj. min. után.)	7
Botond bárdja. (A K. kr. 36. lapj. min. után.)	7

A keresztény középkor. 1000—1526.

I. Árpád-házbéli királyok kora. 1000—1301.

Szent István kora. (Korkép. Lotz Károly festm. után.)

Egyházi irodalom:

I. A Halotti Beszéd és Könyörgés	9
II. A Pozsonyi Évkönyv	10
A Pray-kódex egy képe	10
III. A Gyulafehérvári Glosszák	11
A Königsbergi Töredék	11

II. A vegyes házakból származott királyok kora.

1301—1526.

Nagy Lajos kora. (Korkép. Lotz Károly festm. után.)

Corvin-kódexek:

I. A Damaszenus-féle Corvin-kódex címlapja	13
II. Mátyás király misekönyvének Kánon előtti képe	14
III. A Victorini Commentum Corvin-kódex címlapja	15
IV. A Quintus Curtius Corvin-kódex kötésének hátsó táblája	16

Egyházi irodalom. — Kódexek:

I. Az Ehrenfeld-kódex	17
Könyvívő barát. (A Képes-krónika 1. lapjáról)	17
II. A Bécsi-kódex (Ferencziek bibliája) egy lapja	18
III. A Müncheni-kódex egy lapja	19
IV. A Nádor-kódex egy lapja	20
V. Szent Margit legendájának egy lapja	21
VI. A Cseh-kódex 43. lapja. (Szent Bernát himnusza)	21
VII. A Peer-kódex egy lapja	22
VIII. A Jordánszky-kódex 40. lapja	23
IX. Az Érsekújvári-kódex: Szent Katalin legendájának 1. lapja	24
Két kép az Érsekújvári-kódexből	24

Világi költészet:

Szent László párbaja. (A K. kr. 72. lap. min. után.)	25
Béla párbaja. (A K. kr. 54. lapj. min. után.)	25
III. Henrik Pozsony alatt. (A K. kr. 56. lapj. min. után.)	25
»Szabács viadala« utolsó lapjának hasonmása	25

A reformáció kora. 1526—1606.

Komjáthy Benedek:

»Szent Pál levelei«-nek címlapja	26
»Szent Pál levelei«-nek első lapja	26
Pál apostol képe a »Szent Pál levelei«-ben	26
Pál apostol kisebb képe a »Szent Pál levelei«-ben	26

Károli Gáspár I.:

Károli Gáspár szobra Gönczön	27
A sárvári vár	27
A visolyi templom	27
XVI. századbeli könyvnyomtató műhely. (Jobstnak fametszete 1568-ból.)	27

Károli Gáspár II.:

Károli bibliájának 207. lapja

Erdősi Sylvester János:

Magyar-latin nyelvtanának címlapja	29
»Uj Testamentum«-ának címlapja	29
»Uj Testamentum«-ának 113. lapja	29
»Uj Testamentum«-ának ajánlása	29

Tinódi Sebestyén:

Cronicájának címlapja	30
Részlet a Cronicából	30
Költött arcképe	30
A fricsi kastély lantos deákja	30
Tinódi nemesi címere. (A Cronicából.)	30
A »Hadnagyoknak tanóság« című munkájának egy-korú másolata	30

Elbeszélő költészet:

Ponczianus históriájának 1. lapja	31
Ilosvay »Tholdi«-jának címlapja	31
Róskai »Vitéz Francisco«-jának első versszakai	31
Istvánfi »Historia Regis Volter«-jának első versszakai	31

Balassi Menyhárt:

Sírköve	32
A »Comoedia Balassi Menyhárt áruhatásáról« cím-lapja	32

Pesti Mészér Gábor:

»Esofus fabulái«-nak címlapja	32
»Esofus fabulái«-nak egy lapja	32

Balassi Bálint I.:

Arcképe és névalírása	33
A »Beteg lelkeknek való füves kertecske« cím-lapja	33
A »Beteg lelkeknek való füves kertecske« címkepe	33

Balassi Bálint II.:

A Balassi-kódex címlapja	34
Az »Istenes énekek« 1676. kiadásának címlapja	34
Az »Istenes énekek« 1806. kiadásának címlapja	34
Heltni Chronicájának címlapja	35

Az ellenreformáció kora. 1606—1711.

Pázmány Péter I.:

Pázmány Péter és kora. (Korkép. Lotz Károly fal-festménye után.)	36
Pázmány Péter szobra	36
Az »Igasságra Vezérlő Kalauz« cím-lapja	36

Pázmány Péter II.:

Arcképe és névalírása 1633.	37
Arcképe (Rugendas metszete után.)	37
A »Predikációk« cím-lapja	37
Magyar: »Az országokban való sok romlásoknak okairól« cím-lapja	37
Káldi György arcképe	38
Káldi György Bethlen előtt	38
Apáczai Cseri János Encyclopaediájának címlapja	38
G. Katona István Grammatikájának címlapja	38

Szenci Molnár Albert:

Arcképe	39
»Szt. Dávid szoltárai« I. kiadásának címlapja	39
»Szt. Dávid szoltárai« egy újabb kiadásának 1. lapja	39
Kalvin Institutóijának címlapja	39
Az öreg »Gradual« cím-lapja	40

Zrínyi Miklós I.:

Arcképe. (Thomas festménye után.)	41
Zrínyi Miklós névalírása	41
Zrínyi Miklós ifjúkori lovasképe	41

Zrínyi Miklós II.:

Az »Adriai Tengernek Syrenaya« kéziratának címlapja	42
A »Szigeti veszedelem« címkepe	42
A Zrínyi-emlék a zrinnyifalvi erdőben	42
Zrínyi Miklós gróf halála. (Egykorú metszet.)	42

Zrínyi Miklós III.:

A »Szigeti veszedelem« kéziratának két lapja	43
Zrínyi mellszobra. (Izsótól.)	43

Gyöngyösi István I.:

Gyöngyösi István ifjabbkori arcképe. (Rézmetszet után)	44
Gyöngyösi István öregkori arcképe	44
Gyöngyösi István névalírása	44
A »Murányi Venus« cím-lapja	44
A »Csalárd Cupido« ajánlólevele	44

Gyöngyösi István II.:

Wesselényi Ferencz arcképe	45
Széchy Mária arcképe (Egykorú festmény után.)	45
A murányi vár	45

Kurucz költészet I.:

Zrínyi Ilona törökországi arcképe. (Egykorú festmény után.)	46
Thököly Imre törökországi arcképe. (Egykorú festmény után.)	46
Rákóczy Ferencz arcképe. (Mányóky festm. után.)	46

Kurucz költészet II.:

Bercsényi Miklós arcképe. (Egykorú festmény után.)	47
Károlyi Sándor gróf arcképe. (Egykorú festm. után.)	47
A magyarok utczája Rodostóban. (Cserna Károly rajza)	47

A nemzetietlen kor. 1711—1772.

A »Vitam et sanguinem« allegóriája. (Korkép. Egykorú metszet után.)	48
---	----

Tudományos irodalom:

Bód Péter arcképe.	49
Bód Péter: A »Magyar Athenas« cím-lapja	49
Bél Mátyás arcképe	49
Katona István arcképe és névalírása	49
Czvittinger »Specimen«-jének címlapja	49
Pray György névalírása	49

Széppróza:

Mikes Kelemen arcképe	50
Mikes Kelemen első levelének hasonmása	50
Faludi Ferencz arcképe	50

A felújulás kora. 1772—1820.

A szent korona diadalútja 1790-ben. (Korkép. Egykorú rézmetszet után.)	51
--	----

A francziás iskola.

Bessenyei György I.:	
Bessenyei György állítólagos arcképe	52
Bessenyei György szobra Nyiregyházán	52
A magyar testőrség bécsi palotája	52

Bessenyei György, II.:

Bessenyei György kézírata és névalírása	53
Az »Agis tragédiája« cím-lapja	53
Bessenyei György síremléke	53
Báróti Sándor arcképe	54
Péczeli József arcképe és névalírása	54
A »Mindenes Gyűjtemény« cím-lapja	54
Orczy Lőrincz arcképe	54

A deák iskola:

Baróti Szabó Dávid arcképe és névalírása	55
Rájnis József arcképe és névalírása	55
Virág Benedek arcképe és kézírata	55

A magyaros iskola.

Dugonics András I.:

Dugonics András ifjabbkori arcképe	56
Dugonics András öregkori arcképe	56
Dugonics András szobra Szegeden. (Izsótól.)	56
Az »Etelka« cím-lapja	56
Az »Etelka« címkepe (I. köt.)	56
Az »Etelka« címkepe (II. köt.)	56

Dugonics András II.:

Dugonics András »Följegyzései«-nek első lapja	57
---	----

Gvadányi József I.:

Gvadányi József arcképe. (Olajfestmény után.)	58
Gvadányi József arcképe. (»A világnak közönséges históriája« I. köt. között arckép után)	58
Gvadányi József kézírata	58
Gvadányi József szokoljai szülőháza	58
Benyosvsky Mórcaz gróf arcképe. (Rézmetszet után.)	58

Gvadányi József II.:

A »Peleskei nótárius« cím-lapja	59
A »Rontó Pál« cím-lapja	59
Az »Unalmas órákban való időöltés« cím-lapja	59
A »Peleskei nótárius elmélkedései« stb. cím-lapja	59
Fazekas »Ludas Matyi«-jának 3 illusztrációja	59

Egyeztetők:

Rádai Gedeon arcképe és névalírása	60
Verszeghy Ferencz arcképe	60
Kármán József arcképe	60
Bacsányi János arcképe	60
Az »Uránia« cím-lapja	60
Fanni arcképe az Urániában	60
Fanni költött arcképe. (Toldi kiadása a Nemzeti könyvtárban)	60

Csokonai Vitéz Mihály:

Csokonai arcképe és névalírása	61
Csokonai kézírata	61
Csokonai szobra. (Izsótól.)	61
Csokonai síremléke	61

Kisfaludy Sándor:

Kisfaludy ifjúkori arcképe. (Kisfaludy K. festm. után.)	62
Kisfaludy idősbkori arcképe	62
Kisfaludy régi szobra. (Züllichthöl.) Balatonfüreden	62
Kisfaludy mostani szobra B.-füreden. (Vay Miklóstól.)	62
A Kesergő szerelem illusztrációja	62
A Boldog szerelem illusztrációja	62
»Csobánecz« illusztrációja	62
»Somló« illusztrációja	62
A »Himfy« 25. és 19. dalának kézírata	62

Kazinczy Ferencz:

Kazinczy Ferencz arcképe. (Donáttól.)	63
Kazinczy Ferencz kézírata	63
Kazinczy széphalmi mauzóleuma	63
Kazinczy Összes munkáinak címlapja	63

A németes iskola:

Szemere Pál arcképe	64
Döbrentei Gábor arcképe	64
Kis János arcképe és névalírása	64
A »Tövisék és Virágok« cím-lapja	64
A »Mondolat« cím-lapja	64
A »Mondolat« címkepe	64
A »Felelet a Mondolatra« cím-lapja	64

Révai Miklós:

Révai Miklós arcképe. (Donáttól.)	65
Révai Miklós emlékoszlopa Nagy-Szt.-Miklóson	65
Révai Miklós Magyar nyelvtanának címlapja	65
Révai Miklós szobra. (Izsótól.)	65

Berzsenyi Dániel:

Berzsenyi Dániel arcképe	66
Berzsenyi Dániel szobra Nyiregyházán	66
Berzsenyi Dániel kézírata	66
A »Magyar Hirmondó« I. számának hasonmása	66
A »Magyar Kurir« fejképe	66

Kölcsey Ferencz:

Kölcsey Ferencz arcképe. (Egykorú metszet után)	67
Kölcsey Ferencz márványszobra a N. Múzeumban	67
Kölcsey Ferencz kézírata	67
Kölcsey Ferencz szobra Nagy-Károlyban	67

II. Lippold honorarásai esküje 68

Praedictus magister *Incipit prologus in gesta Hungarorum.* ac quondam bonae memoriae gloriosissimi beati regis Hungariae notarius. Huius suo dilectissimo amico viro venerabili et arte liberali scientiae imbuto salutem et suae petitionis affectum. Dum olim in scolari studio simul essemus et in historia sacra quam ego summo amore complexi ex libris Daretii frugis ceterorumque auctorum sic a magistris meis audiveram in unum volumine proprio stilo compilaveram pari voluntate legerem. petisti a me ut sic historiam nominam bellaque Graecorum scripseram. ita et genealogiam regum Hungariae et nobilitatis suae qualiter septem principales primum quae haemomogeri vocantur de terra Scythica descenderunt. uel qualis sit terra Scythica. et qualiter sit generata dixi Almus. aut quare uocatur abus primus dux Hungariae a quo reges Hungarorum originem duxerunt. uel quae regna et reges sibi subiegerunt. aut quare populus de terra Scythica egressus per Peloniae Almagenarum Hungarorum et in sua lingua propria moereri uocantur et scriberem. Promisi enim me facturum. sed aliis negotiis impeditus et petitionis et meae promissionis iam pene erant oblitus. nisi in plures tua dilectio debuit reddere monuisset. Memor sum tunc dilectionis quamvis multis et diversis huius laboriosi scilicet impeditus sum negotiis. facere tamen agillimum sum que facere uolui. et eorum traditiones quatuordecim historiographorum diuine gratiae tui auxilio optinui estimans ut ne posteris in ultimam generationem obliuioni tradidit. Optinui ergo dixi ut uere et simpliciter scriberem. id legentes possint agnoscere quomodo res gestae essent. Et si tam nobilitissima gens Hungariae primordia suae generationis. et fortia quaeque facta sua. ex factis fabulis rusticorum. uel a garulo cantu ioculorum quasi somniano audiret. ualde in decorem et satis indecentem esset. Ergo postquam de certa scripturarum explanatione. et aperta historiae interpretatione ueritatem nobilitatis peripat. Felix ergo Hungariae cui haec dona data uaria. Omnibus enim horis gaudeat de munere sui litteratoris. Quia exordium genealogiae re-

Béla király Névtelen Jegyzője krónikájának első lapja.

A NÉVTELEN JEGYZŐ (ANONYMUS) KRÓNIKÁJA.

AGESTA HUNGARORUM egyetlen kézirat példánya, a tiroli Ambras várának gyűjteményéből került a bécsi udvari könyvtárba 1665-ben, a hol jelenleg is van. Ezen, elején és végén csonka kézirat, negyed-rét alakú 24 levélből áll, gót betűvel van írva és 57 fejezetben beszél el a honfoglalás történetét. A krónika a legnagyobb valószínűség szerint III. Béla királyunk korában keletkezett és egyetlen példánya, egy, a XIII. század második felében írt másolatban maradt ránk. A mű szerzője, a ki magát a kézirat első soraiban „néhai jó emlékeztető Béla király” jegyzőjének mondja, ismeretlen. Legújabb Sebastyén Gyula, III. Bélának *Adorján* nevű jegyzőjét, későbbi erdélyi püspököt véli a mű írójának.

AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT:

Praedictus magister, *Incipit prologus in gesta Hungarorum.* ac quondam bonae memoriae gloriosissimi beati regis Hungariae notarius, N. suo dilectissimo amico, viro | venerabiliter arte liberali scientiae imbuto salutem | et suae petitionis affectum. Dum olim in scolari studio | simul essemus, et in historia Trolana, quam ego cum summo amore ex libris Daretii Phrygii ceterorumque auctorum, sicut a magistris meis audiveram, in unum volumine proprio stilo compilaveram, | pari voluntate legerem, petisti a me, ut sicut historiam Tro | ianam bellaque Graecorum scripseram, ita et genealogiam regum | Hungariae et nobilitatis suorum, qualiter septem principales personae, | quae haemomogeri vocantur de terra Scythica descenderunt, uel | qualiter sit terra Scythica, et quare uocatur Almus primus dux Hungariae, a quo reges Hungarorum originem duxerunt, uel quae regna et reges sibi subiegerunt, aut quare populus de terra Scythica egressus per Peloniae Almagenarum Hungarorum et in sua lingua propria moereri uocantur, tibi scriberem. Promisi enim me facturum; sed aliis negotiis impeditus, et tuae petitionis et meae promissionis iam pene eram oblitus, nisi mihi per litteras | tua dilectio debuit reddere monuisset. Memor igitur tuae di | lectionis, quamvis multis et diversis huius laboriosi saeculi impe | ditus sum negotiis, facere tamen agillimum sum que facere uolui. et eorum traditiones quatuordecim historiographorum diuine gratiae tui auxilio, optimum aestimans, ut ne posteris in | ultimam generationem obliuioni tradidit. Optinui ergo dixi ut uere et simpliciter tibi scriberem, quod legentes possint agnoscere, | quomodo res gestae essent. Et si tam nobilitissima gens Hungariae | primordia suae generationis et fortia quaeque facta sua, ex fa | bulis rusticorum. uel a garulo cantu ioculorum quasi somniano | do audiret, ualde in decorem et satis indecentem esset. Ergo postquam de certa scripturarum explanatione. et aperta historiae interpretatione ueritatem nobilitatis peripat. Felix ergo Hungariae cui haec dona data uaria. Omnibus enim horis gaudeat de munere sui litteratoris. Quia exordium genealogiae regum.

A bekerített rész, mely az eredeti szövegben vörös betűvel van írva, a fejezet címe. — A kis vonások az eredeti szöveg sorainak végét jelölik.

A SZÖVEG FORDÍTÁSA:

Megnevezett mester, *Kezdődik az előbeszéd a magyarok letelezéséről* és Magyarország néhai jóemlékeztető nagydedő királyának Bélaéknak jegyzője, legkedvesebb barátjának, tiszteletes s a deák tudomány mestersegeben avatott férfinak, N-nek üdvöt és kívánatának teljesedését! Midőn egykor iskolai tanulságon együtt valánk, s a trójai történetben, melyet én igen megszeretvén Dares Phrygius és más szerzők könyveiből, miként mestereimtől hallottam vala, tulajdon szerkesztéssel egy kötetbe böngésztem volt, egy akarattal olvasgatánk, kéréd tőlem: hogy, miként a trójai históriát s a görögök hadait megírtam vala, úgy írdam neked Magyarország királyai és nemesei származását is, miképen szállott alá a scythiai földről a hét fejedelmi személy, kiket haemomogeri névezétek, vagy milyen a scythiai föld, s miképen született Almus, vagy miért nevezétek Almusnak Magyarországot első vezérét, kitől a magyarok királyai eredetüket vették, vagy hány országot és királyt földoltattak, vagy miért nevezik a scythiai földről kijött népet az idegenek nyelven hungaruskának s tulajdon maguk nyelven moererioknak. Igértém is, hogy megteszem, de más bajoktól gátolva, úgy kérelmedről, mint ígéretéről már csaknem megfeledkezém, ha Kegyelmed tartozásom leírására levelével nem int vala. Megemlékezvén azért Kegyelmedről, noha e munkás világ sok mindentől baja gátol is, hozzá fogok megtenni, mit tennem parancsoltál, s a különböző történeti könyvmányai szerint, isten kegyelmének segítségével azon jó szándékomból, hogy a maradékmal utolsó frizlen feledésbe ne menjen. Legjobbna gondolám neked igazán és egyszerűen megírom, hogy az olvasók megérthessék mik miként történetek. S ha az oly igen nemes magyar nemzet eredetének eleit s minden vitéit tetteit a parasztság csalfa meséiből vagy a hegedősök csacska énekéből mintegy álmodozva hallans, igen ekleen és elég illetlen lenne. Tehát inkább ezennel íromonyok bizonyos fejtegetéséből és a históriák nyilvánvaló magyarázatából érte nemeseleg a dolgok valóságát. Boldog tehát Magyarország, melynek adott sok jószág. Ezentúl minden időben gyönyörködjék írójának zsenéjében. Mert lime kezdve van királyai s nemeseinek származásrendi.

A MAGYAR ŐSKÖLTÉSZET EMLÉKEINEK KÜTFORRÁSAI.

LATIN KRÓNIKÁK II.

Képes krónika,
vagy Bécsi képes
krónika,

„Cronica de gestis Hungarorum“, irodalomtörténeti tekintetben egyike legfontosabb krónikáinknak, mert ősi mondáinkat legteljesebb és legköltőibb alakban tartotta fenn. E fényes kiállítású kézirát 73 ívrétű hátrylevélből áll, melyek mindegyikét történeti eseményeket és alakokat feltűntető miniature képek díszítik. Ezeknek száma 142. — A képek a sienai festői iskola modorára emlékeztetnek, festőjük ismeretlen, de valószínű, hogy a krónika hazánkban készült. Tartalmazza a magyarok történetét 1342-ig. A kézirát Nagy Lajos királyunk számára „különféle régi krónikákból“, állítólag egy MÁRK nevű barát szerkesztette 1358-ban, a miért MÁRK KRÓNIKÁJÁNAK is nevezik. — Az eredeti kézirát a bécsi udvari könyvtár tulajdona. — A bemutatott czimlap fejképének közepén Nagy Lajos király ül menyeszetes trónon, teljes királyi díszben, fején liliosmos korona. — Jobb oldalán a magyar főurak, balján, hosszú virágos köpenyekben a meghódított népek képviselői állanak. Az „A“ kezdetű felső részén Szt. Katalin alakja látható, alatta Nagy Lajos és Erzsébet térdepelnek. A gyönyörűen színezett keret alsó részét magyar és Anjou czimek díszítik. A szöveg szép gót betűkkel van írva. A piros sorokban a krónika iratásának ideje és a mű tárgya van elmondva.

1 Miniature, miniumból, vagyis ólomoxidporból előállított festékek készült rajz, vagy kép, általában képes kézirát.

Az Athenaeum r.-t. nyomása.

A Bécsi Képes Krónika címlapja.

Anno dñi
M. CCC. |
Quinq[ue]gesimo octauo, feria |
tercia infra | octauas
ascensionis | eiusdem do[mini],
incepta est ista Cronica. de
gestis Hungarorum antiquis et
nouissimis ortu et progressu me-
torum virtutum et audacia colla-
peruicacia et uincis ueteribus. can-
tem ueritates ascribendo et falsita-
tem omnino refutando. Inno-
mine domini amen. Incipit pro-
logus Cronice Hungarorum.

Er n. e. reges regnat
ait dominus deus
propheta salomo-
nem psalmista. vii.

Capitulo Gloriosus et in factis suis
in maiestate mirabilis talis ineffa-
bilis altitudo prudentie nullus in-
clusa limitibus nullis terminis
prehensa uita censura uel uel celestia
propter disponit et terrena Et si-
cunctos eius ministros magnificet
et altis decorat honoribus et celestis
efficiat beatitudinis possessores, illes
tamen ut dignis digna rependat po-
tioribus attollit insigniis dignitatem
et premiorum uberiori retributione
prosequitur. quos digniores
agnoscit et commendat ingeniorum
excellencia meritorum prout appar-
et illustrium et uictoriarum exercitio
celeberrimorum preces Hungarorum
patrarum Qui dumno freti
auctoritatis presidio gladios ane-
bis ualido illicite profugatis Castra
subuertentes regum et imperatorum.

A SZÖVEG OLVASÁSA:

Anno domini * Mo CCC. | quinquagesimo octauo, feria | terciā infra | octauas
ascensionis | eiusdem domini, incepta est ista cronica de | gestis Hungarorum
antiquis et | nouissimis, ortu et progressu, uiciorum eorum et audacia, collecta
ex diuersis croniciis ueteribus, earum dem ueritates ascribendo et falsita-
tem omnino refutando. In nomine domini amen. Incipit prologus | in cronica Hungarorum.
Per me reges regnant, | ait dominus deus | per sapientem Salomonem prouer-
biorum VIII | capitulo. Gloriosus dominus in factis suis, | in maiestate mirabilis,
cuius ineffabilis altitudo prudentie nullis in clusa limitibus nullis terminis com-
prehensa, recti censura iudicis celestia pariter disponit et terrena. Et si | cunctos
eius ministros magnificet | et altis decorat honoribus et celestis efficiat beatitudi-
nis possessores, illes | tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit
insigniis, dignitatem | et premiorum uberiori retributione prosequitur, quos digni-
ores | agnoscit et commendat ingeniorum | excellencia meritorum, prout appar-
et illustrium | et uictoriarum exercitio | celeberrimorum preces Hungarorum |
patrarum Qui dumno freti | auctoritatis presidio gladios ane-
bis ualido illicite profugatis Castra | subuertentes regum et imperatorum.

* A kis vonás az eredeti szöveg sorainak végét, a || az új hasáb kezdetét jelöli.

A SZÖVEG FORDÍTÁSA:

Az úr ezerháromszáz ötvennyolczadik évében, ugyanazon úr menybemenetele után való héten kedden kezdtek el ezt a krónikát a magyarok régi és legújabb tetteiről, azok eredetéről, haladásáról, győzelméről s vakmerőségéről; összegyűjtötték a különböző régi krónikákból, azok igazságait elfogadva s tévedéseit egészen megzáfolyva, az úr nevében. Ámen. Kezdődik az előző a magyarok krónikájához. Általam uralkodnak a királyok, így szól az úristen bölcs Salamon által a Példabeszédek nyolczadik fejezetében. Dicsőséges isten az ő szenteiben, felségében csodálatos, az ő bölcsességének kibeszélhetetlen mélysége, a melyet semmi korlát nem korlátoz s a melynek határa nincsen, igaz bírói ítélettel égieket s földieket egyformán kormányoz. És habár minden szolgáját fölmagasztalja s magas tisztességekkel ékesíti s a mennyei boldogság birtokosává teszi, mégis magas a méltóknak méltóan fizessen, azokat nagyobb kitüntetésekkel emeli ki s a méltóságok és jutalmak bővebb kiszolgáltatásával látja el, a kiket méltóbbaknak ismer s érdemeik nagyobb kiválósága is ajánl, a mint ezt legvilágosabban megláttuk a dicső királyok kiválóságában s a magyar királyok által nyert hírneves győzelmek gyakorlásában, kik az isteni hatalom oltalmába bízodva, a kardok éleit hatalmasan leuere, királyok és császárok táborait fölforgatva stb.

1473

1

Prohemium quoddam de gestis & factis hungarorum B. T.

TIVICISSIMO & potentissimo domino Ladislas ter-
tio gloriosissimo regi hungarie magister Simon de
keza fidelis clericus eius ad illum aspice cuius
pulchritudinem mirantur sol & luna. Cum uestro
cordi affectuose adiaceat hungarorum gesta cognos-
cat & id michi veraciter confitisset nationis eiusdem glorias
que diversis scabellis per ytaliam franciam ac germaniam
sparte sunt & diffuse invidium unum redigere procuravi
Non unicus orolum qui fauore ottonis cesaris cui hunga-
ri inuictis suis preliis confusiones plures intulerant mul-
ta inlebilis suis apocrypha confutans ex demonibus incubis
hungaros abstulit generatos. Scripsi enim q. filius magni
aldarici regis gotoriam filius dum fines scitit armis imperet
mulieres que patrio nomine baltrame nominant plures scite
in exercitu suo dicitur deduxisse que cum esset militibus
infestissime. Retrahentes plurimos per blandicias anegocio &
militari consilium regis ipsas fertur de consorcio exercitus
ea propter expulisse. Quequidem per agentis per desertam
loca sine liora paludis meotide tandem descendunt. ibi
diuiciis dum mansissent priuare solacio maritali incubi
demones ad ipsas uenientes concubuisse cum eis uixta dicit
orofy referuntur. Exqua quidem conuentione dixit ungo-
ros oriundos. Sed ut eius affectio palam fiat falsissima &
primo per textum comprobatur euangelicum q. spiritus
carnem & ossa non habent & qd. est de carne caro est. quod
autem despinu spiritus est. Contrarium quoq. nanus reruz
diuisti iudicatur & peritus aduersatur ueritati ut spiritus
generare possint quibus non sunt concessa naturalia instru-
menta que ueritatem ac officium dare possunt generandi ua-
loues perficere ueram formam embryonis. quo circa patet

T. SAMBRY.

Kézai Simon krónikájának első lapja.

(A bécsi udvari könyvtár XV. századbeli kódexéből.)

KÉZAI SIMON mester, Kún László királynak udvari káp-
lánja volt. Művét, a *Cronica Hungarorum* 1282–1283
táján írta és királynak ajánlotta. A krónika két részből áll.
Az első a húnok történetét tartalmazza, a második rész pe-
dig, a magyaroknak bejövételétől, László királynak a kúno-
kon nyert győzelméig lefolyt eseményeket mondja el. Kézai

műve nem eredeti. Jobbára a külföldi és a régebbi nemzeti
krónikából merít. Bemutatott hasonmásunk a bécsi udvari
könyvtár tulajdonában lévő Kézai-krónikának egy XV-ik
századbeli másolata után készült. Még egy másolata meg-
van a budapesti egyetemi könyvtárban.

LATIN KRÓNIKÁK IV.

A THURÓCZI KRÓNKA.

A THURÓCZI-KRÓNKA
1488-iki augsburgi kiadásának címképe, Szt. Lászlónak a leányrabló kúnokkal vívott harczát feltüntető fametszet. A kép alsó részén László csatabárdjával kezében vágató lovon üldözi a leánynyal menekülő kún vitézt. A felső részen, a vár alatt, a király már erős küzdelemben van a kún harczossal, a kinek lábát, — a mondáéhoz híven — a magyar leány egy karddal megsebzí. A kép felirata: Hystoria sancti Ladislai. (Szt. László király története.)

A THURÓCZI-KRÓNKA
szerzője *Thuróczi János*, kiváló jogtudós, történetiró és szónok, 1488 óta királyi főjegyző. Munkája *Cronica Hungarorum* a magyarok történetét tartalmazza Mátyás király koráig. A műnek legnagyobb része régebbi krónikákból van szerkesztve. Nagy Lajos uralkodását *János* kükküllői főesperes írta, a Mária királyné trónréléptétől, Mátyás király koráig terjedő rész *Thuróczi* önműve munkája. A krónika egyszerre két helyen jelent meg: 1488-ban Brünmben félrét alakban és három hónappal később Augsburgban, negyedréteben. A gót betűkkel nyomott szöveg között számos szép fametszeti kép látható. A krónika egy régebbi kiadása 1484 körül jelent meg Velenczében.

SZENT LÁSZLÓ MEGSZABADÍTTJA AZ ELRABLOTT MAGYAR LEÁNYT.

(A Thuróczi-krónika 1488-iki augsburgi kiadásának címképe.)

Mátyás királyi palástban trónon ül, jobbában a jogart, baljában az országmát tartja. A jobb-felöli ablakon Mátyás címere látható. A négyelt paizs felső részében a kettős kereszt és a pólyák, az alsó mezőkben a kétfarkú cseh-oroszlan és a gyűrűt tartó holló.

A LATIN SZÖVEG ÉRTELME.

Mátyás főúrnak királylyá választásáról.

Miután pedig idegen tudósításkökből László király halálának híre Magyarországra érkezett, sokakat megsomorított, leginkább pedig azokat, a kik a királyt rábeszéltek, hogy ölisse meg László főurat, (Hunyadi Lászlót), míg a László főúr kiontott véreért bosszút állók annál mohóbban és annál bátrabban látszottak feltámadni és kívánni, hogy a megkezdett bosszút az óhajtott végre vezessék, és ez megtörtént volna, ha az országos ügyek intézésére és a király választására az egész Magyarországon kihirdetett

LATIN SZÖVEG.

DE ELECTIONE D(OMINI) COMITIS MATHIE IN REGEM. Cum aut(em) peregrinis ex relatib(us) fama obit(us) ipsi(us) regis Ladislai in regnu(m) Hu(n)garie venit, multos, c(on)tristavit, maxime aut(em) illos, qui eide(m) regi comitis Ladislai p(er)suasera(n)t necem, cu(m) ultores effusi sanguinis ipsi(us) comitis Ladislai eo avidi(us), eo a(u)t(m)osius insurgere, ac incepta(m) fine(m) ad oplatu(m) p(er)ducere vindicta(m) desiderare videbant. Quod et factu(m) fuisset si p(ro)co(m)pone(n)dis regni reb(us), p(ro)que elige(n)do rege, indicta per totu(m) regnu(m) Hu(n) —

De electione dñi comitis mathie in regem.

Cum aut peregrinis ex relatib(us) fama obit(us) ipsi(us) regis Ladislai in regnu(m) h(u)garie venit: multos p(ri)stavit. maxime aut illos qui eide regi comitis Ladislai psuasera(n)t necem: cu(m) ultores effusi sanguinis ipsi(us) comitis Ladislai eo laudib(us) eo aiosius insurgere: ac incepta fine ad oplatu(m) p(er)ducere vindicta desiderare videbat. Quod et factu(m) fuisset: si p(ro)co(m)ponendis regni reb(us): p(ro)que eligendo rege: indicta per totu(m) regnu(m) hu(n) —

MÁTYÁS IFJÚKORI ARCZKÉPE A THURÓCZI-KRÓNKÁBAN.

KORKÉP I.

Attila lakomája.

Than Mór festménye a fővárosi Vigadóban.

ATTILA LAKOMÁJA.

A húnok költészetére vonatkozólag igen becses adatokat tartott fenn *Priscus*¹ bizanczi rhétor, a ki nagy történeti művének egy helyén ezt írja: „Estére kelve fáklyákat gyújtottak s két barbar (hún) lépett be Attelászszal szembe és annak győzelmeit és hadi erényeit énekelve, önkészítette dalokat mondott. A vendégek szemeiket rájuk függesztették és némelyek a költeményben gyönyörködének, mások a

csatákra visszaemlékezve, gondolatokba mélyedének“. Ezt a jelenetet tünteti fel képünk. Lépcsőzetes trónon, komoly, elmélyedt tekintettel ül Attila. Jobbján legkedvesebb fia Ernák, előrehajolva figyel az énekre; mellette az énekesek lelkesítő dalának varázsától felhevült hún ifjak, az asztal előtt, a mult dicső emlékeibe merült öregek. Balról, a kép oldalán a görög követség ül. A háttér menyezetes fülkéiben Attila nejei láthatók. — A képet Than Mór festette, (szül. 1828. Ó-Becsén, meghalt 1899.) Eredetije a budapesti Vigadó falfestménye.

¹Priscus, híres történetíró szül. az V. század elején, meghalt 473 táján. — II. Theodosius kelet-római császár megbízásából követtségben járt Attilánál 448-ban. Megírta Bizáncz történetét 8 könyvben.

A HÚN-MONDÁK.

A hún-mondakörnek egyik legszebb epizódját *Rafael*¹ örökítette meg, a római vatikán egyik szobájának az u. n. Stanza d'Elidoronak falán. — A monda szerint Attila Róma bevételeére indul. A város előtt Leó pápa fogadja és kéri, hogy kegyelmezzen meg Rómának. Attila részint a pápa szavainak, részint egy égi látománynak hatása alatt enged Leo pápa kérésének és kivonul Itáliából. E jelenetet mutatja be *Rafael* falfestménye. A színhely Róma környéke. A távolból a Colosseum falai és az égő vá-

Attila Róma előtt.

rosok füstje látszanak. Jobbról, rendetlen vad tolongásban nyomulnak előre a húnok, balról előkelő méltóságos nyugalommal közeledik Leo pápa, kardinálisaitól kísérve. Jobb kezét intőleg emeli fel, és mintha hallanánk szelid, komoly szavait melyeket Attilához intéz. A pápa feje fölött Péter és Pál apostol alakjai lebegnek, villogó kardot tartva kezökben. A nyugodt pápával szemben látjuk erős, délczeg lován Attilát, a ki felfelé szegezett tekintettel, az apostolok jelenésétől megrettenve, önkénytelen, heves mozdulattal elfordul.

¹ *Rafael* a legnagyobb olasz festők egyike, szül. 1483-ban Urbínóban, meghalt 1520 Rómában, a hol II. Julius és X. Leo pápa megbízásából a Vatikánnak termeit festette. Ezeken kívül számos arcz- és szentképet készített, melyek mind a festészet legkiválóbb remekei.

HÚN- ÉS MAGYAR MONDÁK.

A SZARVASGIM MONDÁJA.

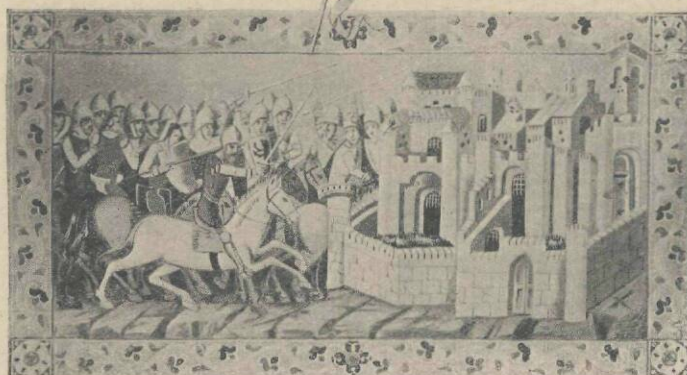
(A Képes Krónika 5. lapjának miniatüreje után.) Nimródnek fiai, Hunor és Magor vadászat közben egy szarvast üldöznek, a mely őket a Meotis ingoványaiba csalja, a hol a vadászok megtelepednek. Később elrabolják és feleségül veszik Dula fejedelem leányait és e házasságukból származik a hún és magyar nemzet.

A CEZUMORI ÜTKÖZET.

(A Képes krónika 9. lapjának miniatüreje után.) A húnok Cezumornál (Zeiselmauer, Alsó-Ausztriában) legyőzik a római sereget. Az ütközet alatt a gót Detre homlokába nyíl fúródott, melyet ez homlokában hagyva, tért vissza Rómába. Balról harcolnak a húnok, a kiknek zászlóján a turul madár látható.

AQUILEJA OSTROMA.

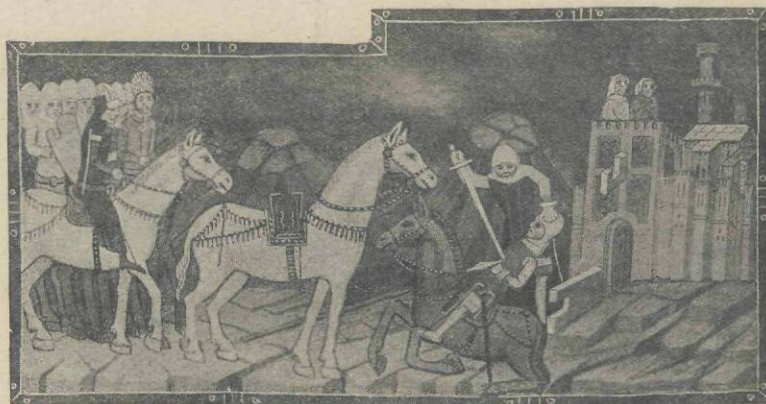
(A Képes krónika 14. lapjának miniatüreje után.) Attila sokáig hiába ostromolja Aquileját. Egy reggel a városból költöző gólyákat lát. Ebből azt következteti, hogy e madarak a város vesztét érzik. Másnap új ostromot rendel és a várost beveszi.

LEHEL KÜRTJE.

(A Képes krónika 34. lapjának miniatüreje után.) Az ágostai ütközet után Lehel

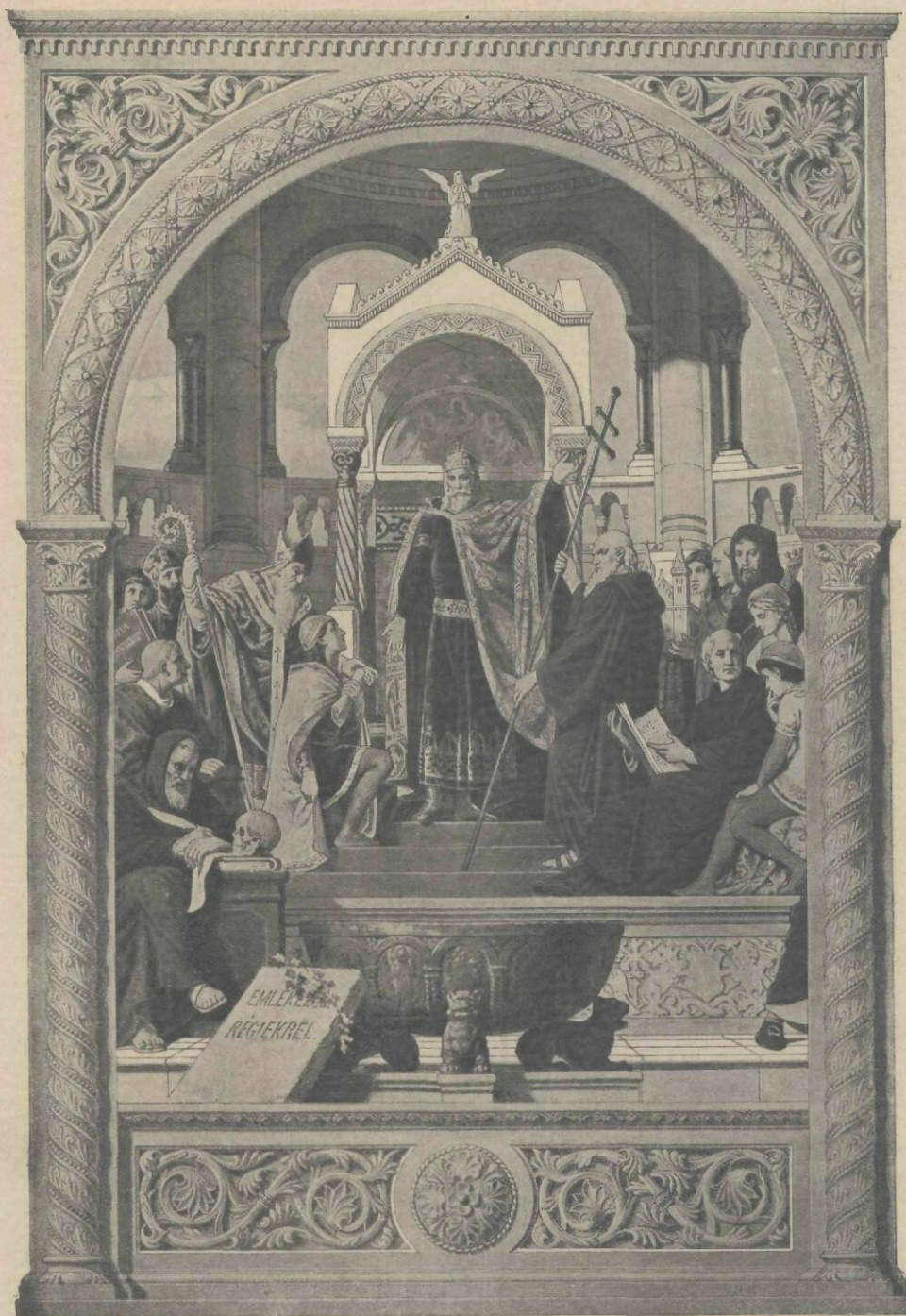
vezér Konrád császár fogságába került. Halála előtt kérte a császárt, hadd fujhassa meg kürtjét. Midőn ezt kezébe kapta, úgy vágta Konrád fejéhez, hogy a császár szörnyen halt.

BOTOND PÁRBAJA. (A Képes krónika 36. lapjának miniatüreje után.) Botond a konstantinápolyi vár kapuja előtt megví az óriás göröggel, a kit megöl. Jobbról a magyarok lóháton, balról a görögök, a vár fokáról nézik a viadalt.

KORKÉP I.

Szt. István kora.

Lotz Károly* falfestménye a M. T. Akadémia palotájában.

SZT. ISTVÁN KORA.

Képünk a magyar középkort mutatja be jellemző alakjaival. Nyílt csarnok közepén, menyezetes trón előtt áll Szt. István, – királyi díszben, koronával fején, – atyai oktatásokat adva fiának *Imrének*, a ki előtte térdel és áhítatos tekintetét atyjára emelve, figyel annak szavaira. Mellette látható *Szt. Gellért*, Imre herceg nevelője, mögötte, kezében nagy könyvet tartva *Hartvik* győri püspök, Szt. István legendájának írója. – A lépcső alján ülő szerzetes, a *krónikás*; lábainál repkénynyel befutott kő, a „Pannoniai ének” kezdő sorával. Balról, a hittérítő papok között

áll az udvari énekes, a nemzeti költészet művelője, a ki hangszerét kezében tartva, szinte önfeledten néz az előtte tanító szerzetes könyvébe. Az előtérben keresztelő medence látható. – A nagy csarnok, valamint az egész kép oszloptos kerete, az Árpád-házi királyaink idejében divatos román építészeti stílt jelképezi.

* *Lotz Károly*, kiváló festő, szül. Hessen Homburgban 1833-ban. Magyarországon megtelepedve, Budapesten él. Legkitünőbb alkotásai azon freskók, melyekkel a Nemzeti Múzeum lépcsőházát, az Akadémia nagy termét és a budapesti opera menyezetét díszítette. Egyházi festményei is elsőrangúak.

Latitue feleym zuntuchel **Sermo sup sepulchrum.**
 me yogmic. ysa pur ef chomuy uogmic. Menyi mlottben
 terumteve eleve my isemucur adamit. ef odutta vola neki
 paradifumit hazoa. Es mend paradifumben uolov gimilactul
 munda neki elme. Heon tilutoa wt ig fa gimilce tvl. Ge
 munda neki merer nu eneyc. ysa ki nopun emdul oz gimilf
 tvl. halalnc halalal holz. Hadlana chottat terumteve iften
 tvl. ge feledve. Engede urdung intetvinec. ef evce oz tiluyt
 gimilf tvl. ef oz gimilfben halalut evce. Uoz gimilfnc vvl
 keseruy uola vize. hug turchucat mige zozozia vola.
 Num heon muga nec. ge mend w foianec halalut evce.
 Horogu vec iften. ef veteve wt ez muncas vilagbete. ef levn
 halalnc ef puculnet feze. ef mend w nemenee. Kic oz ve.
 my yogmic. Hug ef tiv latitue szuntuchel. isa ef num
 igg ember mulchotia ez vermut. ysa mend ozchuz iarov
 vogmic. Vimagguc urome iften kegimnet ez lelic ert. hug
 iorgoffun w neki. ef kegiggen. ef bulcaffa mend w bunet.
 Vimagguc fzen achfein mariat. ef bovduag michael archangelt.
 ef mend aug hug umaggucor erete. Vimagguc
 fzen peter urot. kinec odut homolm ovdonia. ef ketnie.
 hug ovga mend w bunet. Vimagguc mend fzentucut.
 hug legenec neki fegetd urome scine deat. hug iften iv u
 madlaguema bulcaffa w bunet. Szoboducha wt urdung
 idetut tvl. ef pucul kinzozvat tvl. ef vezesse wt paradiu
 nugulmabeli. ef oggun neki munhi uruzagbele utot. ef
 mend ioyben rezet. Keatlatic uromchuz charmul. Kirt.
Seerelmef bratym umagguc ez feegin ember liky ert.
 Kic vr ez nopun ez homul vilag timucebelevl mene.
 Kinec ez nopun testet tumetive. hug ur utv kegimnel
 abram. ysaac. iacob. kebeleben helhezte. hug birfaguny
 ivrua mend w szentii ef unuttet cuzicun ioy
 felevl iochtotma ilezte vt. ftybennetuc. clamatc ui. K
Oprine nosti ffs km da mia. **Hic faciat sacerdos fmonc pto**
 quanta gra dno et gratificaverat ymum adam patre
 nrm. si diabolo suaderit dñi peccare. quid sibi et oib' suis
 posteris te pnerit. exx ffs iudex oculis uestris

A HALOTTI BESZÉD. — (A legrégebb írott magyar nyelvemlék hasonmása.)

A HALOTTI BESZÉD
ÉS KÖNYÖRGÉS.

A HALOTTI BESZÉD a legelső összefüggő szövegű nyelvemlékünk és a magyar kereszténységnek első irodalmi alkotása. Pray György történetíró fedezte föl 1770-ben egy Árpád-kori latin miséskönyvnek a 154-ik lapján, miért is a kézirat Pray-kódexnek nevezetik. A könyvet a pozsony megyei Deáki monostorban élő benzészek írták 1220–1230 évek között, de valószínű, hogy az, egy régebbi XI. vagy XII. századbeli szöveg másolata. A kódex 174 negyedréti hátya levélből áll, melyet több díszesebb kezdőbetű és kép ékesít. Az egész könyv »rideg«, kapcsolás nélkül egymás mellé rótt gót betűkkel van írva. A vörössel írt szavak címeket jelölnek, vagy utasításokat tartalmaznak a pap számára, a szertartásra nézve. A Halotti Beszéd a kódexben található Agendának (halotti szertartás) egy része és az egyedüli magyar szöveg a teljesen latin nyelven írt kéziratban. A nyelvemlék 32 sor, és mint a két feltűnő vörös kezdőbetű mutatja, 2 részből áll. Az első 26 sor a *Halotti beszéd*, a 27–32. sorig, a *Könyörgés*.

OLVASÁSA BETŰ SZERINT:

Latitue feleym zuntuchel. *Sermo sup[ra] sepulchrum.* | mik
 yogmic. Ysa pur ef chomuy yogmic. Menyi mlottben |
 terumteve eleve my isemucur adamit. ef odutta vola
 neki | paradifumit hazoa. Es mend paradifumben uolov gimil-
 cictul | munda neki elme. Heon tilutoa wt ig fa gimilce tvl.
 Ge | munda neki merer nu(m) eneyc. ysa ki nopun emdul oz
 gimilf | tvl. halalnc halalal holz. Hadlana chottat terumteve
 iften | tvl. ge feledve. Engede urdung intetvinec. ef evce oz
 tiluyt | gimilf tvl. ef oz gimilfben halalut evce. Uoz gimilfnc
 vvl | keseruy uola vize: hug turchucat mige zozozia vola. | Num
 heon muga nec. ge mend w foianec halalut evce. | Horoguvec
 iften. ef veteve wt ez muncas vilagbete. ef levn | halalnc.
 ef puculnet feze. ef mend w nemenee. Kic oz ve. | my yogmic.
 Hug ef tiv latitue szuntuchel. isa ef num | igg ember mul-
 chotia ez vermut. ysa mend ozchuz iarov | yogmic. Vimagguc
 urome iften kegimnet ez lelic ert. hug | iorgoffun w neki.
 ef kegiggen. ef bulcaffa mend w bunet. | Vimagguc fzen
 achfein mariat. ef bovduag michael archangelt. | ef mend
 aug hug umaggucor erete. Vimagguc | fzen peter urot.
 kinec odut homolm ovdonia. ef ketnie. | hug ovga mend
 w bunet. Vimagguc mend fzentucut. | hug legenec neki
 fegetd urome scine deat. hug iften iv u | madlaguema
 bulcaffa w bunet. Szoboducha wt urdung | idetut tvl.
 ef pucul kinzozvat tvl. ef vezesse wt paradiu | nugulmabeli.
 ef oggun neki munhi uruzagbele utot. ef | mend ioyben
 rezet. Keatlatic uromchuz charmul. Kirt. |
Seerelmef bratym umagguc ez feegin ember liky ert.
 Kic vr ez nopun ez homul vilag timucebelevl mene.
 Kinec ez nopun testet tumetive. hug ur utv kegimnel
 abram. ysaac. iacob. kebeleben helhezte. hug birfaguny
 ivrua mend w szentii ef unuttet cuzicun ioy
 felevl iochtotma ilezte vt. ftybennetuc. clamatc ui. K
Oprine nosti ffs km da mia. **Hic faciat sacerdos fmonc pto**
 quanta gra dno et gratificaverat ymum adam patre
 nrm. si diabolo suaderit dñi peccare. quid sibi et oib' suis
 posteris te pnerit. exx ffs iudex oculis uestris
 * javitva: *umagguc.*

KIEJTÉSE:

Látjátok feleim, számítottok. *Sermo supra sepulcrum.* | mik
 yogmic. Isa pur ef chomuy yogmic. Menyi mlottben |
 terumteve eleve my isemucur adamit. ef odutta vola
 neki | paradifumit hazoa. Es mend paradifumben uolov gimil-
 cictul | munda neki elme. Heon tilutoa wt ig fa gimilce tvl.
 Ge | munda neki merer nu(m) eneyc. ysa ki nopun emdul oz
 gimilf | tvl. halalnc halalal holz. Hadlana chottat terumteve
 iften | tvl. ge feledve. Engede urdung intetvinec. ef evce oz
 tiluyt | gimilf tvl. ef oz gimilfben halalut evce. Uoz gimilfnc
 vvl | keseruy uola vize: hug turchucat mige zozozia vola. | Num
 heon muga nec. ge mend w foianec halalut evce. | Horoguvec
 iften. ef veteve wt ez muncas vilagbete. ef levn | halalnc.
 ef puculnet feze. ef mend w nemenee. Kic oz ve. | my yogmic.
 Hug ef tiv latitue szuntuchel. isa ef num | igg ember mul-
 chotia ez vermut. ysa mend ozchuz iarov | yogmic. Vimagguc
 urome iften kegimnet ez lelic ert. hug | iorgoffun w neki.
 ef kegiggen. ef bulcaffa mend w bunet. | Vimagguc fzen
 achfein mariat. ef bovduag michael archangelt. | ef mend
 aug hug umaggucor erete. Vimagguc | fzen peter urot.
 kinec odut homolm ovdonia. ef ketnie. | hug ovga mend
 w bunet. Vimagguc mend fzentucut. | hug legenec neki
 fegetd urome scine deat. hug iften iv u | madlaguema
 bulcaffa w bunet. Szoboducha wt urdung | idetut tvl.
 ef pucul kinzozvat tvl. ef vezesse wt paradiu | nugulmabeli.
 ef oggun neki munhi uruzagbele utot. ef | mend ioyben
 rezet. Keatlatic uromchuz charmul. Kirt. |
Seerelmef bratym umagguc ez feegin ember liky ert.
 Kic vr ez nopun ez homul vilag timucebelevl mene.
 Kinec ez nopun testet tumetive. hug ur utv kegimnel
 abram. ysaac. iacob. kebeleben helhezte. hug birfaguny
 ivrua mend w szentii ef unuttet cuzicun ioy
 felevl iochtotma ilezte vt. ftybennetuc. clamatc ui. K
Oprine nosti ffs km da mia. **Hic faciat sacerdos fmonc pto**
 quanta gra dno et gratificaverat ymum adam patre
 nrm. si diabolo suaderit dñi peccare. quid sibi et oib' suis
 posteris te pnerit. exx ffs iudex oculis uestris

A vonások az eredeti szöveg soraikat végét jelölik.

MAI NYELVEN:

Látjátok, fele(bará)tim, szemetekkel. (Beszéd a koporsó fö-
 lött.) | mik vagyunk. Bizony! por és hamu vagyunk.
 Menyi malasztiban | teremtél elő (isten) a mi ősröket,
 Ádámot. és adta vala neki | a paradíszomat házává. És az
 egész paradíszomban való gyümölcsökkel | mondá neki hogy
 éljen. Csupán tiltá őt egy fa gyümölcsétől | De megmondá
 neki, hogy miért ne ennék: »Bizony a mely napon cendel
 az gyümölcs | bő, halálnak halálával halsz meg«. Hallá holtát
 a teremtő isten | től, de elfeledve. Engede az őrádgy csábításá-
 nak. És evék a tiltott | gyümölcsből. És a gyümölcsben
 halált evék. És a gyümölcsnek oly | keserű vala íze, hogy
 torkát megszakasztja vala. | — Nem csak magának, hanem
 egész fajának halált evék. | — Haragvók isten és beleveté őt
 e bajos világba. És lón | halálnak és pokolnak fészke és min-
 den ő) nőnének. Akik azok, | mi is azok vagyunk, a hogy
 is ti látjátok szemetekkel. Bizony! | egy ember sem kerülheti
 ki e (sír) vermet. Bizony! mind ahhoz járulok | vagyunk.
 Imádjuk (kérdjük) urunk isten kegyelmét e telekért, hogy |
 irgalmazzon neki és kegyelmezen és bocsássá meg minden
 ő bűnet. — | És könyörögjünk Máriának a szent asszonynak
 és boldog Mihály arkangyalnak | és minden angyaloknak, hogy
 imádjóznak érte. És könyörögjünk | Szent Péter úrnak,
 kinek adatott hatalom oldani és kötni, | hogy oldozza fel
 minden ő bűnet. És könyörögjünk minden szenteknek, | hogy
 legyenek neki segítői urunk színe előtt, hogy az ői | másáruk
 miatt bocsassa meg bűneit, és szabaddá meg őt az örök |
 üldözéstől s a pokol kínzásától, és vezesse őt a paradíszom |
 nyugalmába, és adjon neki a menyországba utat és | minden
 jóban részt. S kiáltások urunkhoz háromszor Kyrie eleison! |
 — Szerelmes barátim! Imádkozzunk e szegény ember lelkéért,
 kit az Úr e napon a hamis világ tömlőcéből kimentve |
 kinek e napon testét temetjük, hogy az Úr őt kegyelmével, |
 Ábrahám, Izáák és Jákob kebelebe helyhezze és az ítélet
 napja elővetkezvén, minden szentet és boldogit között jobb |
 felől iktatni őssze föl őt). (Es) titeket is. Kiáltások három-
 szor: Kyrie eleison!

PRAY-KÓDEX II.

A Pray-kódex nagyon vegyes tartalmu. Kezdődik a legrégebb esztergomi zsinat rendeleteivel, ezt követi egy 1192—1210-ig folytatólagosan írt naptár, majd egy 1183-iki husvétii tábla. Azután jön egy *egyházi krónika* (évkönyv), majd ismét 1171-iki husvétii tábla, egy miséskönyv, hangjegyekkel, aztán egy halotti szertartás, szent leczkék és könyörgések. Képünk az egyházi krónikának egy lapját, az u. n. *Pozsonyi Évkönyv*-nek, vagy *Pozsonyi Kis-Krónika*-nak első levelét mutatja, a melyen a 997-től 1060-ig terjedő évek nagyobb eseményei vannak feljegyezve, latin nyelven, gót betűvel. Egyike legrégebb *történeti* kéziratainknak.

A POZSONYI ÉVKÖNYV A PRAY-KÓDEXBEN.

Anno ab incarnatione dñi d cccc xc vii. Adalbert ep̄c m̄rt̄r
 d cccc xc vii. Geysa p̄nceps un. gar orz abun. Liz ius est
 d cccc xc vii
 G. i. Stephan⁹ ungaroz rex coronat⁹ est.
 G. ii. G. xxxv. Maurus ep̄c ē effect⁹
 G. iii. G. xxxvi. Maurus ep̄c ē effect⁹
 G. iv. G. xxxvii. Dedicat⁹ ē monast̄rium s. Benedicti. &
 G. v. Stefanus rex moravus est, & Petr⁹ ungaroz eleuat⁹.
 G. vi. G. xxxviii.
 G. vii. G. xl. Petr⁹ rex cicit⁹. & Abba ungaroz eleuat⁹.
 G. viii. G. xli. Bonpertus ep̄c obit⁹.
 G. ix. G. xlii. Abba rex unificat⁹. & Petr⁹ rex ungaroz
 G. x. G. xliii. L restituitur.
 G. xi. G. xliiii. Inificiunt ep̄i. Gerard⁹ & Modest⁹. &
 G. xii. G. xliiiii. Petrus rex cum dolo obcecat⁹. & Andreas rex eleuat⁹;
 G. xiii. G. xlv.
 G. xiiii. G. xlvi.
 G. xv. G. xlvii.
 G. xvi. G. xlviii.
 G. xvii. G. l.
 G. xviii. G. l. Henricus imperator pannonia ingredit⁹.
 G. xix. G. li. Henric⁹ imperator castrū poson obsecrat⁹.
 G. xx. G. lxi. Samson fili⁹ Andree regis nascitur.
 G. xxi. G. lxii. Benedict⁹ papa obit⁹.
 G. xxii. G. lxiii. Henricus imperator obit⁹.
 G. xxiii. G. lxiiii. Andreas rex infirm⁹. & Salomonem
 G. xxiiii. G. lxv. filium suum coronavit.
 G. xxv. G. lxvi.
 G. xxvi. G. lxvii. Andreas rex infirm⁹. & Salomonem
 G. xxvii. G. lxviii. filium suum coronavit.
 G. xxviii. G. lxix. Gerard⁹ ep̄c ordinat⁹.
 G. xxix. G. lxx. Henric⁹ fili⁹ Stephani regis obit⁹.
 G. xxx. G. lxxi.
 G. xxxi. G. lxxii. Andreas & frater eius Bela
 G. xxxii. G. lxxiii. graui discordia orit⁹. & rex andreas morit⁹.
 G. xxxiii. G. lxxiiii.

A POZSONYI ÉVKÖNYV.

PRAY-KÓDEX III.

A SZÖVEG OLVASÁSA ÉS FORDÍTÁSA.

Anno ab incarnatione domini dccccxcvii. Adalbertus episcopus martirizatus est.
 Az Űr megtestesülésétől számított 997. évben Adalbert püspök vértanúvá lesz.
 Dccccxc. viii. 988. Geysa princeps Ungarorum obiit.
 Dccccxc. viii. 988. Géza a magyarok fejedelmé meghalt.
 Millesimo 999. Stephanus Ungarorum rex coronatus est.
 1000. István, a magyarok királyát megkoronázták.
 M. i. 1001. M. xxxv. 1035. Maurus episcopus est effectus.
 M. ii. 1002. M. xxxvi. 1036. Mór püspökké lett.
 M. iii. 1003. M. xxxvii. 1037. Dedicatum est, monasterium sancti Benedicti, et
 M. iii. 1004. M. xxxviii. 1038. Fölszentelték monostorát szent Benedeknek és
 M. v. 1005. Stefanus rex moravus est et Petrus in regem eleatur.
 M. v. 1005. István király meghalt és Pétert királylyá teszik.
 M. vi. 1006. M. xxxviii. 1039. M. xl. 1040. Petrus rex cicitur et Abba in regem eleatur.
 M. vii. 1007. M. xl. 1040. Péter királyt elűzik és Abát teszik királylyá.
 M. viii. 1008. M. xli. 1041. Bonipertus episcopus obiit.
 M. viii. 1009. M. xli. 1041. Bonipertus püspök meghalt.
 M. x. 1010. M. xlii. 1042. Abba rex interficitur et Petrus in profinum restituitur.
 M. xi. 1011. M. xliii. 1043. Aba királyt megölik és Pétert előbbi állapotába
 M. xii. 1012. M. xliiii. 1044. vissza helyezik.
 M. xiii. 1013. M. xliiii. 1044. Interficiuntur episcopi. Gerardus et Modestus et
 M. xiii. 1014. M. xliiii. 1044. Megölik Gellért és Modestus püspököt és
 M. xv. 1015. Petrus rex cum dolo obceatur et Andreas rex eleatur.
 M. xvi. 1016. M. xlv. 1045. Péter királyt gonoszszággal megvakítják és Andrást
 M. xvii. 1017. M. xlv. 1045. királlyá teszik.
 M. xviii. 1018. M. l. 1050. Dedicatur ecclesia sancti Adriani martiris.
 M. xviii. 1019. Fölszentelik Adorján vértanu egyházát.
 M. xx. 1020. M. li. 1051. Henricus imperator Pannoniam ingreditur.
 M. xxi. 1021. M. li. 1051. Henrik császár Pannoniába jár.
 M. xxii. 1022. M. lxi. 1052. Henricus imperator castrum Poson obsecrat.
 M. xxiii. 1023. M. lxi. 1052. Henrik császár Pozsony várát ostromolta.
 M. xxiiii. 1024. M. lxii. 1053. Samson filius Andree regis nascitur.
 M. xxv. 1025. M. lxii. 1053. Sámson (Salamon) Endre király fia születik.
 M. xxvi. 1026. M. lxiii. 1054. Benedictus papa obiit.
 M. xxvii. 1027. M. lxiii. 1054. Benedek pápa meghalt.
 M. xxviii. 1028. M. lxiiii. 1055. Henricus imperator obiit.
 M. xxix. 1029. M. lxiiii. 1055. Henrik császár meghalt.
 M. xxx. 1030. M. lxv. 1056. Andreas rex infirmatur et Salomonem
 M. xxxi. 1031. M. lxv. 1056. Endre király betegkedik és fiát Salomonem
 M. xxxii. 1032. M. lxvi. 1057. filium suum coronavit.
 M. xxxiii. 1033. M. lxvi. 1057. megkoronázták.
 M. xxxiv. 1034. M. lxvii. 1058. Gerardus episcopus ordinatur.
 M. xxxv. 1035. M. lxviii. 1058. Gellért püspökké avatják.
 M. xxxvi. 1036. M. lxviii. 1058. Henricus filius Stephani regis obiit.
 M. xxxvii. 1037. M. lxviii. 1058. Henrik (Imre) István király fia meghalt.
 M. xxxviii. 1038. M. lxix. 1059. Inter Andream et fratrem eius Bela
 M. xxxix. 1039. M. lxix. 1059. Endre és testvére Béla között
 M. xl. 1040. M. lxx. 1060. graui discordia oritur et rex andreas moritur.
 M. xli. 1041. M. lxx. 1060. ádáz viszály támad és Endre király meghal.

A PRAY-KÓDEXNEK EGY KÉPE.

A magyar könyvdiszítő-festőművészetnek legrégebb emléke azon öt kép, mely a Pray-kódexet díszíti, és a melynek egyikét képünk bemutatja. Az eredeti kép egykoru szines tollrajzban Krisztusnak a keresztről való levételét ábrázolja. Még teljesen kezdetleges felfogással van rajzolva, de a fejek tartásában és az arckifejezésben némi érzés és közvetlenség ismerhető fel.

EGYHÁZI =
IRODALOM.

**

*

1. *habrosagben walacnok kegsussege*
 2. *eleeknek vruksege*
 3. *koorsagbon walaknok egessege*
 4. *sciuksegeben walaknok beusege*
 5. *ehezeu nepeknek . . .*

I.

A GYULAFEHÉRVÁRI
GLOSSZÁK. *)

III.

Chudaltus miuin(e) ielenetiiben
Vnu(n) zaiual mu(n)dut igen(e)c
tonosagaban
Sce(n)t oltaru(n) kuner kepeben
Oz kerezit fan figeu kepeben.
Vnun tonohuannac arulatia.
Nemzetui nepnech vadulatia.
Jrlm warasanak tistes fugadatia.
Isten fianoch artotlansaga.
Halalanoch seidalmas quina,
hbodog ascunnak scemebel latatia.

A SZÖVEG BETŰ SZERINT:

- I. Habrosagben walacnok kegsussege
 Eleeknek vruksege
 Koorsagbon walaknok egessege
 Sciuksegeben walaknok beusege
 Ehezeu nepeknek . . .
 II. Chudaltus miuin(e) ielenetiiben
 Vnu(n) zaiual mu(n)dut igen(e)c
 tonosagaban
 Sce(n)t oltaru(n) kuner kepeben
 Oz kerezit fan figeu kepeben.
 Vnun tonohuannac arulatia.
 Nemzetui nepnech vadulatia.
 Jrlm warasanak tistes fugadatia.
 III. Isten fianoch artotlansaga.
 Halalanoch seidalmas quina,
 hbodog ascunnak scemebel latatia.

MAI KIEJTÉSÜNK SZERINT:

Häboruságban valóknak kegyössége,
Előeknek öröksége,
Körságban valóknak egessége,
Szükségben valóknak bőssége,
Ehező népeknek [bőssége?]
Csudaltus miuinék jelenetiben,
Önnön szájával mondott igének
tanúságában,
Szent oltáron könyér képeben,
Az keresztján függő képében.
Önnön tanítványának árulátja,
Nemzeti népnek vadolatja,
Jeruzsálem városának tisztes fogadátja,
Isten fiának ártatlansága,
Halálának szidalmas kina (hínja),
Boldog asszonynak szemével látatja (látása)

II.

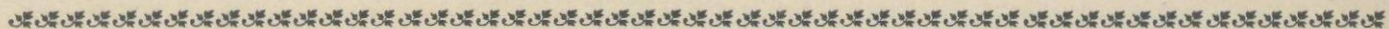
Második összefüggő szövegű nyelvemlékünket, a Gyulafehérvári Glosszákat Varju Elemér fedezte fel 1898-ban, a gyulafehérvári könyvtárnak egy 154 lapból álló, kis nyolczadrét alaku kódexében.

A könyv latin szentbeszédeket tartalmaz és valószínűleg 1299—1310 táján írta Watachai János ferenczrendi barát, a ki a latin szövegnek három kis részletét, a lap alján magyarra fordította. Hasonmásunk a latin kódex illető lapjának csak az alsó részét mutatja be, melyen a magyar szöveg olvasható.

** A magyar szöveg kezdete.

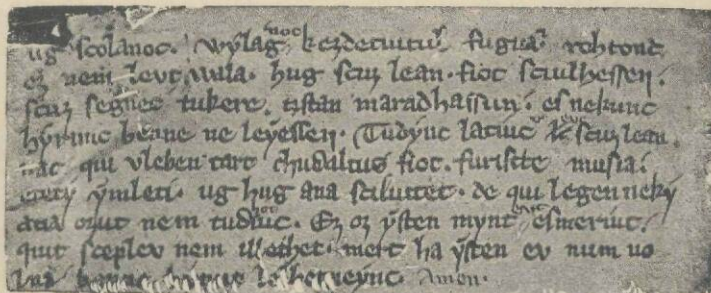
A GYULAFEHÉRVÁRI GLOSSZÁK.

*) Glosszák alatt a lap szélére, vagy a szöveg közé irt jegyzeteket értünk.

A KÖNIGSBERGI
TÖREDÉK.

AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT:

A SZÖVEG OLVASÁSA:

A KÖNIGSBERGI TÖREDÉK
HASONMÁSA.

Ug scolano. Wylag¹ kezdetuital fugua. rohtonc
 Ugy szólának: Világnak kezdetvitül¹ fogua rachtonc
 ez nem levt wala, hug scuz lean fiot sciulhessen
 ez nem lött vala,² hogy száz leány fiót³ szülhessen
 scuz segnek tukere. tistan maradhassun. es nekunc
 szüzségnek tükere tistán maradhasson, es nekiünk
 hýrunc benne ne leyessen. Tudýuc latiuc (evt) scuz lean-
 hironk bennē nē lē(h)essen. Tudjuk, látjuk őt száz leány-
 nac qui vleben tart chudaltus fiot. furisete musia.
 nak, ki öleben tart csudál(o)-tus fiót, fűrisetjē,⁴ mosja
 etety ýmleti. ug hug ana sciulttet. de qui legen neký
 eteti, imleti,⁵ ugy hogy⁶ anya szülöttét; de ki légyen neki
 atia ozut nem tud(hot)íuc. Ez oz ýsten mynt⁷ esmeriuc
 atyja azot⁷ nem tudhatjuk. Ez az islen, mint őt esmérjük,
 quit sceplev nem illethet. mert ha ýsten ev num uo-
 kil szeptō nem illethet; mert ha isten ő nēm⁸ vo-
 lna benne býnut lelhetneýnc. Amen.
 lna bennē bínōt⁹ lēlhetneýnk.¹⁰ Amēn.

¹kezdetétől. ²rajtuk ez nem esett volna meg. ³fat. ⁴fűrösztí
⁵kíhált szó; a régi említi igének műveltető alakja = szoptatja. ⁶ugy
 mint. ⁷azt. ⁸nem. ⁹bűnt. ¹⁰lelhetnénk.

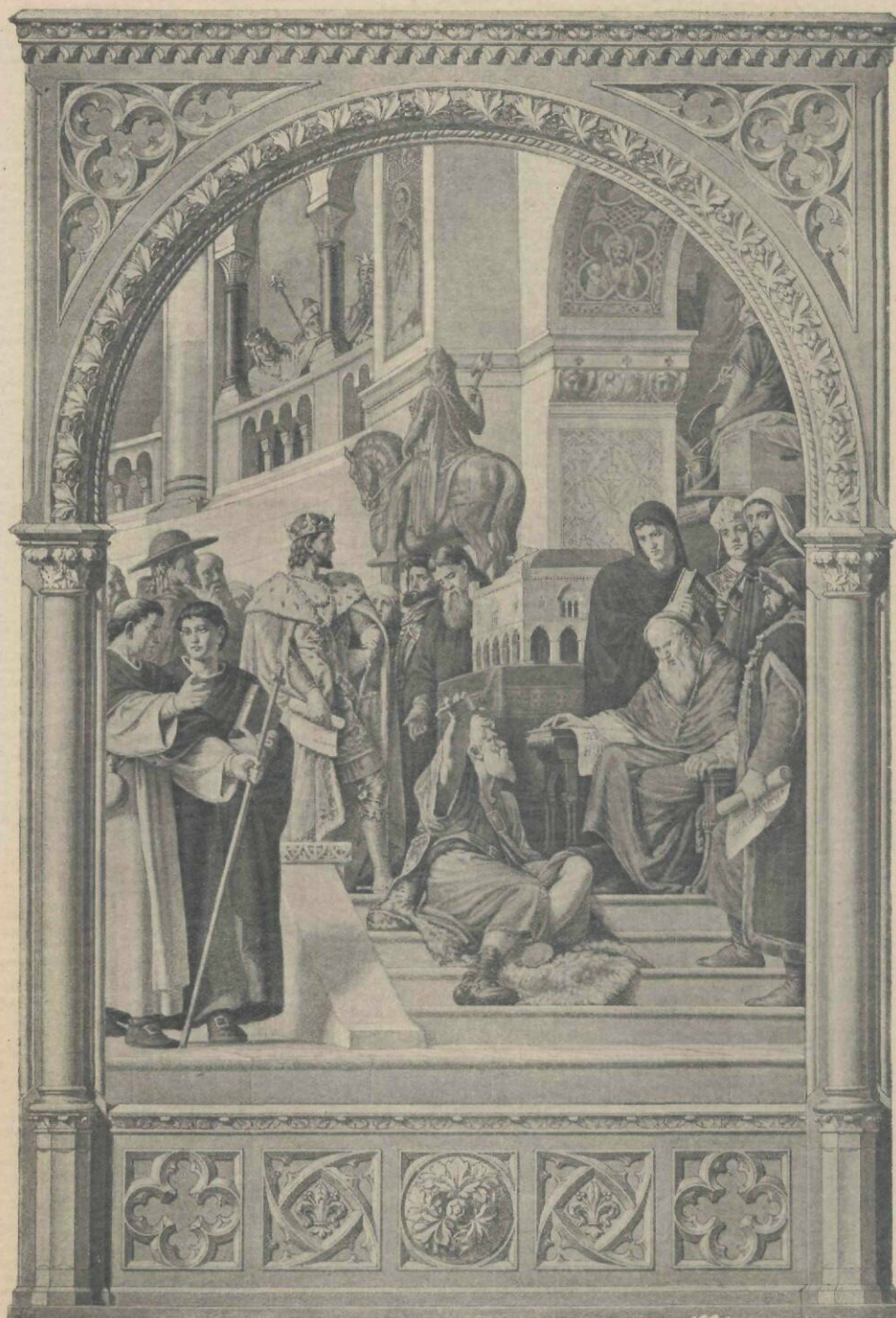
A KÖNIGSBERGI TÖREDÉK alatt egy 9 soros összefüggő kézirat-töredéket értünk a XIV-ik század elejéről, melyet Zacher Gyula dr. német nyelvész fedezett fel 1862-ben, a königsbergi egyetemi könyvtárban, egy XIV. századbéli latin kódex táb-

lájának belső lapján. A pergamen levélre, gót betűkkel irt szövegben sok betoldás (1. és 7. sor) és javítás (4. sor) látható. A nyelvemlék hetven szóból áll és valószínűleg valamely régibb egyházi ének töredéke.

KORKÉP II.

Nagy Lajos kora.

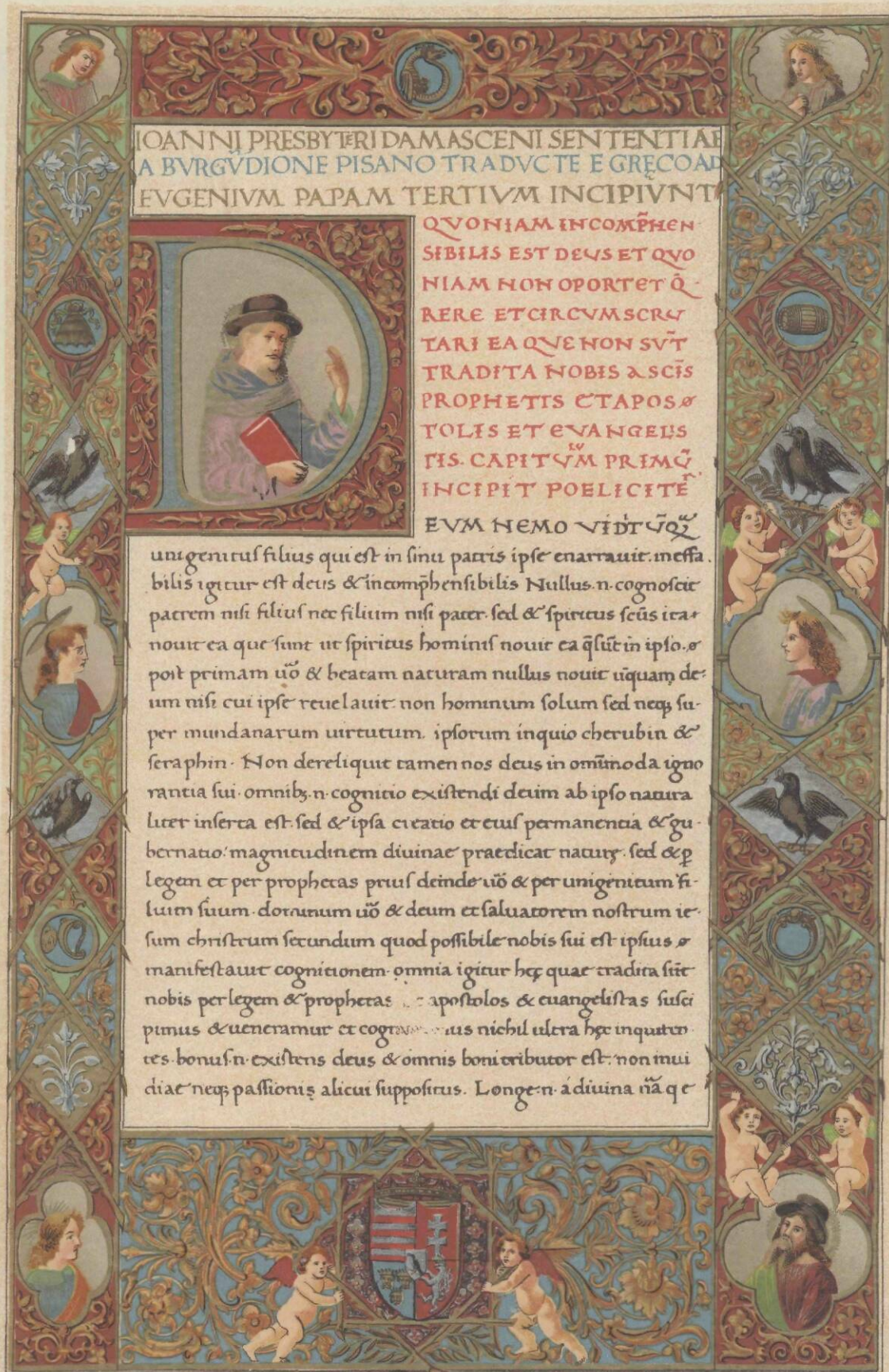
Lotz Károly festménye a M. T. Akadémia palotájában.

NAGY LAJOS KORA.

Képünk a művelt lelki fejedelmet, tudósaí és művészei körében mutatja be. Környezetéből kimagaslik a nagy király délczeg, daliás alakja, a ki műértő szemekkel vizsgálja az általa alapított pécsi egyetemnek plasztikai tervmintáját. Mellette, vele szemben áll Toldi Miklós, arczán harczias kifejezés látszik. Balról a krónikairókat látjuk, a kik a lépcsőkön ülő kóbor, vándor énekes elbeszéléseit

hallgatják mély figyelemmel. A háttérben áll Szt.-László szobra, melyet Lajos király a nagyváradí székesegyház előtt állíttatott fel. Ez volt az első ércszobor hazánkban és készítői *Kolozsvári Márton* és *György*, hies, magyar ötvösmesterek és szobrászok voltak. Jobbra az egyház képviselői, a térítők és papok csoportja. A kép kerete, az Anjouk korában meghonosult építészeti ízlést, a gót stílt mutatja be.

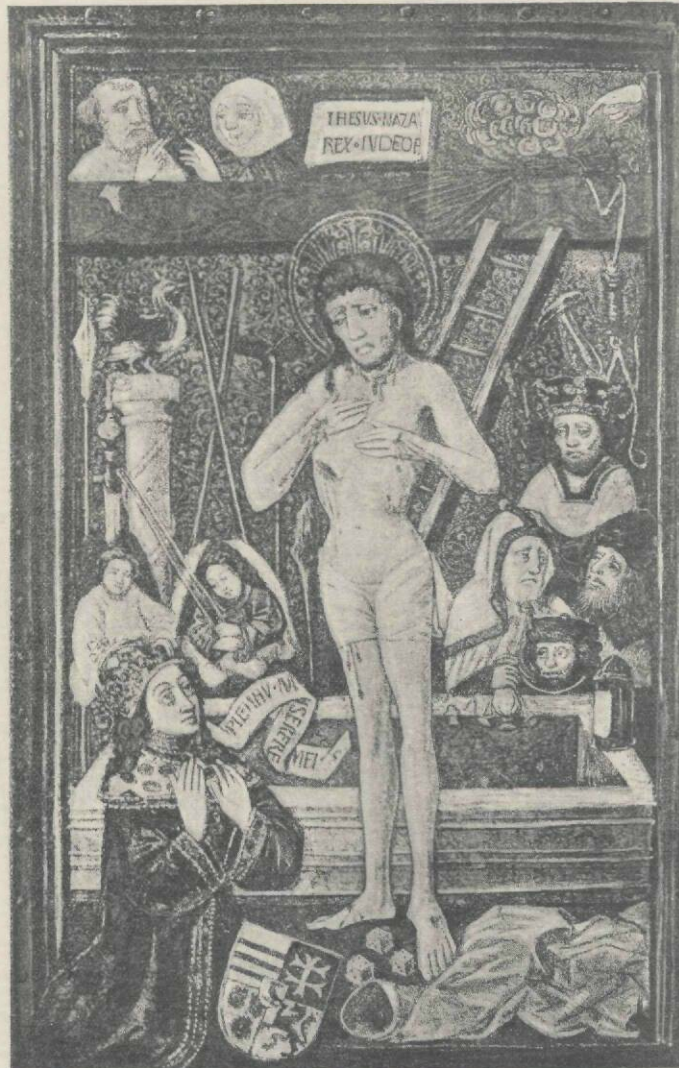
CORVIN
KÓDEX I.MÁTÝÁS
KIRÁLY
KÖNYV-
TÁRA.

A Damascenus-féle Corvin-kódex címlapja.

A Corvin-kódexek között a legszebbek és művészeti tekintetben is a legbecsesebbek azok, melyeket a firenzei *Attavantes de Attavantibus* (szül. 1455, meghalt 1520 táján) díszített. Művein meglátszik úgy az antik művészet tanulmányozása, mint saját kora festőinek hatása is. Festményeit, a színek élénksége és harmóniája mellett, finom rajzainak művészi tökélye jellemzik. Elragadó színpompájú arabeszkjeit, medaillonba foglalt arcképekkel, fantasztikus állatokkal, amorettekkel és apróbb emblémákkal¹ ékelték. Az Attavantes és tanítványaitól festett Corvin-kódexek arabeszkjein

¹ Embléma = jelképi jelentőséggel bíró díszítőmű, általában jelkép. A renaissance korban minden fejedelemlnek volt emblémája.

rendesen megtalálhatók: az arany hordó, arany vedres kút, égi teke méhkas, csúcsos gyémántgyűrű, farkát nyaka körül tekerő sárkány, aranygyűrűs fekete holló stb, mint az a bemutatott hasonmásban is látható. Attavantes díszítőműveit általában bizonyos modorosság jellemzi, melyről műveit fel lehet ismerni. Hasonmásunk lapszéli díszítésének alsó szegélyén Mátyás czimerét látjuk, a felső mezőben a magyar, az alsóközben a dalmát és cseh czimer. Az írás betűi, mint általában a XV. századbeli flórenczi kéziratoké, gömbölydedek. A kódex 295 ivretű, pazarul díszített hártylevélből áll. Tartalma: Damaskusi János papnak jeles mondásai. A felső, díszes D kezdőbetűben levő kép, valószínűleg a szerzőt ábrázolja. A kézirat a M. N. Múzeum könyvtáráé, a melynek igazgatósága 6500 frankért vásárolta azt Ulrico Hoepli milánói könyvkereskedőtől 1886-ban.

CORVIN-
KÓDEX II.MÁTYÁS KIRÁLY
KÖNYVTÁRA. ∞

MÁTYÁS KIRÁLY MISÉSKÖNYVÉNEK KÁNON ELŐTTI KÉPE.

A MISSALE MATHIAE CORVINI REGIS egy 277 levélből álló, fényesen kiállított, ívrétű hártya-kézirat. A könyvnek díszje a Kánon előtti festett kép, melynek főalakja a keresztről levett, mezítelen üdvözítőt ábrázolja álló helyzetben, a mint sebekből vérző kezeit mellére nyomja. Mögötte a létra, kereszt és kalapács, vesszőnyaláb és egyéb kínzó eszközök vannak. Balra Judás, Pilátus és Herodes, jobbra a kereszt felett Péter és az őt eláruló szolgáló látható. Alattok lándzsa, kard és oszlopon álló kakas, Péter árulását jelképezve. Jobbra, Krisztus előtt Mátyás király térdel, mögötte az egyik angyal a király fején lévő koronát tartja, a másik

nagy kardot tart. A király balján a szalag felirata: „Pie Jehsu miserere mei.“ (Kegyes Jézus, irgalmazz nékem.) A térdénél lévő czimer-pajzs felső két mezője a magyar-, az alsó jobb mező Dalmácia-, a bal a besztercei vörös oroszlánt ábrázolja. Ez az egyedüli Corvin-kódex, melyben Mátyás czimere a cseh oroszlán nélkül van összeállítva. A kéziratot készítették *Cathedralis György* és *Institoris* Bécsben 1469. E kódex annál is inkább értékes ránk nézve, mert azt Mátyás bizonyos Tamás nevű, magyarországi ferencz-rendi szerzetesnek ajándékozta. A kódexben még 2 nagy kép van. Jelenleg a bécsi jezsuita társház könyvtáráé.

CORVIN
KÓDEX III.MÁTYÁS KIRÁLY
KÖNYVTÁRA

Victorini Rethoris Clarissimi qui solus Romae statuā
meruit Commentum Super Rethoricis Ciceronis In-
cipit feliciter

OMNIS QVICVN QVE ica
pit. cuiuscunq; generis orationē. hec
trina in principis adhibere debet ut au-
ditores faciat attentos. beniuolos. docti-
les. Ergo hic cicero facit doctiles. audito-
res. cum qd sit eloquentia ostendit.
Attentos. cum dicit se de eloquentia
dicendum. rem saluet magnā. Beniuo-
los hqdem ostendit. futurū ei cōmodū.

q. his artibus fuerit edocui. Eloquentia igitur qualis sit. p. seipsum nō
ostendit. sed est capax qualitatis quam in se non hē. s. accipit ab
agente. Nam ut cuiuscunq; ingenium fuerit. eum qui ea utitur p. nō
qualis sit. uel quid faciat. demonstrat. Ergo qm̄ quis sapiens. medi-
ocriter potest uidere. eloquentiam si in homine stulto sit. malam esse.
si in sapiente bonam esse. Propterea cicero non utrum bonū an
malum sit. eloquentiam qrit. sed utrum plus boni an plus mali ha-
beat. ostendit. Tractat autem in principis quatuor thesibus. unā talē
studendū ēē sapientiaē cū eloquentia. Aliam partē p. dēesse solā sapi-
entiaē tñ p. dēesse. tertiā multū nocere eloquentiaē si sine sapientia
sit. & q. potest dici. ergo studendū eloquentie non est. nā ubiq;
sapientia laudat. respondetur. studendū esse eloquentie q. p. eloqn-
tiam uim suā exerit. hoc necessario. Quarta thesis est studendū
ēē eloquentie. si tñ q. sit mixta sapientia. Animadūtere tñ de-
bet in principis deliberationis p. positionē ē partē p. p. nō. executio-
nē partiu. postremū ū sententia. q. diligent attendenti facile cog-
nitum est. s. anq. ad id unde coepit Cicero ueniam. dicendū p. nō
mo uidetur. qd sit ars. demde qd intersit int. artē & uitutē. Ars
est q. significantia sui plenā non hē. sed intelligit ad aliqd p. tinere.
Non enī uelut codice nominato. sciamus statim quid sit codex.
ita mox scire possumus qd sit ars. nisi additū fuerit cuius artis
ars. potentie. gramaticae. eloquentie. Virtus est animi habitus

Eloquētia

Quatuor thesibus

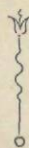

ars. q.

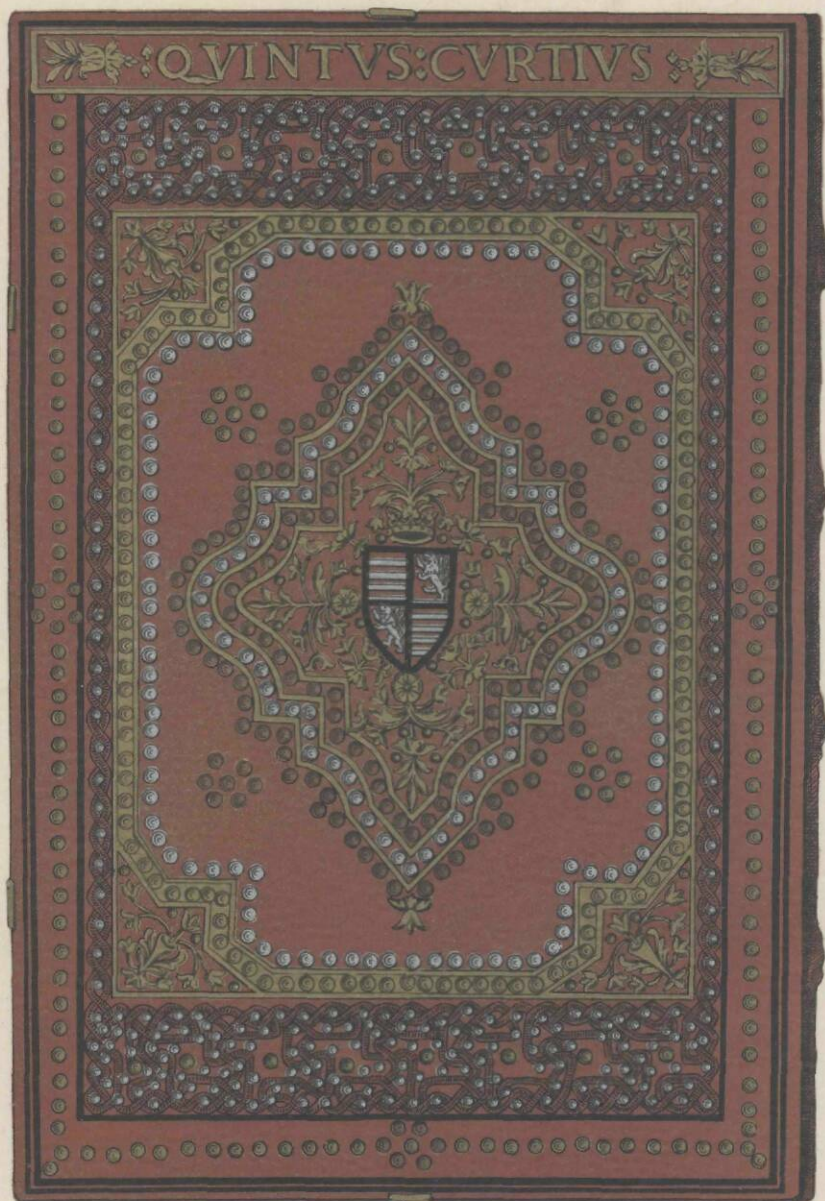
virtus. q.

Victorini Commentum Corvin-kódex címlapja.

E kódex, mely 94 ivértű hártylevélből áll, Vitéz János váradi püspök tulajdona volt, a kinek halála után Mátyás király könyvtárába került. E címlap díszítési modora lényegesen eltér a firenzei miniátorok konvencionális alkotásaitól; egyszerűbb, de nem is oly művészi. Az arabeszek helyett a miniatüre díszítmény: élénk színekkel festett ékes virágfüzér, melyen tarka madarak pihennek. A betűk is sokkal szelgleteseb-

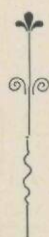
bek, mint az olasz könyvmásolók betűi. Festője ismeretlen. A lap felső részén veres betűkkel áll a cím, mely szerint a könyv Victorinus-nak, (híres római rhétor 360 körül Kr. u.) Cicero rhetorikájáról írt kommentárját tartalmazza. A lap szélén látható megjegyzések Vitéz János kezétől erednek. A kódex a XV. századból való és jelenleg Emich Gusztáv tulajdona.

CORVIN-
KÓDEX IV.MÁTYÁS KIRÁLY
KÖNYVTÁRA. 6

A Quintus Curtius, Corvin-kódex kötésének hátsó táblája.

(A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött Corvin-kódex kötésének hátsó táblája.)

A Corvin-kódexeket, vagy a címlapon lévő Corvin-czímer-ről, vagy a jellemző *Corvin-bőrkötésről* lehet felismerni. Kezdetben a kötésre selymet és bársonyt alkalmaztak, arany-, ezüst- és zománcz-csatokkal és kapcsokkal. Később azonban Mátyás, hogy könyveit másnak könyveitől megkülönböztesse, egy *önálló könyvkötői stílt* honosított meg könyvtárában, mely a renaissance-kori könyvkötészetben tipikus *magyar stílt* képvisel; ez: barna bőrkötés, préselt

arany bogókkal, arabeszekkel és aranyvirágos, lombozatos díszítésekkel, melyeknek motívumai a XV—XVI. századbeli magyar himzések motívumaival megegyeznek. A tábla közepét Magyar- és Csehország préselt koronás címere foglalja el, négyelt pajzsban. Képünk egy ilyen jellemző Corvin-kötés hátsó táblájának hasonmását mutatja be. A tábla felső részén a mű címe olvasható.

BETŰSZERINTI SZÖVEG: Zent sebekrewl ualo czuda

A SZÖVEG OLVASÁSA: Szent sebekről való csuda.

Zent sebekrewl ualo czuda
 Ene czudalatossgual legeneb 7
 zent ferencnek zent seby melot.
 Tezük az nemynemew esmeretes czudaban
 yelenseget mutatuan Nemynemew fra
 dialo featernek gyulekezetyben mecz uala
 az gyulekezeten nemynemew predicalo
 frater ky bodog ferenczet ez keppen gylewly
 uala ew jonhaban hogy sem yrasban ew
 tett latnya sem bezedben hallanya sem
 zjueben hyhetu uala zent sebeknek hely
 uel ekesewltnek lenye Azert mikoron
 emondot barat lakoznak hegyek eluol⁸ ez
 mondot quentben: kinek ebellow hazaban
 meg yrtakuala zent ferenczet ew zent
 sebeknek helyuel: hytetlenseguel es gylew
 seguel yndolatott 7 frater el mene ty
 tkon es az zent attyanak zent seby he
 lyet kesyuel eluakara ugy hogy mende
 nestol foguan m semmy meg nem yele
 nnek De masod napon mikoron azon fra
 ter ewlne az asztalnál: neze zent ferenc
 nek kepere es lata ot al az helyeken új
 ab sebeket holott el uakartuala ment
 abb sebeket, holott eluakarta uala, ment¹⁶
 elezteb uoltakuolna Es (gonduluan) még
 elezteb¹⁷ voltak volna. Es még-

AZ EHRENFELD-KÓDEX 66. LAPJA.
(Kisebbitett hasonmásban.)

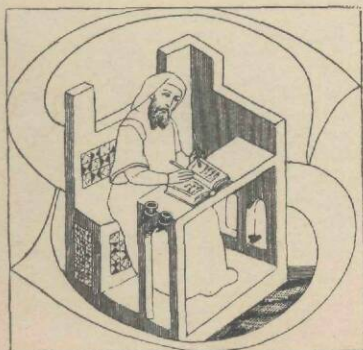
Ez a legrégebb magyar könyv. Nevét dr. Ehrenfeld Adolf, bécsi jogtanácsos, hazánkfiától nyerte, a ki a kódexet VI. gimnáziumi tanuló korában Nyitrán 1851-ben fedezte fel. Ezen 162 levélből álló, kis negyedré té alaku papíros-kódex, valószínűleg a XV. század első feléből származik, de amint nyelvéből látszik, egy sokkal régebbi, latinból fordított, munkának a másolata. Assisi Szent Ferencz életét tartalmazza, azért Ferencz-legendá-nak is nevezik. Az egyetlen magyar példány, Ehrenfeld Adolf tulajdona.

Mene czudalatossgual legenek az
 Mennyé¹ csudálatossággal légyenek az
 zent ferencnek zent seby melot
 zent Ferencnek zent sebi méltók,
 Tezük az nemynemew esmeretes czudaban
 tetszik az nemynemew² esmeretes csudában,
 yelenseget mutatuan Nemynemew fra (pre)
 jelenségést mutatván³ nemynemew pré
 dicalo fratereknek gyulekezetyben Mer uala
 dikáló frátereknek gyulekezetyben. Mert uala
 az gyulekezeten nemynemew predicalo
 az gyulekezeten nemynemew predicalo
 frater ky bodog ferenczet ez keppen gylewly
 fráter, ki bodog Ferenczet ez keppen⁴ gyilölő
 uala ew jonhaban hogy sem yrasban ew
 uala ő jonhaban,⁵ hogy sem irásban⁶ ő-
 tett latnya sem bezedben hallanya sem
 tét látnia, sem beszédben hallania, sem
 zjueben hyhetü uala zent sebeknek hely
 szivében híheti uala zent sebeknek hely
 uel ekesewltnek lenye Azert mikoron
 vel ekesültnek lennie. Azert mikoron
 e mondot barat lakoznak, hegyek eluol⁸ ez
 e mondot conuentben: kinek ebellow hazaban
 mondot conuentben, kinek ebellow hazaban⁹
 meg yrtakuala zent ferenczet (ew) zent
 megirták uala¹⁰ Szent Ferenczet zent
 sebeknek helyuel: hytetlenseguel es gylew
 sebeknek helyuel,¹¹ hitellenséguel és gyilöl-
 seguel yndolatott Az frater el mene ty
 séguel¹² indóttatott¹³ az fráter, elméne ti-
 tkon (ke) es az zent attyanak zent seby he
 tkon és az zent atyanak zent sebi¹⁴ he-
 lyet kesyuel eluakara ugy hogy mende
 lyét késíuel eluakará, ugy hogy mēndē-
 nestewl foguan (m) semmy meg nem yele
 nnek De masod napon mikoron azon fra
 ter ewlne az asztalnál: neze zent ferenc
 nek kepere es lata ot (al) az helyeken új
 nek képeré és látá ot az helyeken új-
 ab sebeket holott el uakartuala ment
 abb sebeket, holott eluakarta uala, ment¹⁶
 elezteb uoltakuolna Es (gonduluan) még
 elezteb¹⁷ voltak volna. Es még-

¹ Mennyi ² bizonyos ³ különösen megmutatván
⁴ annyira ⁵ szívében ⁶ festmény ⁷ lakozni ⁸ hegyeken túl
⁹ ebédjében ¹⁰ lefestették ¹¹ helyeivel ¹² gyűlöléssel
¹³ indítottatott ¹⁴ sebei ¹⁵ meg nem látszott ¹⁶ mint ¹⁷ előbb.
 (A zárjelbe tett szavak, betűk, tollhíbak).

KÖNYVIRÓ BARÁT.

A képcs krónika első lapjáról.

A középkorban tudvalevőleg csak írott könyvek (kódexek) voltak. Ezen időben a könyvirás és könyvfestés rendes iparág volt, melylyel főleg a papok és apácák foglalkoztak. Eddig körülbelül 200 magyar másolót és festőt ismerünk. A képünkön látható miniature egy karthausi szerzetest ábrázol, a mint egy nyitott könyvben ír. Az asztal jobb oldalához két szarv-tintatartó van erősítve, az egyik a fekete, a másik a vörös tinta számára. Az előbbi a szöveg, az utóbbi a feliratok és czimek írására szolgált. Ennek megfelelően a másoló mindkét kezében tollat tart.

A BÉCSI-KÓDEX.

A SZÖVEG OLVASÁSA ÉS KIEJTÉSE:

It kezdetic Baruth pphetanac könyv
 Itt kezdetik Baruch próféta könyve
 Es ezec a könyvnek igéi, melyeket
 irt Baruch Nerienec fia Maasie
 irt Baruch Nerienec fia, Másie
 fiaie Sedechie fiaie Sedey fiaie
 fiaie, Sedeczie fiaie, Sedei fiaie,
 Elchie fiaie Babilloniaba. ötöd
 Elciez fiaie, Babilloniában, Ötöd
 ezütdöbön a honac heted napian az vödön
 esztüdbön, a honac heted napian, az üdöben,
 kibén a Caldencoc Irlmet megvitték uala
 kibén a háidencoc Jerusalemet megvitték * vala es
 es meggeriezették uala ötöt tüzzel. Es megol
 meggeriezették * vala ötöt tüzzel. Es megol
 vasa Baruch e könyvnek igéit Jekoniast
 vasa * Baruch e könyvnek igéit Jekoniast
 Joachim fiaie Juda kiralanac földé med
 Joakim fiaie, Juda kiralanac földé, med
 a népnek a könyvök jüvöknek füleibe, es a hatal
 masoknac kiralo — fiaie füleibe.
 masoknac kiralyok — fiaie füleibe
 a küsdédöl foguan med a nagiglan —
 a küsdédöl * foguan med a nagiglan —
 mendenekne Babilloniában lakozoknac Sv
 mendenekne, Babilloniában lakozoknac Sv
 dinac foloianal kie halua siraakvala böitönc
 dinac folyójánál. Kie hallván, siraak vala, böitönc
 vala es imadkozakvala vrnac zémélé élt
 vala es imadkozak vala vrnac személe élt
 Es penzt zédenc miket egmendenc kéz
 es penzt zédenc, miket egmendenc kéz
 és penzt zédenc, miket egmendenc * keze
 tétét és éreztek Irlmbe Joachim paphoz,
 tétét és éreztek Irlmbe Joachim paphoz,
 Elchie fiahoz Saloel fiahoz — az egéb papok
 Elciez fiahoz, Saloel fiahoz — az egéb papok
 hoz es mend a néphéz kie q vüle leletténcua
 hoz es mend a néphéz, kik ő vele leletténcua
 la Irlmben mikö venec vr templomanac é
 la Jerusalemben: Mikoron venek Vr templomanac é
 dénit méll'ec él vététénc vala a templomból
 dénit méll'ec él vététénc vala a templomból
 dényit, melyek éveténc vala a templomból,
 méghioni Judanac földébe Siban honac X.
 méghioni * Judanac földébe Siban 10 honap tízed
 napian az ezüst édenéket mélléket alkotot
 napian az ezüst édenéket, melyeket alkotott
 vala Sedechias Josie fia Zuda kiralae
 vala Sedecziás, Jósie fia, Juda kiralyaie,
 mi vtan élvottó volna Irlmből Nabuhodono
 mi vtan élvottó volna Jerusalemből Nabuhodono
 miulán élvöttó volna Jerusalemből Nabuhodono
 zor babilloniánac kirala Jekoniast es a fész
 zor, Babilloniánac kiralya Jekoniast es a feje
 délméket es a foglyokat es a hatalmasokat es a
 délméket es a foglyokat es a hatalmasokat es a
 földnc népet es viue ötöt megköztözen Ba
 földnc népet es viue ötöt megköztözen Ba
 billoniaba.]
 billoniaba.]

A BÉCSI-KÓDEX 97. LAPJÁNAK HASONMÁSA.

(Eredetije a bécsi udvari könyvtárban.)

A BÉCSI- ÉS MÜNCHENI-KÓDEX.

E kódexek tartották fenn a bibliának legrégebb magyar fordítását, melyet Pécsi Tamás és Ujlaki Bálint, Huss példáján lelkesülő Ferencz-rendi szerzetesek, a pápai inquisitio elől, Moldvába való menekülésök után készítettek, a XV. század első negyedében. Azért Ferencziek bibliájának is nevezik. A Bécsi (másképp Révai) kódex, negyedréti, kapcsolt gót betűkkel irt és festett kezdőbetűkkel díszített, egyszerűbb papiros-kézirat; az ó-szövetség kisebb könyveit foglalja magában. A bécsi udvari könyvtár tulajdona.

* könyve. * könyvnek. * elfoglalták. * felgyújtották. * felolvasá
 * kisdéd. * mindegyiknek. * küldék. * visszavinni Judának földé
 * Sivan hó. A zsidó év egy hónapja.

EGYHÁZI ==
IRODALOM.

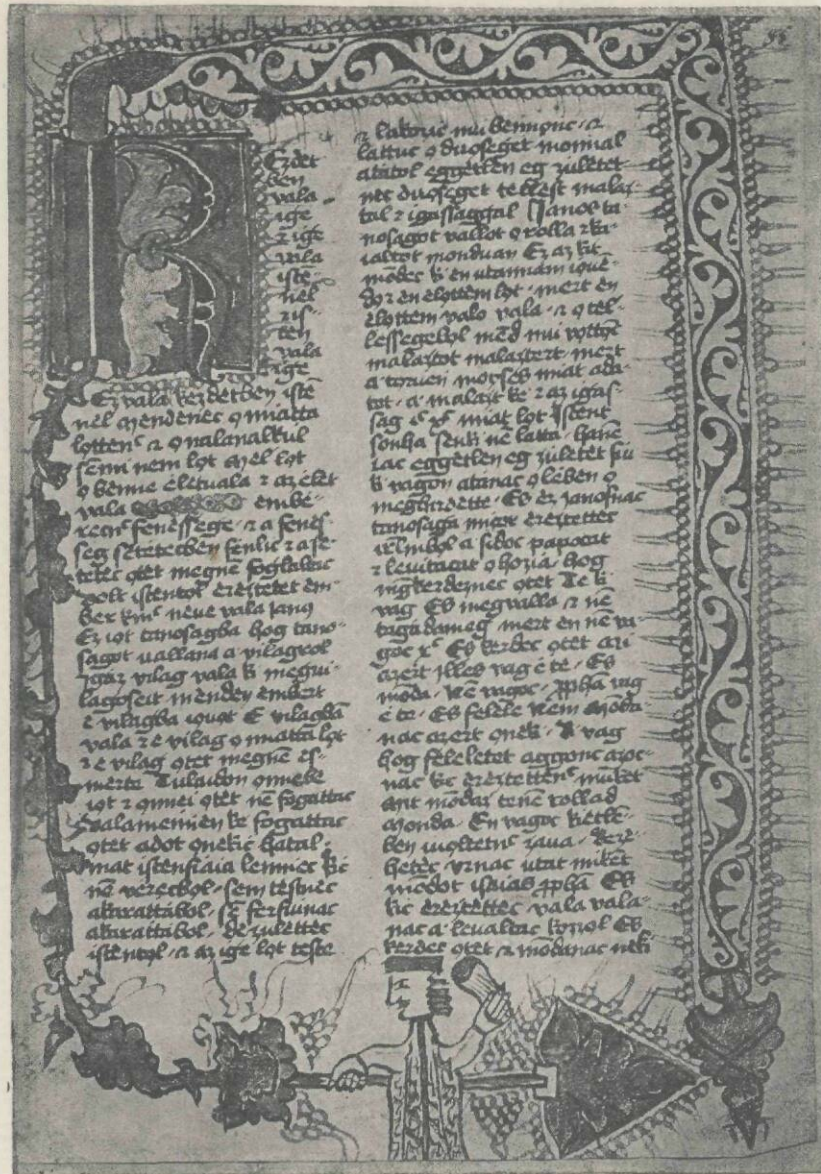
KÓDEXEK III.

A MÜNCHENI-KÓDEX.

A szöveg betű szerint: KEzdet

A szöveg olvasása: Kezdetben vala ige és ige és ige vala isten isten-nél és is-ten vala vala ige

Ez vala kezdében isten Ez vala kezdetben isten-nél Mendének q miatta nél, Mendének* o miatta lotteneq es q nalanakkul lötteneq és o nálánál küli¹⁰ semmi nem lpt Mel' lpt semmi nem löli, mely* löli. o benne életuala es az élet vala (törés) embe vala embe réneq fenésége es a' fenés reknek fényessége: és a fényesség sététekbén fénlis es a séség sététekbén fénylik és a sététe qtet megneq foglaltac lélek' ölet meg nem foglaltak¹¹ Volt istenöl éresztelt¹² ember, kinek neve vala Janos. Ez lpt tanosagba hog tano Ez föll tanosagba, hogy tanó sagot uallana a világról. Igaz világ vala ki megui lagoseit menden embert lágosejt¹³ menden¹⁴ embert, e világba iquqt E világban e világba jövöl. E világban vala es e világ q miatta lpt es e világ qtet megneq és e világ ölet meg nem es merte Tulajdon qnebe merle. Tulajdon önnébe¹⁵ ijt es qneq qtet nem fogattac föll és önnéi ölet nem fogadták. Valamennen kedeg fogattac Valamennyen kedég¹⁶ fogadták qtet adot qnekic hatal ölet, adott o nekik hatalmat isten fiaia lennieq Kie mal Isten fiaia¹⁷ lennieq: Kik nem vérecből, sem testnek akarattából, sem ferfunac akarattából, de születéde akarattából, de születéde istenöl. Es az ige lpt teste

A MÜNCHENI-KÓDEX EGY LAPJÁNAK HASONMÁSA.

A MÜNCHENI (vagy Jászay) KÓDEX negyedréttű, két hasábra osztott papirosra, gót betűkkel van írva és vörös kezdőbetűkkel, színes, lap-széli lombzotokkal és alakokkal díszítve. Tartalma: egy naptár, mely 8 hártylevéltre van írva és a 4 evangelium. Másolta Némeli György, Tatros városában (Moldvaország) 1466-ban. E kódex a müncheni kir. állam-könyvtár tulajdona.

es lakozik mu bennone es lattuc és lakozik mü¹⁸ bennönk és lattuc q diloségét monnal o dicsőségét monnal¹⁶ atától eggétlen eg zülétét atyától egytellen egy születéll nec diloséget tülést malaz nek dicsőségét, tellyest malasztal es igassággal Janos ta nosagot vallot q rolla es kanoságot vallott o rolla es kialtot monduan Ez az kit fáltott¹⁷ mondvan: Es az, ki mondec ki én utannam iove mondék, ki én utannam jöve ndq es én elöptem lpt, mert én ndó es én elöttem löli, mert én elöptem valo vala es q tel' elöttem való vala és o tellessegebjl mend mü vötpönk lyességebjl mend mü vötlönk¹⁸ malažtot malažtert mert malažtot malažtirt, mert a törven moyses miatt adatot, a' malažt kedeg es az igas tott, a malažt kedég¹⁹ es az igas sag Jesus xristus miatt lpt Istent sag Jezus Krisztus miatt löli. Istent sonha senki nem latta hanem souha²⁰ senki nem latta, hanem Lak eggétlen eg zülétét flu csak egytellen egy születéll flu, ki vagon atának qlében q ki vagon atyának qlében, o meghirdéte Es ez Janosnac meghirdéte. Es ez Janosnac tonosaga micor éresztette tanosaga, mikor, éresztelték²¹ Jerusalemből a' sidoc papocat Jerusalemből a' sidoc papokat es leuitnac q hozia, hog és leuitak o hozja, hogy megkérdeznec qtet Te ki megkérdeznék ölet: Te ki vag Es meg valla es nem vagy? Es megvallá es nem tagadameg mert én nem va tagadá meg: Mert én nem vago xristus Es kérdec qtet Mi gyok Krisztus. Es kérdek ölet: Mi azért illés vag é té, Es azért? Ilyés vagy-e te? Es monda, Nem vagok propheta vag monda: Nem vagok. Profeta vagy e te, Es félele Nem Monda e te? Es felele: Nem. Mondnac azert o neki, ki vag nak ezert o neki: Ki vagy, hog féleletet aggonc azoc hogy feleletet adjonk azoknak kik éreszteltnek münket Mit mondaž tenen rollad Mit mondasž lennen²² rollad? Monda en vagoq kietlen Monda: én vagok kiellenben iuoltetnec zava, Kezde ben ivölletnek²³ zava. Készéhetéc urnac utat mikent hékék²⁴ urnak utat, mikent mondot isaias propheta Es mondot! Izaias profeta. es kik éresztéte vala kik éresztelték²⁵ vala valanac a' leuitac kozzql es valának a levillak²⁶ közzöl²⁷ es kérdec qtet es mondanak neki kérdek ölet es mondanak neki

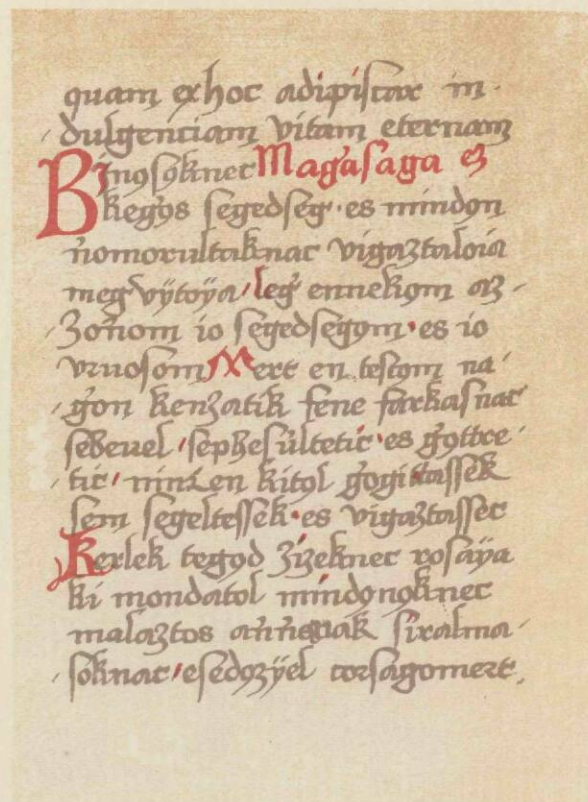
¹⁰ az ige. ¹¹ Istennél. ¹² mindenek. ¹³ általa. ¹⁴ nála nélkül. ¹⁵ a mi. ¹⁶ sötét-ség. ¹⁷ be nem fogadta. ¹⁸ igaz vilá-gosság vala. ¹⁹ megvilágosít. ²⁰ min-den. ²¹ magáéba. ²² pedig. ²³ fiaiva.

¹⁸ mi. ¹⁹ mintegy, mintha (régli kötöszó). ²⁰ kiáltott. ²¹ vettünk. ²² pe-dig. ²³ soha. ²⁴ küldötték. ²⁵ önmagadrol. ²⁶ üvöltésnek. ²⁷ készítsétek. ²⁸ küldeték vala. ²⁹ kiváltak t. i. a farizeusok. ³⁰ közül. ³¹ küldött.

NÁDOR-KÓDEX.

A Nádor-kódex legendákon, imádságokon stb. kívül vallásos énekeket is tartalmaz hangjegyekkel együtt. A kis nyolczadrét alakú papiros-kódex kerekbe átmenő útgót betűkkel van írva és 1508-ban készült. Leírója ismeretlen. A kézirat a budapesti egyetem tulajdona, a melyt az *József nádor* félszázados kormányzásának emlékére nevezte el *Nádor-kódex*-nek. Hasonmásunk a kódexben meglévő »*Miserorum pia adiutrix*« kezdetű latin hymnus fordítását közli. A magyar szöveg fölött álló 2 latin sor az eredeti latin versnek ott végződő utolsó sorai. Utána következik a hymnusnak fordítása, a mire a pirossal írt szavak: »Magyarsága ez«, utalnak. A verssorok egyfolytában vannak írva. A piros nagy kezdőbetűk az egyes versszakok elejét jelölik.

A NÁDOR-KÓDEX 703. LAPJÁNAK HASONMÁSA. (1508.)

(Eredetije a budapesti tud. egyetem könyvtárában.)

AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT:

A SZÖVEG OLVASÁSA:

Quam ex hoc adipiscam
indulgentiam vitam eternam

Binösöknek || Magasága ez
Binösöknek || Magyarsága ez.

Kegős segedség, es mindön
Kegyös segedség És mindön

Nomorultaknac vigasztalóia
nyomorultaknac vigasztalója,

meg výtója, Leg' enneköm az-
megújítója. Légy enneköm, asz-

zonom io segedségöm, es io
szonyom, jó segedségöm,¹ És jó

vruosom Mert en testöm na-
urvosom.² Mert én testöm na-

gön kenzatik fene farkasnac
gyon kenzatik fene farkasnac

sebeuel,³ sephesültetic, es göttre-
sebéuel, sebesültetik³ és gyötre-

tic, ninLen kitöl gögittassek,
tik, nincsen, kitöl gyógyittassek,

sem segeltessék, es vigasztassek.
sem segeltessék és vigasztassek.⁴

Kerlek tegöd zizeknek rosaya
Kerlek légöd szizeknek rózsája,

Ki mondatol mindönöknek
Ki mondatol mindönöknek

malasztos ańának siralma-
malasztos anyjának, siralma-

soknac, esedözjel corsagomert.
soknac, esedözjel⁵ kórságomert.

¹ segítségem ² orvosom ³ sebesítettik ⁴ vigasztaltassék ⁵ esedezzel. * A középkorban nagyon elterjedt, nagyon rút bőrbetegség, (rák, cancer).

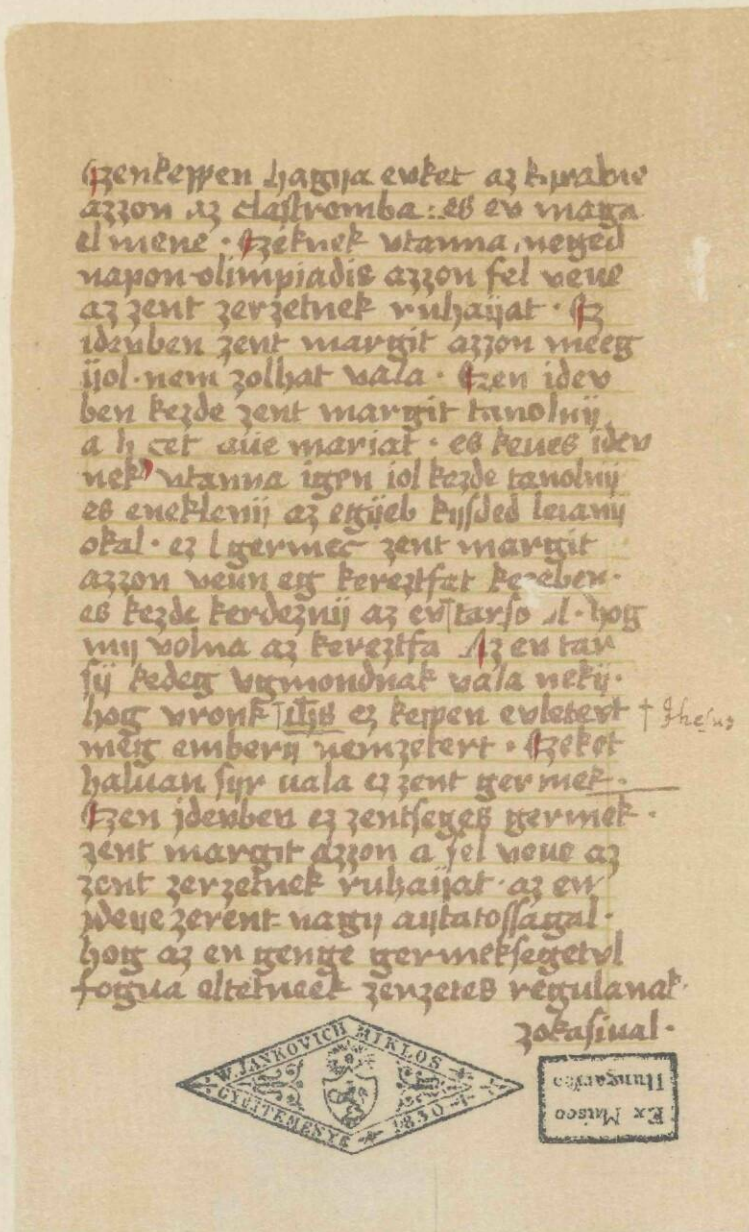
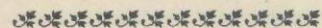

EGYHÁZI =
IRODALOM

Szent Margit legendája.

E nyolczadrét alakú, rideg, ujjgót betűkkel írt csonka papiros kódex, egyike legbecsebb és legérdekesebb nyelvemlékeinknek. IV. Béla király leányának, Margit dömés-apácának életét és csodatételeit tartalmazza. E tisztán magyar eredetű legendát, egy régebbi, latin eredetiből készült magyar fordítás után, másolta *Ráskai Lea*, Margit-szigeti, Dömés-rendi apáca 1510 körül. Jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdona.

szent Margit Legendája.

(A Magyar Nemzeti Múzeumban őrzött kódexből.)

KÓDEXEK V.

A SZÖVEG OLVASÁSA ÉS KIEJTÉSE:

ezenképpen hagyja evket az kiralno ezenképpen hagyá öket az kiralné azon az clastromba es ev maga asszon az klastromba es ö maga elmene. Ezeknek utanna neged elmene. Ezeknek utanna neged napon olimpiadis azon fel veue napon Olimpiadis¹ asszon felvevé az zent zertnek ruháját. Ez az zent szerzetnek ruháját. Ez idevben zent margit azon meeg időben zent Margit asszon meeg yöl nem zolhat vala. Ezen idev jöl nem szölhat vala.² Ezen időben kezdte zent margit tanolny ben kezdte zent Margit tanolni a b cet, auc mariat. Es keues idev a b cet, Ave Mariat. Es keues időnek utanna igen iol kezdte tanolny nek utanna igen jöl kezdte tanolni es enekleny az egyeb kyfjed leiany es enekleni az egyeb kisdad lejany-okal. Ez (l) gyermek zent margit okkal. Ez gyermek zent Margit azon veun eg keresztfat kezeben asszon von egy keresztfat kezeben es kezdte kerdezni az ev tarlytvl, hog es kezdé kerdezni az ö társitvl, hogy mi volna az keresztfa. Az ev tar mi volna az keresztfa. Az ö tárfy kedeg vgmondnak vala neki, si kedeg³ ugy mondnak vala neki, hog vronk ihs⁴ ezkeppen evletetv hogy vronk Jézus ezkeppen vletit meg embery nemzetert. Ezeket haluan syr uala ez zent gyermek. Ezen idevben ez zentleges gyermek zent margit azon a fel veue az zent zertnek ruháját az ev ideve zertent nagy aytatossággal. hog az eu genge gyermekfegetvl fogua eltelneek⁵ zertetes regulanak zokafual.

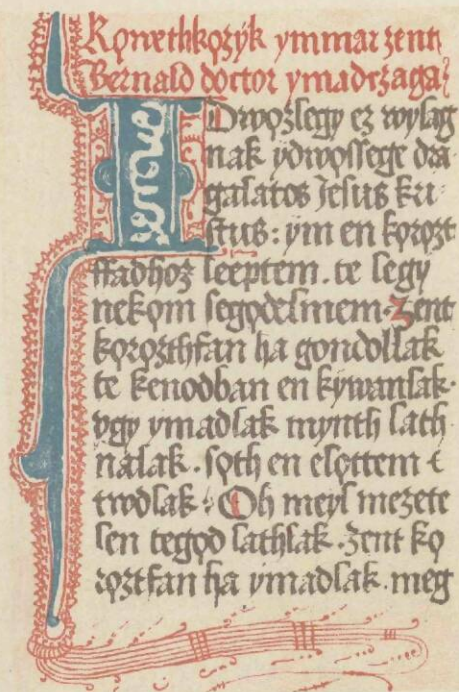
zokafual.
szokásival.

¹ Bodoméri Olympiades, Margit hercegnő udvarmesternője volt, a kit Béla király és neje Margittal együtt kolostorba adtak. ² Margit négy éves korában került a veszprémi klastromba, tehát nem tudott még olvasni. ³ pedig. ⁴ Jézus nevének monogramja. ⁵ élhetnek.

EGYHÁZI =
IRODALOM.

KÓDEXEK VI.

SZENT BERNÁT HIMNUSZA A FÖLFESZÍTETT KRISZTUSHOZ.

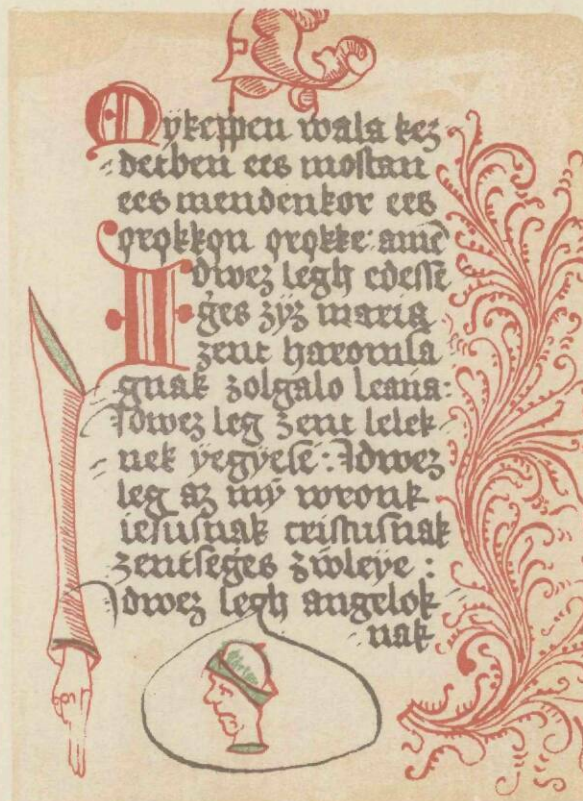
AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT: Kowethkozyk ymmar zent
A SZÖVEG OLVASÁSA: Követkőzik immár szentA CZECH-KÓDEX 43. LAPJÁNAK HASONMÁSA. (1513.)
(Eredetije a M. Tud. Akadémia könyvtárában.)Bernald doctor ymadczaga.
Idwozlegy ez világ-
nak ydwossege dra-
nak üdwössége dra-
galatos Jesus Kri-
galatos Jésus Kri-
stus: ym en korozt
szlus: im én körözt-
fadhöz leptem. te legy
fádhöz léptem, te légy
neköm segödelmem. Zent
neköm segödelmem. Szent
korozthfan ha gondollak
koröztzfán, ha gondollak
te kenodban en kyanlak
te kénodban én kívánlak
vgy ymadlak mynth lath-
nálak. sgh en elöttem t
twdlak. Oh meyl mezete
len tegöd lathlak. Zent ko-
rozthfan ha ymadlak. meg-
röztzfán ha imádlak. meg-

* Bernát. * egyházatyja. * mintha. * meztelen.

E tizenhatod réti, igen diszesen írott pergamen-kódexet Czech János történettudósunk (szül. 1798, meghalt 1854.) fedezte fel 1833-ban, az érsekújvári Ferencz-rendi kolostor könyvtárában és róla neveztetett el. E kódex tulajdonképen *Kinizsy Pálné*, szül. Magyar Benigna számára készült imádságos könyv volt, melyet valamely *frater M.*, valószínűleg nagyvásonyi pálos szerzetes, egy régebbi könyvből másolt 1513-ban. Egyike legszebben és legtisztábban írott kódexeinknek, melyet számos színes kezdőbetű ékesít. E kézirat nevezetessége, hogy ez tartotta fenn a költői szárnyalású *Szt. Bernát himnusát*. Kezdői sorait közöljük. A verssorok nincsenek feltüntetve. A versszakok elejét nagy kezdőbetű jelzi. Eredetije a Magyar Tudományos Akadémia könyvtáráé.

KÓDEXEK VII.

PEER-KÓDEX.

AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT: Mýkeppen wala kez-
A SZÖVEG OLVASÁSA: Miképpen wala kez-

A PEER-KÓDEX 169-IK LAPJÁNAK HASONMÁSA.

detben ees mostan
delben és mostan
ees mendenkor ees
és mendenkor¹ és
orokkon orokke amē.
örökkön örökké amen.
Idvez legh edesse-
Idvez légy edessé-
ges zýz maria
ges szűz Mária
zent haromsa-
Szent Háromság-
gnak zolgalo leaña:
nak szolgáló leánya.
Idvez leg zent lelek-
Idvez légy zent Lélek-
nek jegyese: Idvez
nek jegyese. Idvez
leg a mý wronk
légy a mi Uronk
Iesusnak cristusnak
Jézusnak Krisztusnak
zentseges zúleýe:
szentséges szüléje.
Idvez legh angeloknak —
Idvez légy angeloknak² —

* mindenkor. * angyaloknak.

E kódex nevezetessége, hogy megőrizte a középkori magyar vallásos költészetnek egyik legjellemzőbb költeményét, *Vásárhelyi András*, Ferencz-rendi szerzetes énekét a Szűz Máriához (330. lap), melyben a költő, Máriához, mint a »Magyaroknak megoltalmazójához« fordul. Gúnyköltészetünk legrégebbi termékét, *Apáti Ferencz* feddő énekét (337. l.) is ezen kéziratban találjuk. A kis nyolczadrét alakú szép, szögletes új-gót betűkkel írt papíros-kódex 6 kéz írása és valószínűleg a XVI. század elejéről szól. Az említett két költeményen kívül tartalmazza Szt. Elek és Szt. Pál legendáját, imádságokat és énekeket. A kódex nevét *Peer Jakab* piarista paptól kapta, a kinek tulajdona volt. Jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáráé.

EGYHÁZI IRODALOM.

KÓDEXEK VIII.

Kenyeve fol yl

A JORDÁNSZKY-KÓDEX 40. LAPJÁNAK HASONMÁSA.

Egyike legterjedelmesebb nyelvemlékeinknek, egyszersmind második nagyobb biblia fordításunk. Ívrét alakú, két hasábra osztott, rideg ujjot betűkkel papírosra írott kódex, színes czifrázásokkal díszítve. Írásának ideje, mint ez a kézirat két helyén is fel van jelezve 1516—1519. A kódex 1782-ig a nagyszombati Klarissza apácák birtokában volt. 1820. évben Jordánszky Elek püspök (meghalt: 1840.) tulajdonába került, a kitől nevét vette. — A kézirat nem az egész bibliát tartalmazza és, mint hibából és javításából következtethetjük, e kódex egy régibb eredeti másolata. Sokan ezt tartják Bátor László pálos szerzetes biblia-fordításának. Jellemzi következetes ortográfiája és az alsó-drávai nyelvjárással való rokonsága. — Jelenleg az esztergomi fő-székesegyház tulajdona.

Vyznek vala kyt mynd ur ystennek tyztosseghere es aldoytтары kellemetes ek valanak, mynek okactis az mesterek kezevitecenek yewnye moyseshez mond wan tebbet hoz vagy mond az neep hon nem nynt zlyssghy vna hagyaa azet moyses megh kvantany hogy senky edet ne hozyon az sanctuariomnak eppylete mycist hogy celegy vna ymaran kyt hordotanak vna es megh zgneenek Myndent megh zerecnek azetis tellyes zywel nagy bolgen es nagy kylemb kol emb goda kepen mynd kowacz nyw zerec isz mynd takacz nyw zerecny mynd n en myndent teckelletes kezislette hoz manak mykpen megh paranzolwa vala moysesnek wr ysten myndent vagy te nek az yzrael ffray semy fogatkozast nem kvnet benne vala kyt megh va lanak fagywa az papy ruhakath es megh zerecek kytben aaron es az hly ffray zolgalmnak wr ystennek elette mykpen megh vala paranzolwa kyt kesh mykron megh katta vna moyses be tellyesedween ottan megh aldaa gubketh. Es megh zola wr ysten moyses nek moowan az elsew honabba es az honapnak elsew napyan allasad fel az en Satoromath es helyhesed hly bele az aranyas zekentis es vony velomot hly elette es oda zerecwen az aranyas azaltis zerec zea mynd kyt megh va nyak paranzolwan az aranyas gyer tatartot hly zeweth nekylvel es az ara nyas oltarit kyn aldoyz kel wr ysten nek elette az Sanctuariom elette es vogy zent kenetis kytel kond megh mynd az Satorit tellyesegghel myndent ezkozzevel az aldoyzthnak oltarit m ynden edenyvel hogy megh zentolte senek es myndent zent olay kenettel zentol megh hogy zentfessghesek leeg yenek es gyevez aaron es az hly ffray ayth az zent egyhaz anytanak clevebe es elette megh ferezthwen vyzbe otyz testh fel hlyketh zent ruhakaban

Hogy zolgalmnak emekem es az hly papy kenetisok mynd ezotte haznalatos kegyen es vgy eken moyses mony megh paranzolwa hly nek wr ysten es mykron myndent te keckelletesegghel megh zerecitenek vna zond zerecny. Ottan seveit kod be bamlaa az satorit es wr ystennek dyzozegge zalla hly zea es nem meget vala moyses mycist ffray az seveit kod myndent be fogotit vna es wr ystennek felyegges vna otyz velen vna ha mykron az kod ffl faul vala hly zola akkoron oda mecennek vala az yzrael ffray ha kedeggh mykron felyete anal vala vayan ottan azon helyen lakoznak vala. Aapal azet koronket seveit kod fogh ya vala es az yzraelis es dyel fenest hlyz mynd az yzrael ffray necepneke katasokra vala hol lakoznak vala. ety vecegghesek es moysesnek magd k emve k exodossnak nevezeteyk vna az k a el kezdeitk Moysesnek harmad kenyeve. Elsew capitulum

Lapis libri leuiticus ymaran celegy kezdeitk moysesnek harmad kenyeve kyt papy fagythak es aldoyzthnak megh fogatkoz zool es kezdeit. Hozyan hlywa azetis wr ysten moysesnek es kezdeit hly velye az zent Satorita mondwan zool az yzrael ffraynak es mongnad az hly ffraynek vna ta megh ember aldoyzot a parand teenny wr ystennek hly barnay. hly hymoth es zerecitenek aldoyceek es vgy me az egyhaz aytoya clevebe wr ystenn ek megh engferecseghere es vesse otyz az ffraynak fevecie hly kezecek es keckeme cet kezon es hly hlynek bogantthara fo ganatos es haznalatos es otyz le vaggya az barnath es aaron papynek ffray ffl veznak az aldoyzthnak veezen es az ol carnak koross kytel gnyzok mecl oltar vyan ottan az ayton betel vagon es megh nyvnywan az aldoyzot az ffray hly konstia vna gnyzthlyk es az oltaron nagy zerec

A SZÖVEG BETŰ SZERINT:

Vyznek vala kyt mynd ur ystennek | tyztosseghere es aldoytтары kellemetes | ek valanak, mynek okactis az mesterek | kezevitecenek yewnye moyseshez mond | wan, tebbet hoz vagy mond az neep, hon | nem nynt zlyssghy vna hagyaa azet | moyses megh kvantany, hogy senky edet | ne hozyon az sanctuariomnak eppylete | mycist hogy celegy vna ymaran kyt | hordotanak vna, es megh zgneenek | Myndent megh zerecnek azetis tellyes | zywel nagy bolgen es nagy kylemb kol | emb goda kepen mynd kowacz nyw zerec | isz mynd takacz nyw zerecny mynd n | en myndent teckelletes kezislette hoz | manak mykpen megh paranzolwa vala | moysesnek wr ysten myndent vagy te | nek az yzrael ffray semy fogatkozast | nem kvnet benne vala kyt megh va | lanak fagywa az papy ruhakath es | megh zerecek kytben aaron es az hly | ffray zolgalmnak wr ystennek elette | mykpen megh vala paranzolwa kyt kesh | mykron megh katta vna moyses be | tellyesedween ottan megh aldaa | gubketh. Es megh zola wr ysten moyses | nek moowan az elsew honabba es az | honapnak elsew napyan allasad fel | az en Satoromath, es helyhesed hly | bele az aranyas zekentis es vony | velomot hly elette es oda zerecwen | az aranyas azaltis zerec zea mynd | kyt megh va nyak paranzolwan az | aranyas gyer tatartot hly zeweth | nekylvel es az aranyas oltarit kyn | aldoyz kel wr ysten nek elette az | Sanctuariom elette, es vogy zent | kenetis kytel kond megh mynd az | Satorit tellyesegghel myndent | ezkozzevel az aldoyzthnak oltarit | m ynden edenyvel hogy megh zentolte | senek es myndent zent olay kenettel | zentol megh hogy zentfessghesek | leeg yenek es gyevez aaron es az | hly ffray ayth az zent egyhaz anytanak | clevebe es elette megh ferezthwen | vyzbe otyz testh fel hlyketh zent | ruhakaban

A SZÖVEG OLVASÁSA:

Vyznek vala, kik mind ur Istennek | tisztosseghere es aldoytтары kellemetes | ek valanak, minek okactis az mesterek | kezevitecenek yewnye moyseshez mond | wan: tebbet hoz, úgy mond a nép, hon | nem mint szikség vóna. Hagya azért | Moyses megkijátni, hogy senki tebbet | ne hozzon az szantuariomnak eppületire | miért hogy elég vóna immáran, kit | hordottanak vóna es megszönnének. | Mindent megszerének azért tellyes | szível nagy bölcsen es nagy kilemb kil | emb csoda képpen, mind kovácsmú szeré | nt mind takácsmú szerent, míg | em mindent telkélletes készületek | hának. Miképpen megparancsolta vala | Moysesnek ur Isten, mindent úgy té | nek az Izrael fia, semmi fogatkozást | nem tőnek benne, valakik megva | lának hagyva. Az papi ruhákat es | megszerék, kikben Áron es az ő | fia szolgalmának ur Istennek elette | miképpen meg vala parancsolva. Ki | ket mikron megglátha vóna Moyses | bélyesedvén, ottan megidítá | tkeet. Esmég szóla ur Isten Moyses | nek, mondván: az első hónapja es az | hónapnak első napján állasad fel | az én sátoromat es helyhesed | ű bele | az aranyas szerént, es vonj velomot | ű | ű elette, es oda szerzed | az aranyas | asztalt, szered | ré mind, kik meg va | nnak parancsolván: az aranyas gyer | tatartót ű szevnékivel | es ara | nyas oltárt, kin áldozni kell | ur Isten nek elette az szantuariom | előt. Es | végy zent kenetöt, kivel ken | meg | mind az sátor tellyesegghel | eszközével, az áldozatnak oltárt | nt | inden edényvel, hogy megszentöltes | senek. Es mindent zent olaj kenettel | szentölj meg, nagy szentsegek | lég | yenek. Es gyéjta | Áron es az ő | fiait az szent egyház ajtának | eitebe | es elette megferezthvén | vyzbe, otyz | ted | ű fel küt zent ruhakban.

A vonások az eredeti szöveg sorainak végét jelölik.

EGYHÁZI =
IRODALOM.

KÓDEXEK IX.

ÉRSEKUVÁRI-KÓDEX.

(ALEXANDRIAI SZENT KATALIN LEGENDÁJA.)

AZ EREDETI SZÖVEG BETŰ SZERINT: PROLOGUS

A SZÖVEG OLVASÁSA: *Prologus*

PROLOGUS
Istennek kegyelmessége
ees o neky dwezoſeige igen
nagy o zentý kozet me-
rt nekýk anny iot zewr
ri nekik anni¹ jót ször-
zot hogy mynt zent pal
zött, hogy mint Szent Pál
meg yelenty halo eem-
megjenti, halo² em-
ber nem erthety mert g
mynt fenes menyország-
ban gyözdelmes zent egy,
ban gyözdelmes³ szentegy-
házban eelnek mennyey et
kekvel monthatatlan orew
mekel azonképpen ez wylag
ban wytezkodo zent egyház
ban mygh wilagh wilaghwl

ALEXANDRIAI SZENT KATALIN LEGENDÁJÁNAK
ELSŐ LAPJA.

Istennek kegyelmessége *
Istennek kegyelmessége
ees o neky dwezoſeige igen
és ő neki dicsősége¹ igen
nagy o zentý kozet me,
nagy ő szentí között,² me-
rt nekýk anny iot zewr
ri nekik anni³ jót ször-
zot hogy mynt zent pal
zött, hogy mint Szent Pál
meg yelenty halo eem-
megjenti, halo⁴ em-
ber nem erthety mert (g)
ber nem értheti; mert
mynt fenes menyország-
mint fenes⁵ menyország-
ban gyözdelmes zent egy,
ban gyözdelmes⁶ szentegy-
házban eelnek mennyey et
házban élnek, mennyei ét-
kekvel monthatatlan orew
kekvel, monthatatlan⁷ örö-
mekel azonképpen ez wylag
mekkel azonképpen ez világ-
ban wytezkodo zent egyház
ban, vilézkodo szentegyház-
ban mygh wilagh wilaghwl
(lezen).
ban mig világ világul (leszen).⁸

* A vesszorok megszakítás nélkül folynak.
¹ dicsősége, ² között, ³ annyi, ⁴ halandó,
⁵ fényes, ⁶ gyözdelmes, ⁷ monthatatlan,
⁸ míg a világ világ lesz.

E terjedelemre nézve 3-ik nyelvemlékünket rendkívül becselessé teszi, hogy valóságos epikánk legszebb művét, a magyar irodalom első verses elbeszélését, a 4073 soros *Alexandriai Szent Katalin* legendáját tartalmazza. Egy középszerű, ívrét-alakú, két hasábra osztott, színes kezdőbetűkkel írt és képekkel díszített papíros kódex, melynek legnagyobb részét *Sövényházi Márta* Klarissza-rendi apácza írta és festette 1529–30. esztendőben. E kódex is másolat. *Czech János* 1833-ban az érsekujvári Ferencz-rendi kolostor könyvtárában fődözte fel. Innen van a neve. — Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia könyvtáráé.

KÉT KÉP AZ ÉRSEKUVÁRI-KÓDEXBŐL.

KRISZTUS KERESZTRE FESZÍTÉSE.

Az Eszékujvári-kódexet *Sövényházi Márta* 14 kifestett tollrajzu képpel díszítette. A *Krisztus keresztre feszítése*, a kódex 99. lapján, az első hasáb fejében, — a *Krisztus koporsóba tétele*, a kódex 102. lapján, az első hasáb alsó felében van rajzolva. Noha e képek, úgy rajz, mint festés tekintetében hibásak és kezdetlegesek, de magyar mű- és művelődéstörténeti szempontból nagyon becsesek és értékesek.

KRISZTUS KOPORSÓBA TÉTELE.

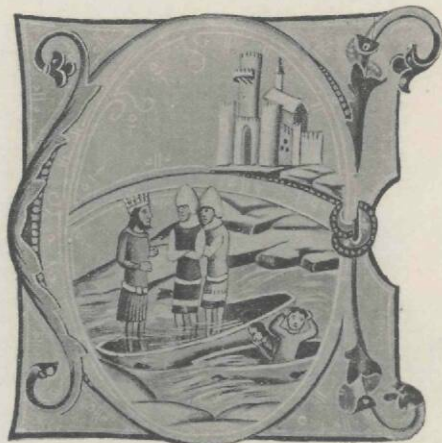
SZT. LÁSZLÓ PÁRBAJA.

(A Képes Krónika 72. lapjának miniatüreje után.) A cserhalmi ütközet alkalmával László

látja, hogy egy kún vitéz egy magyar leányt visz lóháton. Utána vágthat; de nem tudván őt elérni, a leálynak kiált, hogy rántsa le magával a kúnt a földre. Ez megtörténvén, László a pogányt megöli és a leányt megszabadítja. (Lásd a Thuróczy-krónika címképét.)

BÉLA PÁRBAJA. (A Képes Krónika 54. lapjának miniatüreje után.) A lengyel udvarba menekült Béla herceg megví a pogány pomerán hőssel, ezt leteríti és vitézségének jutalmául megnyeri a szép lengyel hercegnő kezét.

III. HENRIK POZSONY ALATT. (A Képes Krónika 56. lapjának miniatüreje után.) Henrik Pozsonyt 8 héten át ostromolja, midőn Zotmund, egy „igen ügyes úszó”, magyar vitéz, a császárnak a Dunán álló hajóit megfúrja és azokat elsüllyeszti.

de karatyok zerent twn kegelmeth
 de nagy myltosagos engedelmeth
 Ig meg adak zabacz erwssegeth
 benne hagyak algywnak bwhsegeth
 Mely algywtak kiral twbbwhthete
 Es nagyon Sabachoth erwswhtheté
 Es nagyon Szabácsot erösshtheté,³
 Hagywan benne vytezeknek yauath
 Hagyán benne vitézeknek javát
 Hogy ne lathna towabba az karath
 Hogy ne látná továbbá az kárát.
 Ez mynd ezen zerent hat meg lewe
 Ez mind ezen⁴ szerent hat megleve,
 Twrwknek es mindennek kegelmet tewe
 Töröknek és mindennek kegelmet leve.
 Kyrál vigan Budara eredwen
 Kírál vigan Budára eredvén,
 Twrwk sereg kwrnywlv terjedvén
 Török sereg környölő⁵ terjedvén,
 Hat valanak nekyk nagy chwdaba
 Hát valának nekik nagy csudába,⁶
 Hogy Budának minden wchayaba
 Hogy Budának minden utcájába,
 Yelennen kyrálnak odwaraban
 Jelenen⁷ kírálnak odvarában,⁸
 Lathnak Twrwknepeh kazdagh rwliaban
 Látnak török népet kazdag⁹ ruhában
 Kyrálnak ekessen odvarlani
 Kírálnak ekessen odvarlani.
 Ment kel pyacson varban allani
 Mént¹⁰ kell piaczon várban állani.
 Ezt meg hallak mynd Twrwk orsagba
 Ezt meghallák mind Törökországba
 Twrwk Chazar lwn nagy bossosagba
 Török császár lön nagy bossoságba.¹¹

52

Szabács viadalának utolsó lapja.

SZABÁCS VIADALA.

E kézirat, egy hosszában kettéhajtott félfvnek négy oldalát foglalja el és összesen 150 sorból áll. Az eleje hiányzik. Ez legrégebb *historiás énekünk*, melynek költői értékén kívül, emeli becsét még az a körülmény is, hogy e kézirat, a költeménynek valószínűleg első, eredeti fogalmazványa. Az ének keletkezésének ideje 1476-ra tehető. Szerzője ismeretlen. A kéziratot a Történelmi Társulat 1871-iki kirándulása alkalmával fedezték föl Csicseren (Ung-megye), a Csicsery-család levéltárában. Jelenleg a Nemzeti Múzeum tulajdona.

A SZÖVEG OLVASÁSA ÉS KIEJTÉSE:

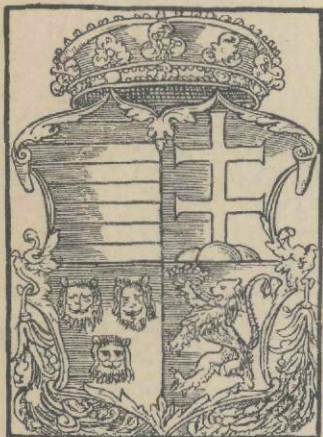
Akarathyak zerent twn kegelmeth
 Akarathyok¹ szerent lön² kegelmet
 Es nagy myltosagos engedelmeth
 És nagy miltoságos engedelmet.
 Ig meg adak zabacz erwssegeth
 Így megadák zabacz erwssegeth
 benne hagyak algywnak bwhsegeth
 Benne hagyák algywnak böhségét,³
 Mely algywtak kiral twbbwhthete
 Mely algywtak kiral többhtheté⁴
 Es nagyon Sabachoth erwswhtheté
 És nagyon Szabácsot erösshtheté,⁵
 Hagywan benne vytezeknek yauath
 Hagyán benne vitézeknek javát
 Hogy ne lathna towabba az karath
 Hogy ne látná továbbá az kárát.
 Ez mynd ezen zerent hat meg lewe
 Ez mind ezen⁶ szerent hat megleve,
 Twrwknek es mindennek kegelmet tewe
 Töröknek és mindennek kegelmet leve.
 Kyrál vigan Budara eredwen
 Kírál vigan Budára eredvén,
 Twrwk sereg kwrnywlv terjedvén
 Török sereg környölő⁷ terjedvén,
 Hat valanak nekyk nagy chwdaba
 Hát valának nekik nagy csudába,⁸
 Hogy Budának minden wchayaba
 Hogy Budának minden utcájába,
 Yelennen kyrálnak odwaraban
 Jelenen⁹ kírálnak odvarában,¹⁰
 Lathnak Twrwknepeh kazdagh rwliaban
 Látnak török népet kazdag¹¹ ruhában
 Kyrálnak ekessen odvarlani
 Kírálnak ekessen odvarlani.
 Ment kel pyacson varban allani
 Mént¹² kell piaczon várban állani.
 Ezt meg hallak mynd Twrwk orsagba
 Ezt meghallák mind Törökországba
 Twrwk Chazar lwn nagy bossosagba
 Török császár lön nagy bossoságba.¹³

¹ Akarathok, óhajtsunk. ² lön, sok ágynt. ³ többhtheté, megszaportá. ⁴ trösshtheté. ⁵ azon, körülé. ⁶ nagy csodálkozásban. ⁷ jelsül. ⁸ udvarában. ⁹ gazdag. ¹⁰ mint. ¹¹ hosszúságba.

KOMJÁTHI BENEDEK.

EPISTOLÆ
PAVLI LINGVA HVN
GARICA DONATAE.

AZ ZENTH PAAL
leueley magyar nyeluen.

Komjáthi B. „Szent Pál levelei“-nek cím-lapja.

AZ ROMA VAROSA BELIEK
nek yrth zenth Pal Leuelnek rewyden
ualo Magyarfag aes értelme.

MYNth zenth Hieronymus mongya les yrtha as phis lemonnak irth epistoln elvör 3wr zenth Pal Apafstalh hy wauattath Saulnak / as. Pal newet kegyg vezeteken newul mynth egy diadalmas nye telegeth maganak tulaydonytotta / ie th lenny as Sergius Paulus proconsulul/kyth as Christusnak megh nyerth/ mikeppen ol ualluk as apostoloknak iarafokrol yrth kes nywnek tyzen harmadyk rezeben, Ismeg len nemelyeketh yr kyk asth mongyak ho gy as Sidofagban mondatot Saulnak / es as megh ceres sfordulas-wtan / newethes el val tostatta lenni. De as Origenes doctore nak mondata es velekedese tethcyk iobnak es alkalmatosbnak. Mykeppen as o töre B wennek

Komjáthi B. „Szent Pál levelei“-nek első lapja.

Pál apostol képe,

a legrégebb nyomtatott magyar könyvben, a „Szent Pál levelei“-ben.

LEVELENEK CAP. I.

manak varosfabol as tyckus neuw zolgabs
tul kyrwl emlekwtettwth ryzwn as vygyben.

AZ EPHESEM BELYEKNEK
yrth zent Pal leuelenek. Elsew capitulomia.

PAal Ihesus Chri stusnak Apo stola, (wneki fel adoith kw uestegnek kw lömb kw kw mb nemzets gh kw weth viselw, hirde (wie) isten nek akaratyabol, as sen teknek kyk Ephesusba vadnak, (eelnec) es as Christus Iesusba valo hywknec, Malasth, kedw, rynektek as my V üj athiank

Pál apostol kisebb képe

a legrégebb nyomtatott magyar könyvben, a „Szent Pál levelei“-ben.

A magyar irodalomnak első ránk maradt nyomtatott terméke, az első, tisztán magyar nyelvű nyomtatott könyv, Komjáthinak: *Az Zenth Paal leueley magyar nyeluen* című munkája mely a híres Victor Jeromosnak krakkai nyomdájában került ki a sajtó alól 1533-ban, kis nyolczadrét-alakú 252 levélen, (471 lap) latin betűvel nyomva. A könyvet, — a szöveg között — Pál apostolt ábrázoló 12 kisebb-nagyobb fametszetű kép díszíti. A címlapon Magyarország akkori egyesített címere látható, a felső mezőkben Magyarország, az alsó mezőkben jobbról Dalmácia (3 oroszlánfej), balról Csehország (koronát tartó oroszlán) címerével.

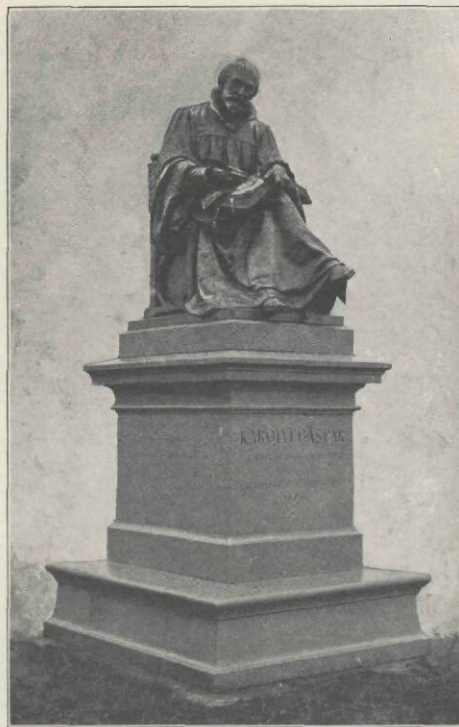
A „SZENT PÁL LEVELEI“-nek 42. lapján látható fametszetű kép, oszlopos, boltíves, nyílt csarnok előterében, *Szent Pál ülő alakját* ábrázolja. Fénysugárral körülveti fejét, — keleti viselet módjára, — kendő fedí, vállairól a bő újjú felöltő gazdag redőzetben omlik alá. Arczát balra fordítva, felfelé tekint, kezei, két, hegyekkel a földre szúrt kardnak a markolatát tartják. — Az első oszloppár boltívéből virág- és gyümölcsdísz ereszkedik alá. — A jobboldali első oszlop alján olvasható a kép ismeretlen metszőjének monogramja: ISK. — E kép kétszer (42. és 400. l.) van meg a könyvben. — Másik képünk, *Pál apostolt úton menve* mutatja be; jobbában kardot, baljában becsukott könyvet tart. — Jobb felől az elhagyott város látszik. E képet hétszer találjuk meg a könyv különböző lapjain.

A SZÖVEG OLVASÁSA:

(Ró)mának városából az Tikhikus nevű szolgáló-| tul, kiről emlékeztetőt tézzen az végiben. Az ephesombelieknek | irt Szt. Pál levelének, első capitulumja. Pál Je|sus chri|stusnak apo|stola (6 neki|feladott kö|vetségnek kü|lömb kü|lömb nemzetsé|g kö-zött|viselő, hirde|tóje) Isten|nek akaratjából, az szen|teknek kik Ephesusba|vannak (élnek) és az Krisztus Jézusba való híveknek.

KÁROLI

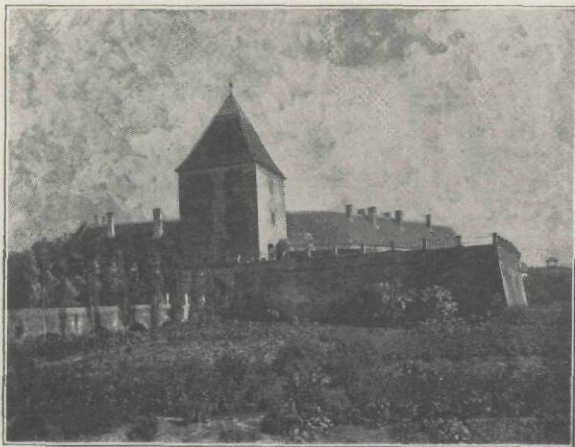
KÁROLI (RADICS) GÁSPÁR (1529—1592) ev. ref. lelkész, 1586-ban kezdett a biblia fordításához, a mely, többek segítségével, 3 év alatt elkészült és 1590-ben megjelent. Ezen jó népies, világos nyelven megírt biblia azóta javítgatva, pótolgatva, több mint 80 kiadást ért és a protestánsok még ma is ezt használják. — 1890. szept. 14-én az első teljes biblia megjelenése háromszázados évfordulójának emlékére, felállították a gönczi ref.

Károli Gáspár szobra Gönczön.

GÁSPÁR.

templom udvarában Károli bronzszobrát, mely a nagy biblia-fordítót a XVI. századi protestáns papok viselésében, ülő helyzetben ábrázolja. Térdén a nyitott biblia nyugszik, melyet bal kezével tart; jobbáiban irótoll. Áhitatteljes arczzal, mélyen gondolkodva tekint maga elé, mintha a szentírás gondolatának megfelelő magyar kifejezést keresné. A szobor készítője Mátray Lajos. (szül. 1850.)

A sárosvári vár.

A reformáció terjesztésének egyik leghatalmasabb eszköze a könyvsajtó volt. Az első könyvnyomda, a mely hazánkban először nyomtatott magyar nyelvű műveket, Vas megyében a *Sárosvár melletti Új-Szigeten* létesült. E nyomdát *Nádasdy Tamás*, Sárosvár ura, a protestantizmus buzgó pártfogója alapította 1536-ban és vezetésével *Sylvester* Jánost, az új-szigeti iskola akkori tanítóját bízta meg. E nyomda 1542-ig állt fenn, és valószínűleg a dunántúli török harcok alatt pusztult el. Termékei közül összesen Sylvester János két munkája maradt fenn. Sárosvár vára ma is jó karban van és jelenleg az estei kir. hercegi uradalom birtoka. A sárosvári várban élt (1535, 1538—41.) Sylvesteren kívül *Dévai Biró Mátyás* is, a nagy reformátor, a „Magyar Luther” a ki latin műveit itt írta.

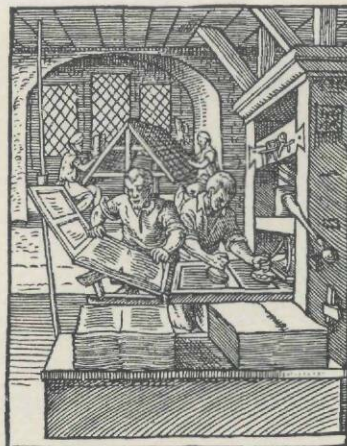
A vizsolyi templom.

Vizsoly, Abauj-Torna vármegyének egy kis helysége, Göncz mellett. E község a hitújítás idején ecsedi *Báthori István* főispán, későbbi országbíró családi birtoka volt. Főleg e főúrnak érdeme, az *első teljes magyar biblia* megjelenése. Az ő pártfogása alatt fordította *Károli* a bibliát, a ki midőn azzal elkészült, Báthori a lengyel származású *Mantskovit* Bálint könyvnyomtatót Galgóczi Vizsolyra hívatta, hogy *Károli* bibliáját kinyomassa. A nyomda a vizsolyi templom szentélyéhez épített, még most is létező kis csarnokban volt elhelyezve. A könyv 1590-ben jelent meg *Szent Biblia* stb. címmel, nagy félret alakban, 1197 levélen. — Nyomatatása helyéről „*Vizsolyi Bibliá*”-nak is nevezik.

XVI. SZÁZADBELI KÖNYV-

(Jobst Amannak)

A régi könyveket *kézi sajtón* nyomták. Ez két részből állott: egy csavarba alkalmazott rúd segítségével leereszthető *nyomótégely*-ből és egy hosszabb mozgatható *talapzat*-ból, a melyre a szedést és a nyomtatandó íveket helyezték. E talapzat síneken előre-hátra volt tolható és egy hengerkerék hajtása által a nyomótégely alá gördíthető. Ha a tégelyt a szedésre tett papírosra ráeresztették, megtörtént a nyomás. Egy tégelynyomással az ívnek csak egyik oldalát lehetett egyszerre nyomni. — Képünkön

NYOMTATÓ MŰHELY.

fametszete 1508-ból.)

látjuk, a mint az egyik munkás, a tégely alól kigördített szedést pamaecscsal festékezi, míg a másik, a már nyomtatott ívet szedi le, hogy új tiszta papírosra rakjon helyébe. A talapzatnak, a munkás melletti léczhez támaszkodó része az u. n. *ráma*, melyet a nyomtatandó papírosra ráhajtottak, hogy az, a nyomás és a tolás alatt el ne csúshassék és hogy a papíros szélei tiszták maradjanak. A munkások előtt látjuk jobbról a nyomtatott és balról a tiszta íveket, a háttérben, a nagy ablaknál a betűszedőket.

ZACHARIAS.

¶ Az Babyloniából való szabadulásnac vétna, emlekezteti az Prophéta az Sidókat arról, miért sanyargatta volt meg Isten az ő Atyákat olyan keserűesen. Az vnan inti őket hogy jó reménységben legyenec igaz szabadulásoc felől, ezac hogy sűnecc szerint Istenhöz téríenec. Végre feddi őket az ő gonosságokért, miuel hogy meeg az elébbi vétkekben socala bennec.

E L S Ő R E S Z.

¶ Először inti az Propheta az Caputban az Sidókat hogy meg téríenec Istenhöz, és az ő atyáknac gonosságokat ne kövesséc. Másodszor vigasztalya az fogásból haza tört Sidókat az Isten fiának (kie az Myrrus fac kőzört álló Angyal példáz) kőzörtőc való létével, az Angyaloknac mellettec való vgyazafóccal, az Isten fiának érettec való törekődésével, az Istenec kegyelmes gondúfelfével, hőz-zaioec való jó akaratyual, az ő ellenfégeknc romlásóccal, mellyeket mind az Propheta három tarsafokban példáz.

DARIVS királnac másodice elstendieénec nyöltzadic hólnapián, síóla az WR Zachariásnac Barachias fiának, ki Iddo Prophéta fia vala, ezt monduán.

2 Meg haragut vólt az WR felötte igen az ti atyáitokra.

3 Ezt mondgya azért nékic. Ezt mondgya a seregeknc WRa. Tęrietec én hozzám azt mondgya az seregeknc WRa, és ti hozzátoc tęc, azt mondgya az seregeknc WRa.

4 Ne legyetec olyanoc mint az ti atyáitoc, mert ez előtt való

Prophétac kiáltottac nékic, monduán. Ezt mondgya az seregeknc WRa. Tęrietec meg kęclec az ti gonosó vraitokról, és az ti gonosó cselekedettektől: és nem fogattac síót, és nem figyelmeztec én hozzám, azt mondgya az WR.

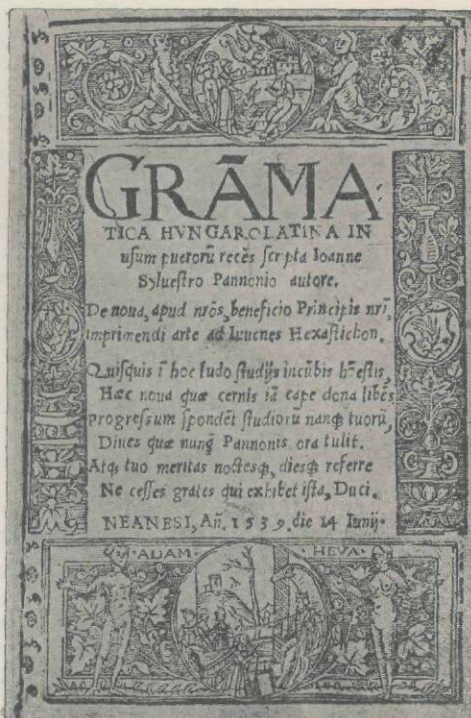
5 Hól vadnac a ti atyáitoc? és a Prophétac? mind öröcké élnek?

6 De az én beszédim és az én végezésim, mellyeket az én síólgaimnac az Prophétáknac megparanczoltam, vallyon nem tellyésedtek bę az ti atyáitokon? mert meg tęc uén azt mondotác; az mint elgondolta vala az Seregeknc WRa hogy mi velünc czelekedgyęc, az mi vtainc és tfe-

a: Az ötödice és hatodice vers egyhúve való, mellyek nec értelme ez, vgy vagon hogy az ti atyáitoc megholtac, a Prophétákis megholtanac de az en beszédim meg néholtanac, azért melto dolog hogy az ti atyáitoknac példáiokból és a regi prophetaknac írtésékéből tanulljatoc.

ERDŐSI SYLVESTER JÁNOS.

A címleplap szövegének olvasása és fordítása:

Grammatica Hungarolatina in usum pueroꝝ
Magyar latin grammatica, mostan szerzette
reces scripta Joanne Sylvestro Pannonio autore.
Pannonius Sylvester János.

De nova apud nr̄os, beneficio Principis nr̄i,
Hexastichon¹ az ifjusághoz, afejedelmünk jóléte-
imprimendi arte ad Iuvenes Hexastichon,
mennyéből nálunk is létesített új nyomtató
művészetéről.²

Quisquis i hoc ludo studijs incūbis hoestis,
Barki vagy, aki ebben az iskolában a komoly
tanulmányokra adod magadat,

Hae nova quae cernis iam cape dona libes,
Fogadd szívesen im ezt az új ajándékot.

Progressum spondet studiorum nanque tuorū,
Mert az tanulmányaidban előmenetelt biztosít,
Dives quae nunquam Pannonis ora tulit,
Ilyent nem termelt soha Pannónia gazdagföldje.

Atque tuo meritis noctesque, diesq̄ referre,
Es ne szünj meg éjjel nappal fejedelmének,
Ne cesses grates qui exhibet ista Duci,
A ki ezt kinyomatta, méltó hálát adni.

Neanesi, An. 1539. die 14 Junij.
Ujsziget, 1539. év jun. 14. nappján.

¹Három díszítichonból álló hatsoros vers
²A nyomdát Nádasdy Tamás, Sárvár ura alapította.

SYLVESTER JÁNOS MAGYAR-LATIN
NYELVTANÁNAK CÍMLAPJA.

Sylvester *Grammatica Hungarolatina*-ja az első magyar nyelvű és egyszersmind az első magyar könyv, a mely magyarországi nyomdában került ki a sajtó alól. Erdősi (szül. 1504 körül) a Grammatica-nak nemesak szerzője volt, hanem nyomtatója is. A könyv 1539-ben

jelent meg, Sárvár-Ujszigeten; nyolczadrét alakú és címleplapját fametszetű keret díszíti, a melynek a felső részén lévő kis kép, a békétűrő Jóbót ábrázolja, a mint felesége és barátja gúnyolják. A háttérben levő sárkány Isten csapásait jelképezi. A jobboldali oszlop közepén látható Nádasdy Tamásnak, balról Kanizsai Orsolyának címere. (TN, vadkacsa szőterjesztett szárnyal; VK, saskarom szárnyalva). Az oszlopok alati, az Ádám és Éva alakjai közötti keretben Ahasverus trónol, előtte Eszter térdel; a távoli magaslapon Haman akasztófája látszik. — Sylvester Grammatica-ja csak egyetlen csonka példányban van meg a Nemzeti Múzeum könyvtárában, 48 levél, a vége hiányzik.

AZ MAGAR NIPNEK KI EZT
OLVASSA

Nofetát által bolt righen néked az isten/
Az kit igbirt imę vigre meg atta fiat.
Buzgo lilekuel hol most es néked ez által/
Kit haga hog balgass/kit haga hog te fouess.

Néked azirt ez lún profetád/doctorod/ez lún
Mestered/ ez most es/ mestet az isten ada.

Es profeta bauat balgass/ mert tighed az isten
El vest/ es homos itt nem lehet az te neued.

Itt ez irásban hol mostan es néked ez által/
Hútre hiu mind/hog lenki ne menze magát.

Az ki Sidoul/ es Görögül es vigre Diakul
Szol vala righen/ hol néked az itt Magyarul.

Minden nipnek az ú nélvin/hog minden az isten
Forutni ilken/minden imágga neuoit.

Itt vagon az rentel kiuz itt vagon az ki folo viz/
Itt vagon az tudomán mell örök iletet ad.

Delki kenir vagon itt/ mellben mikor ípel örökte
Itt/ mell az menéből álla/ halálra mene.

Az ki teremt tighed/meg vált/örök iletet es ob
Es bent által/nincz több bizodalmod azirt.

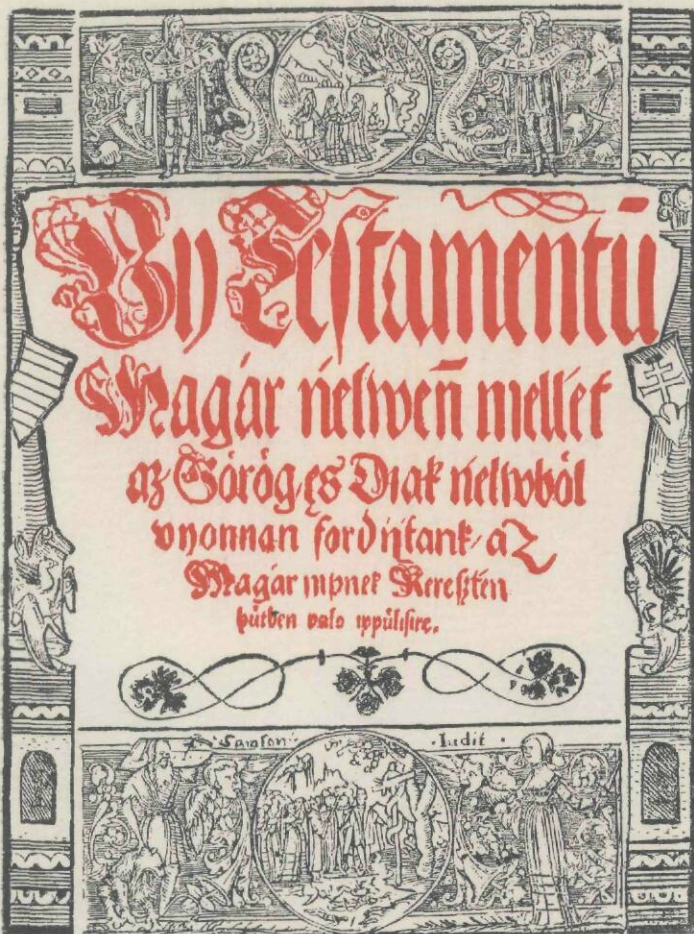
Ennek azirt fogall mindenkor tibra füeduel/
Ennek mindenkor tighigaz áldozatot.

Tighedet ez hozza vifen/s nem hág mikor ig mond
Bodogol el iletet/ veszetel el gonosok.

Sylveste János írta.

SYLVESTER UJ TESTAMENTUMÁNAK AJÁNLÁSA.

Sylvester a biblia fordításának bevégzése után, az egyes könyvek tartalmát, — Erasmus mintájára — antik, mértékes versekbe foglalta (202 sor) és az egész munka elé „Az Magyar (magyar) Nipnek, Ki Ezt Olvassar” czímen, emelkedett hangú ajánlást írt (24 sor). — E versek az első magyar nyelvűn írt díszítichonok.

SYLVESTER UJ TESTAMENTUMÁNAK CÍMLAPJA.

Sylvester *Uj Testamentuma* először adja magyar nyelven az egész új szövetséget és az első teljesen protestans szemléti bibliafordítás. A könyv a sárvári nyomdának második fennmaradt terméke. Nyomatását Sylvester kezdte meg, de Ádám végezte be 1541-ben. A mű negyedrét alakú, gót betűkkel van nyomva és számos fametszettel van díszítve. A címleplap felső részén Jezus és Jeremiás alakjai láthatók; a közöttük levő kép Sodoma pusztulását ábrázolja. Alul, a középső keretben, Sámson és Judit alakjai között azon ó-testamentumai jelenet látható, midőn Mózes és a zsidók a pusztában az érzékigý előtt állanak. Az oszlopokon jobbról a Nádasdy, balról a Kanizsai-család címere. A könyv összesen 16 pld.-ban maradt fenn.

Bent Sukacz írása Berint. 113
Bogfaga lún. Es követsi vala útet/dieztiruin az istent. Es mind az
Bereg nip mihelen ezt látá/dieztiretet tün az istennek.

Bizenkilengedik

VII.

Es be menuin Jerté
rhoba / az varolbar
iar vala. Es imę egg

sziriu/ kinel Zacheus vala neuę/ esté
az fukaroknak feiedelme vala/ es vagon ezen kardog ember vala/ es
azon úgertezik vala/ hog az Jესusit meg láthatna ki volna/ es nem
láthatna vala az fereg niptül/ hog miuel ember kor bels állapottá
ban kirzín ember vala. Es elő el sietuin fel hága egg vadfighe forá
hog útet meg láthatná/ mert azon vala ota. Es mikoron az Jეს
usz az helyre ütött volna/ fel tekintuin meg látá útet/ es monda úne
ki Zacheus/ sicsiáll le/ mert ma ennekem az téhazadnál kell meg
maradnom. Es sietuin le állá/ es örömben liuin házába be fogas
dá útet. Es mikoron látat ezt mindenel/ rugodnak vala ezt
monduán/ hog az bűnds emberhez ment volna be állásra. Aluan fe
diglen Zacheus monda az or istennek. Bram im az en tofoghimé
nak felit az feghinélnek adom/ es ha valamiben valakir meg zals
kam/ ngy annit adok irtete. Monda Jესus úneki. Ez házának ma
éortint meg maradása/ azirt hog es Abrahammal leána legen
Mert az embernek sía azirt útt/ hog meg keresse/ es meg tarzsa
haz mi el veszett volt. Mikoron azok ezeket hallanák/ ilken hasonlatos
f befidet es monda ezetbez/ aziri hog Jerusalemben közel volna/
es

SYLVESTER UJ TESTAMENTUMÁNAK 113. LAPJA.

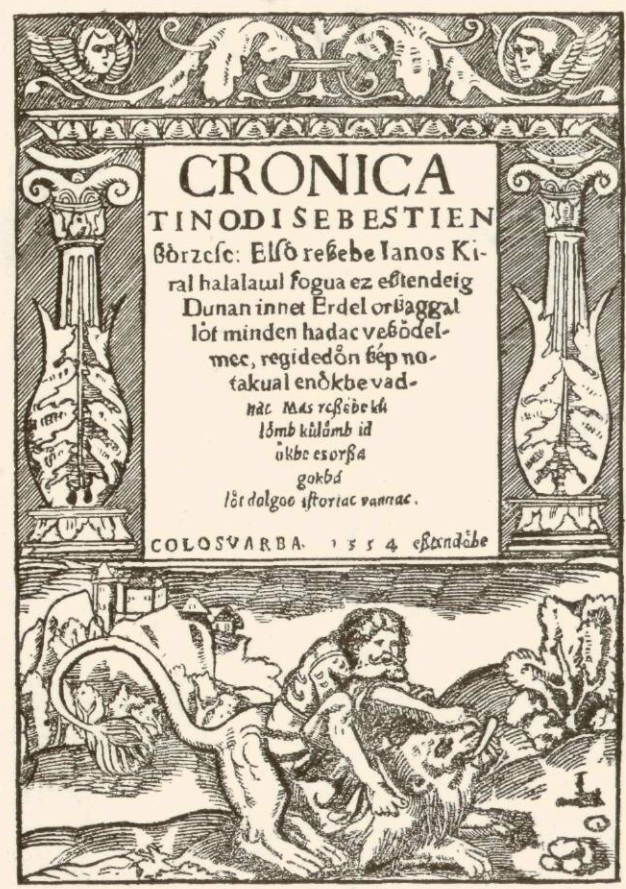
Sylvester az első, ki az Uj Testamentumot a görög eredetiből fordította, de segítségül vette a latin fordításokat és főleg Erasmusnak (a XVI-ik század legkiválóbb egyházi tudósa és biblia fordítója) magyarázatait is. — A fordítás nyelve a közép-tiszai nyelvjárás sajátosságait mutatja. A könyv 2 részből áll, összesen 384 levél. A hasonmásunkon lévő nagyobbik fametszet azon jelenetet ábrázolja, midőn Jézus a kufárokat a templomból kikergeti. (Lukács ev. 19. r. 55.)

194/11-2-1

A REFORMACZIÓ KORA. 1526—1606.

TINÓDI SEBESTYÉN.

ELBESZÉLŐ I.
KÖLTÉSZET I.

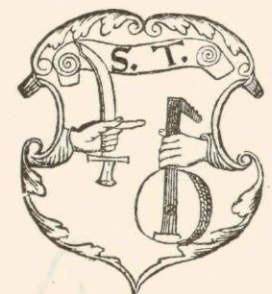
Tinódi Cronicájának címlapja.

TINÓDI CRONICÁ-ja 1554-ben jelent meg Kolozsvárott, negyedréti alakban, 156 számosztan levélen, fametszetü cím-lappal, melynek alsó részén, magos hegyen álló vár alatt, az orosz-lánnal küzdö Sámson képe látható. — A könyv 2 részben tartal-mazza, Tinódinak — kevés híján — majdnem összes munkáit. Legnevezetesebb az első részben az *Erdéli História* (1676 sor), mely a János király halálától Frater György megöletéséig terjedő eseményeket beszéli el.

Tinódi költött arcsképe.

Toldi: Költészeti tört. czímlapjáról.
TINÓDI LANTOS SEBESTYÉN
 (1510 körül + 1557) a XVI. század legnevezetesebb énekmon-dója, az utolsó magyar lantos. Munkáinak gyűjteményét, *Cronica* címmel (l. o.) adta ki. Legneve-zetesebb énekei: *Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról*; *Eger-vár viadaljáról*; *Egri históriának summája*; *Budai Ali basa his-tóriája* (Szondi György); *Erdély históriája*; *Enyingi Terek János vitézsége*; *Hadnagyoknak tanúság* (l. o.); *Judit asszony históriája*, stb.

Tinódi nemesi címere.

Tinódi CRONICA-jának végén.
 A kard és lant a dalnok és vég-vitézek jelképe. »A lant, vagy koboz tojásdad idomu, markolatos hat híros hangszer volt. Szava igen szép, tömör és férfias.« A kard feletti szalagon S. T. a költő nevének kezdő betűi (Stephanus Tinódi).

Ennec löd irafa az lo Kolosvarba
 Tinodi Sebestien ködön nyomtarafaba
 Szerze nagy duuaba egy hideg fobaba
 Giakran fu köd mebe mert ninch pijnz tafolyaba.
 Finis.

EGER VÁR VIADA LYAROL VALÓ ÉNEC. Historia.

Tinodi Sebestien deac Kassaba
 Ferdinandus Kiralnac huu voltaba
 Egri varnac chuda ferenciaraba
 Vitezeketh irra Cronikajaba

T Magyaroc már Istend imadgyaroc
 Es ö neki nagy halakat adgyaroc
 Jelösbön Tiban innet kic laköböt
 Egri vitezek nec soe ior mongyaroc.
 Im egy Cronikat mondöc meg hallgyaroc
 Talam miiat löha nem halloftaroc
 Magyaroc veg hazbamfémisolgaltaroc
 Eger varat mint mast o. tálmazatoc.

Nem em.

Részlet Tinódi Cronicájából.

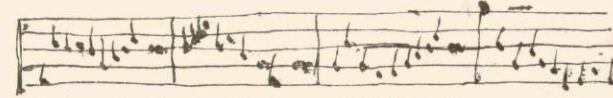
AZ EGER VÁR VIADALÁRÓL VALÓ ÉNEK (1553) a Cronica első könyvében van és Tinódinak leghosszabb költeménye (2259 sor). A cím alatti első 4 sor csak bevezetés, nem tartozik a költeményhez. A költemény 4 részből és az *Egri história summájából* áll. Minden rész elején, a költemény szövege fölött, a vers dallamának hangjegyei vannak nyomva. A strófák egy rímbe vég-ződő négy sorból állanak, 11 szótaggal, melyeknek üteme 4+4+3. Mátray Gábor, a ki Tinódi dallamait megfejítette és átírta, *Egervár* dallamát a legrégebb magyar népdallamnak tartja, melynek első fele nagyon hasonlít a lassu toborzóhoz. A lap felső részén lévő négy sor *Budai Ali basa históriájának* utolsó 4 sora.

A fricsi kastély lantos deákja.

A Sáros-megyei Frics nevű kis-községben áll báró Ghillányi, 1630-ban épült renaissance-kori várkastélya, mely egyike a legérde-kesebb renaissance-stíli magyar műemlékeknek. Ezen épület orom-falának párkányzatát félköríves fül-kék díszítik, a melyekben 3/4 élet-nagyságban, sgrafitto vakolatra, hegyes szerszámmal karcolt ábrá-zolás) képek vannak. A kastély keleti homlokzatának harmadik fülkájében lévő alak tollas kucs má-t visel, vállait köpönyeg fedi, bal karjával kardját emeli, jobbja-ban kobozot tart. Miután Tinódi Kassán lakott és a szomszédos Sáros-megyében is gyakran megfordult, hol jól ismerték, lehetséges, hogy a kép Tinódi ábrázolja. — A sgra-fittókat Axmann Márton festette-

Hadnagyoknak tanúság / ves / fejed / . /
 Sebastianus literatus

Seregök közt kyc wathók hadnagyoc
 Keresztien hyteth az kyc wallatoc
 Igyetöben nyervu ha akartoc
 Hallgassatoc ezt meg tanolatoc
 Ez nagy szükségh jó witz hadnagyoc
 Meg tanolny mynth hadakoztatoc
 Példa nektök prófétáknak hadoc
 Ha megis tartoc tükbe adöjtoc

Tinódi: Hadnagyoknak tanúság cz. munkájának egykoru másolata.

A HADNAGYOKNAK TANUSÁG, MIKOR TEREKKEL SZÖMBE AKARNAK ÖKLENI, a Cronica 2. részében van, 81 sor. Ez Tinódinak legrövidebb költeménye, melyben a jó vitéz hadnagyokat harczra tüzeli a pogány törökök ellen. — A kézirat a pécsi püspöki könyvtár tulajdona.
 Olvasása: Hadnagyoknak tanúság (vers fejek)
 Sebastianus literatus
 Seregök közt kyc wathók hadnagyoc
 Keresztien hyteth az kyc wallatoc
 Igyetöben nyervu ha akartoc
 Hallgassatoc ezt meg tanolatoc
 Ez nagy szükségh jó witz hadnagyoc
 Meg tanolny mynth hadakoztatoc
 Példa nektök prófétáknak hadoc
 Ha úgy jártoc Istenben áldotok (áldattok).

ELBESZÉLŐ
KÖLTÉSzet II.THOLDI
MIKLOSNAK
IELES CSELEKEDETIRŐL
Es baynokságáról való
HISTORIA.Traktatott
LLOSVAI PÉTER
által.

Tutius est regis per pace / sui.

Quid dantur a iure sine casu bella cetera?

LŐCSÉN,

Nyomatott a Magyar Kir. Nyomatásánál 1620

Hosvai: „Tholdi“-jának címlapja.

LOSVAI SELYMES PÉTER legnevezetesebb műve *Az híres nevezetes Tholdi Miklós-nak ieles cselekedeteiről és bajnokoskodásáról való História*, mely Debreczenben jelent meg 1574-ben. Képünk, a munka második, Lőcsén, 1620-ban nyomott, negyed-rétű kiadásának címlapját mutatja be. A harczoló lovasokat ábrázoló fametszetű kép két oldalán lévő distichon értelme: „Mit ér ok nélkül káros háborúkat szítani? Biztosabb az országra nézve, hátrányos (nem megfelelő) békét élvezni“. (Jobb a rossz béke, mint az oktalan háború.) E kiadás egyetlen példánya a T. Akadémia tulajdona.

PONCZIÁNUS HISTÓRIÁJA.

Kezdetik hetbőlchnech
chelekedctyk sep pelda befedekwel es
hafzonlatofazgokwal, egyben
szerkeofztetch:

Pontianus vrattodet Romanak
warofaban ki beoltz wala es wó-
we ew maganak feleségul Romai
Ghiazarnak / igen sep es embereknek
tellemetes leaniat / meli ew neki nagy
seretetiben wala / es zeule neki egy igen
sep fiat / kinek leon neve Dioclecianus
nevekedet az gyermek / es emberekul
igen serettetik wala / misoron fedigh
unmar az gyermek het estendcos wol-
na halatra megh betegedet az ew an-
ma / lativan az halalt hogi el nem ta-
woztathamaia / hozza huata az chia-
zart / es monda neki / en oram / miert
fógh az betegedet el nem tauoztat-
batom

A hét bölcs mester példázata valószínű-
leg inq eredetű. Hozzánk Német-
országból került. Fordítóját nem ismer-
jük. — Az elbeszélés német betűkkel
nyomatva, nyolczadrét alakban, 144 levé-
len jelent meg 1573-ban, Bécsben.

Ráskai Gáspár: „Vitéz Francisco“-jának első versszakai.

GY regi dologrol sep Kronikak
mondok, kinek talam massar tünem
halloratok, Eg iftiu vitezrd) kin czu-
dalkozhattok, szerelmes tarfarul kin
gondolkozhattok.

Lón vitez Francisco Zebernik waraban, Kiral v-
ran kit bir hiu solgataliaban, ki lakozik wala nag kaz-
daglagaban, lok iambor vitezzi vannak wigalagban.

Igen fruendeznek mint vitez vroknek, Kiraly vran
walo kegielmes vroknek, kit neuznek wala vitez Frá-
cionak, feienkent solgálnak mint vitez vroknek.

Illien czudalatos eber allapartia, mikent maid meg
halliuk az gonoz szerenczie, vitez Franciscónak mi
modon solgala, minden fajar iauarul hamar el szakada.

RÁSKAI GÁSPÁR főkamrás, Nógrád-megye főispánja, rokonai, a Bánffy-család mulattatására írta 1552-ben *„Egy szép historia az vitéz Franciscorul és az ő Feleségéről“* című művét, mely Debreczenben 1574-ben jelent meg, negyedrétt alakban. A költemény sorai versszakonként egyfolytában következnek.

Istvánfi Pál: „Historia Regis Volter“-jának első három versszaka.

GY Cronikak mondok v rak halgal-
latok, kinek talam massar tünem hal-
loratok, egy Olaz learrul kin czu-
dalkozhattok, A szboni hazastoknak
peldaiul adhattatok.

Az Olaz orszagnak egy seretetiben, az vesule heg-
nek ú kerületiben, nag lok sep warolok vadnak ú sek-
tiben, es ieles sin nepek laknak az mentiben.

Ezte egezen az kik be szallottak wala, kulczios waro-
fokat raica raktak wala, Olasul nevelsik az pedamon-
tanak, Magiáruul mondhattiuk vg mint hog allianak.

Az idegen tárgyú széphistóriák között a legrégebb, a paduai egyetemen tanult, később baranyavármegyei alispánnak *Istvánfi Pálnak*: Voltér és Grizeldis históriája, mely *Historia Regis Volter* cím alatt negyedrétt alakban, 12 számozatlan levélen jelent meg Debreczenben, 1574-ben. — A magyar verses novella Petrarcanak egy latin munkája után készült.

DRÁMAI KÖLTÉSZET.

COMOEDIA
BALASSI MENNIHART
arultatafárol, mellicel fakada
az Magyar orfági masodie
yalasztot I ANOS
kiralsul.

Matthei 22.
Aggyator meg az Chafarnac az Cha
faret, es Istenekis az Istenet.

NYOMTATTATOT
Abruigybanyan ezer ötfaz hatuan ki-
lenczedic e flendoban.

BALASSI
MENYHÁRT
ÁRULTATÁSÁNAK
CZIMLAPJA.

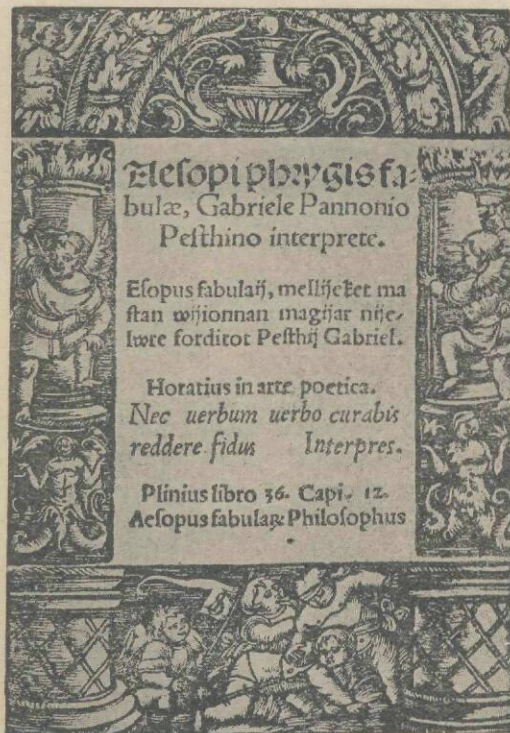
XVI. századi irodal-
munknak egyik leg-
becsesebb emléke a
Comoedia Balassi
Mennyhart arultata-
sarol című drama-
tizált szatira, melyet
Székesfejervári Ka-
rádi Pál unitárius
püspök adott ki ne-
gyedrét alakban, 20
levélen, 1569. évben,
Abrudbányán. Egyet-
len példánya a Ma-
gyar Tudományos
Akadémia könyvtá-
rában van.

BALASSI MENYHÁRT SIRKÖVE.

BALASSI MENYHÁRT sarköve a pozsonymegyei Széleskuton, a r. kath. templomban őrzetik. Felső részén látható *Balassi Meny-
hárt*-nak domborművű térdképe, teljes vértetben, feje fölé emelt
karddal. Balról alul, a Balassák czimere, M. B. betűkkel; felül a
táblácskán: *Hodie mihi, cras tibi* (ma nekem, holnap neked) felirat.
Az emlék alsó része, renaissance-keretben, a halottra vonatkozó fel-
íratot tartalmaz. — Képeink csak a felső részt mutatja be.

TANÍTÓ KÖLTÉSZET.

Esofopi phrygis fa-
bulaz, Gabriele Pannonio
Pesthino interprete.

Esofus fabuláj, mellijecet ma-
stan wijionnan magjhar nje-
lwre forditor Pesthij Gabriel.

Horatius in arte poetica.
Nec uerbum uerbo curabis
reddere fidus Interpres.

Plinius libro 36. Capi. 12.
Aesopus fabulaz Philosophus

Phrygiabelij Esopus: 10
nak fabuláj kezdetnek.

Ész kakasról ees dra-
ga kewrewl.

Esz kakas mijeoron a 302
meten zedegetne; talala
egij draga keuet ees mo-
da. Mijne k talalok een il-
lijen fenes marhat? Ha ua
lamelij draga kee aros ta-
lalt volna teged, senkij
nem volna nalanal wijgab, mert tudna mije
cerne, nekem keugij semmire nem kel, sem
nagjira nem bewchjwlem, Sewt inkab mije
den draga kewnef nagjokban akarnék egij
arpa awagij bwza zemet.

Értelme.

A kakas minden bolond ember leszen,
Kij jó tudománt mije draga kew né wezen.
No azért a bewchekeknél né keuelet tezen.

Ész farkasról ees a baránról

Phrygiabelij Esopusnak
fabuláj kezdetnek.

Az kakasról és drágakőről.

Egy kakas, mikoron a sze meten
szedegetne, talála egy drága
keuet, és monda: Minek találok
én ilyen fenes marhat? Ha va-
lamely drágakőáros² talált volna
teged, senki nem volna nálánál
vigabb, mert tudná mit érne;
nekem keugij³ semmire nem kell,
sem nagyra nem böcsülem sőt
inkább minden drágakőnél na-
gyobban akarnék⁴ egy árpa vagy
búzaszemet.

Értelme:

A kakas minden bolond ember leszen,
Kij jó tudománt mint drága kő nem veszen,
No azért a bölcseknél nem keueset teszen.

Az farkasról és a báránról.

Jegyzet. ¹ drágaságot, ² drágakőkereskedő, ³ pe-
dig, ⁴ jobb szeretnék.

Pesti Mizsér Gábor Esopus fabuláinak címlapja és egy lapja.

PESTI M. GÁBOR, a legelső magyar meseköltő 1536-ban adta ki *Esofus fabulay*-t magyar nyelven. A könyv Singrenius nyomdájában jelent meg Bécsben, kis nyolczadrét alakban, 89 levélen. A címlapot fametszetű keret díszíti, melynek alsó része játszó gyermekesortot ábrázol. A jobb oldalon ülő gyermek zászlót tart, melyen a nyomda mono-

grammja: S. I. látható. A könyv címe latinul és magyarul van adva. Utána következik Horatius *Ars Poetica*-jából egy hexameter, melynek értelme: „A hű tolmács nem igyekszik szórul szóra fordítani”. Alatta, Plinius 36. könyvének 12. fejezete: Esopus a meséknek a bölcse.

BALASSI BÁLINT. I.

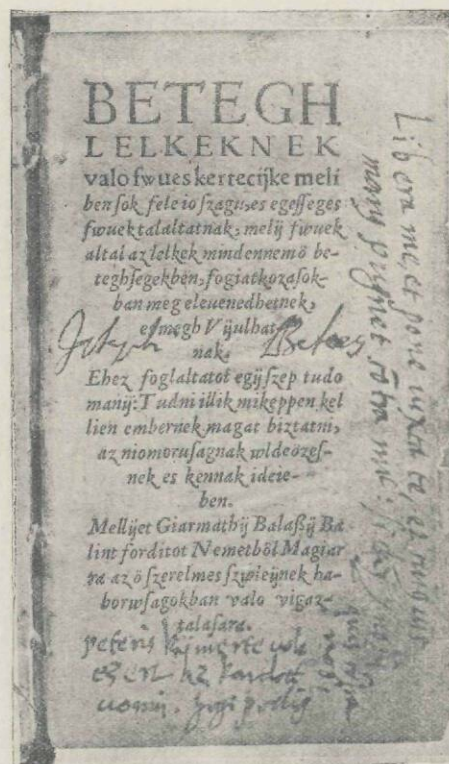
Balassi Bálint arcképe.

Balassi Bálint névalírása.

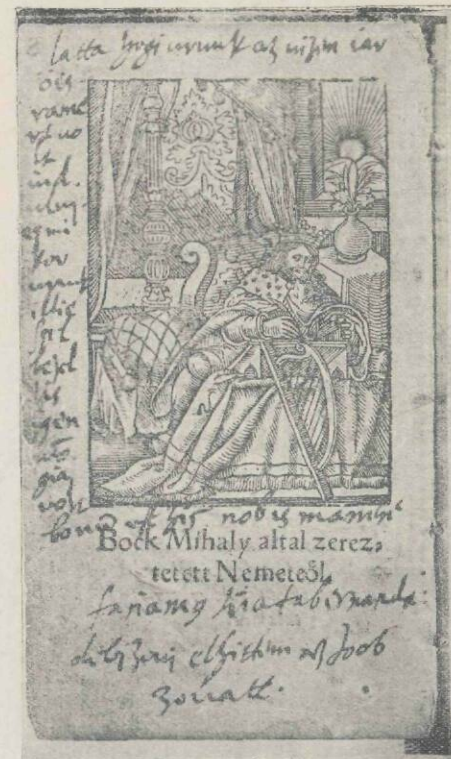
BALASSI BÁLINT, (1551—1594) irodalmunk egyik legkiválóbb lírikusa, a magyar műdal megteremtője. — Művei: *Beteg lelkeknek való füves kertecske*; (I. o.) *Istenes énekek* (1604 — 1806-ig 31 kiadás. L. o.) Legnevezetesebb munkáját, *Virágénekeit* (lásd Balassakódex) 1874-ben fedezték fel.

BALASSI BÁLINT ARCZKÉPE.

Eredetije a Balassák alsó-hrabóczi (Zemplén m.) családi képtárában lévő olajfestmény. A kép, — a ruházatról ítélve, — a XVII. században készült, talán valamely régibb eredeti után. A költőt, fiatalságának duzzadó erejében, méla, lány kifejezésű szemekkel ábrázolja. Egy Zilzer Antaltól készített másolata meg van a T. Akadémiabirtokában.

Balassi: „Beteg lelkeknek való füves kertecske“ című munkájának címlapja és címképe.

A „Füveskert“ Balassinak első ifjúkori műve, melyet Bock Mihály vallásos, elmélkedő műve után fordított németből. Először Krakkóban jelent meg 1572-ben 12-edrét alakban, 90 számozatlan levélen. Ezen kiadás egyetlen példánya a sárospataki református kollegium könyvtárában van. A címképen Dávid- király látható, olvasásba kerülve.

BALASSI BÁLINT II.

Elő egy Hőcsabó Witzg Ének
 Notajara stenigma
 Felentem uerben mőjmit: de el veitem írtelmimel
 Kívom édvő szerelmem: Feltö mgh rukem ezelet
 Minap en uton jarkomban: Latik ke Htatint egy Toban
 Hőjj volna effendes ufasban: Ezite lapu bállyasban
 Gyakran egy mafev tekintem: Kivöl ky tetelkő p r t omik
 Ejj mőhőts naly jő kedem: Ha hontok mőjy ketten fipit
 Hőjj ijj ejiute szerelmem: Ekv ufnan ak s p ő bnd e p r
 Lőn hōbbn ngy f b e p n: E k e h t ű s k a k a r d k ű p r
 Rőjke mennin ab e j f i t e: Kivom k i z ű s a b s p b e k e t
 Ő k e p ű s f o g a t a k i p r e n i t: M i n d s p e r e t ű t k e d n i s p r i n t
 L a t n i n t a r s a b a n t r a b a n: K i j k e s e r e n s k i d e a s l a n
 H e l i e l b a l y n a n a b T o b a n: N i m t u d m i j y e n n e j y b u a l a n
 M e r t L a t i a t u a t u l n a l e n t: L a t i a m a g a l ű j m i j y n o l e a t
 B r a n d a n e l f a n t a m i g a t: O h a i t i a m e r f a k h a l a l a t

Masodik az Lucia Éneke No.
 Notajara Christina Műve

Cupido

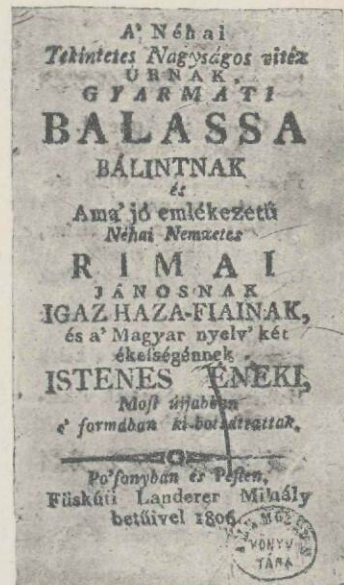
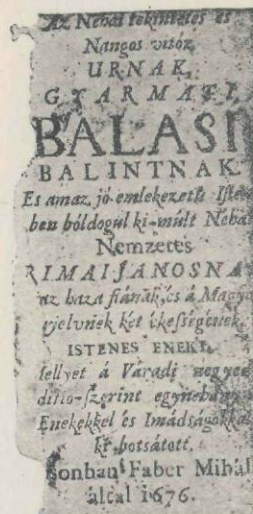
A Balassi-kódex címlapja.

A BALASSI-KÓDEX CZÍMLAPJA.

A Balassi-kódex, Balassi világi énekeit, szerelmes verseit tartalmazza. — Deák Farkas fedezte fel 1874-ben, a Radvánszkyak radványi (Zólyom m.) kastélyában. A kódex negyedréti és 184 lapból áll, hátul csonka és az egész félbörbe van kötve. — Balassi énekeit Hartyáni Imre, Balassi íródeákja másolta, a ki a költő elbujdosása idejében, Balassi költőtársának és rokonának, Rimai Jánosnak szolgálatába állt és ennek segédkezett Balassi énekeinek kinyomozásában és összegyűjtésében. — A kódex a radványi könyvtárban őriztetik.

A BALASSI-KÓDEX SZÖVEGE.

KEÖVETKEZNEK BALASI BALINTNAK KEÖLEM KEÖLEM-FÉLE szerelmes Inekj, kik között egynéhány Isteni dicséret és Witezsigről ualo Énekis uagion. Ezeket penigh az magha kezéuel jrt kéoniuebul jrtak ky szorul szora, Vétek keuis hellien esett benne, az sem egyébtül lött penigh, hanem az Balasi jrasanak nehéz olvasasa miatt, de a felöl megh lehet külem külem myndenik Eneket mykor, myról es kiröl szerzette, megh jrta az Nótajat is mjndenikinek foel jedzette. Az kj azert gieniörkedik benne innént igazán megh tanulhatia mint kölj szeretőt szeretnj, es mjkypen kelj nekj köniorgeni, ha keduetlen es wad hoza de nem mindent heöuit ugj az szerelem tüze talám mjnt eötett.

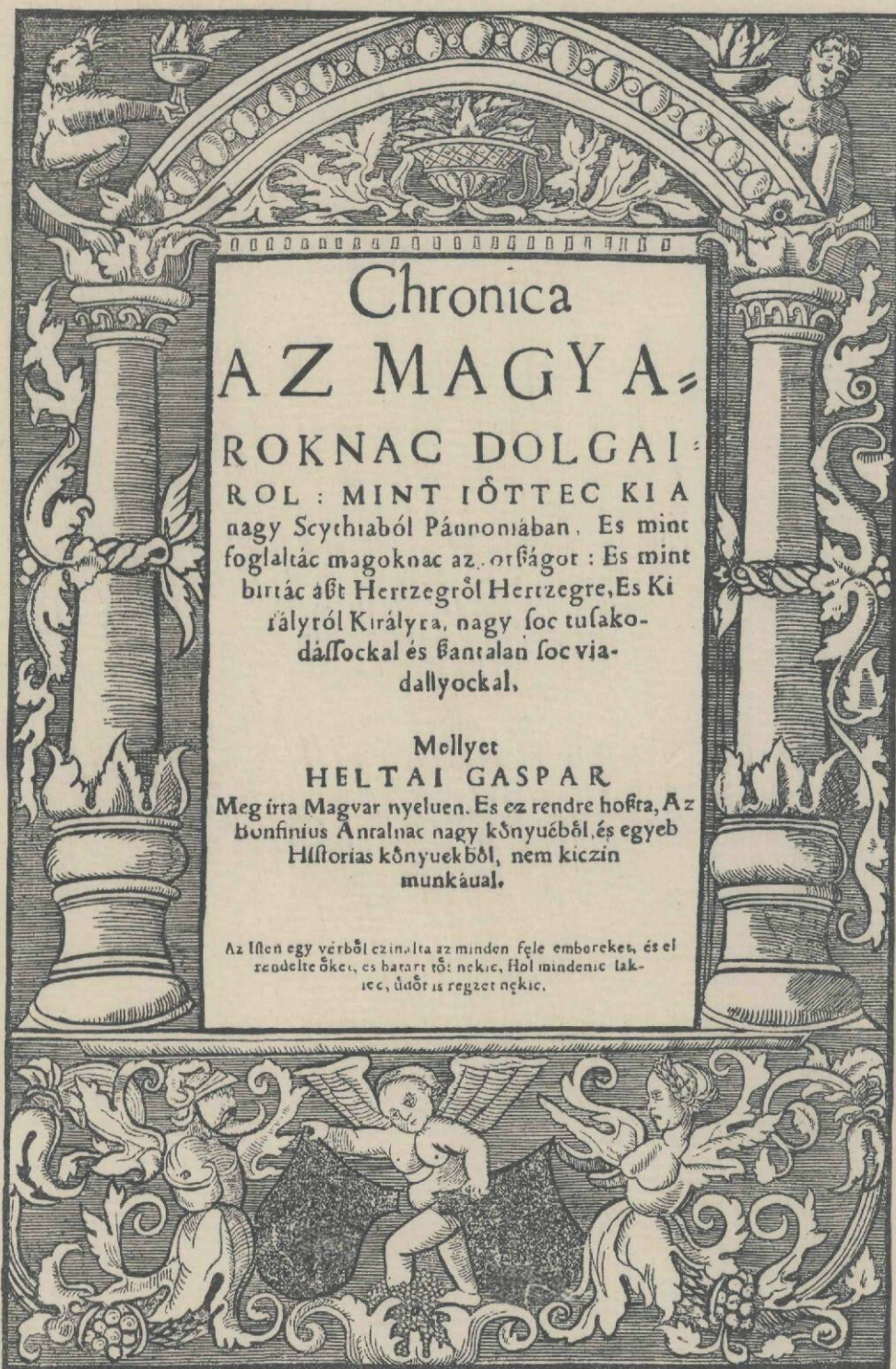

Balassi: Istenes éneki, 1676-iki és az utolsó 1806-iki kiadásának címlapja.

Balassi Istenes énekeit Rimai János adta ki először a saját versével együtt 1604-ben, és e munka azóta (1806-ig) 35 kiadást ért. Miután az első négy kiadás összes példányai elvesztek, az itt bemutatott 1676-iki, pozsonyi 5-ik kiadás az első fennmaradt teljes példány. E 24-edrét alakú (702 lap) kiadás egyetlen példánya a N. Múzeum könyvtárában van.

A BALASSI-KÓDEX OLVASÁSA.

Következnek Balassi Bálintnak külön-különféle szerelmes énekei, kik között egynéhány isteni dicséret és vitészeigről való ének is vagyon. Ezeket pedig a maga kezével írt könyvből írták ki szórúl-szóra. Vétek kevés helyen esett benne; az sem egyébtől lett pedig, hanem az Balassi írásának nehéz olvasása miatt. De a felöl meg lehet külön-külön mindenik éneket mikor, miről és kiröl szerzette, megírta az nótáját is mindeniknek följegyezte. A ki azért gyönyörködik benne, innen igazán megtanulhatja, mint kell szeretőt szeretni és miképen kell neki könyörögni, ha kedvetlen és vad hozzá. De nem mindenkit hevít úgy a szerelem tüze talán, mint ötet.

Heltai Chronicájának címlapja.

HELTAI GÁSPÁR protestáns lelkész, író és könyvnyomtató, (meghalt 1575.) Hoffgref nyomdászsal szövetkezve, Kolozsvárott 1550-ben alapított nyomdát, a mely egyike volt a legkitünőbbben felszerelt magyar könyvsajtóknak. Itt jelent meg Heltainak minden munkája. —

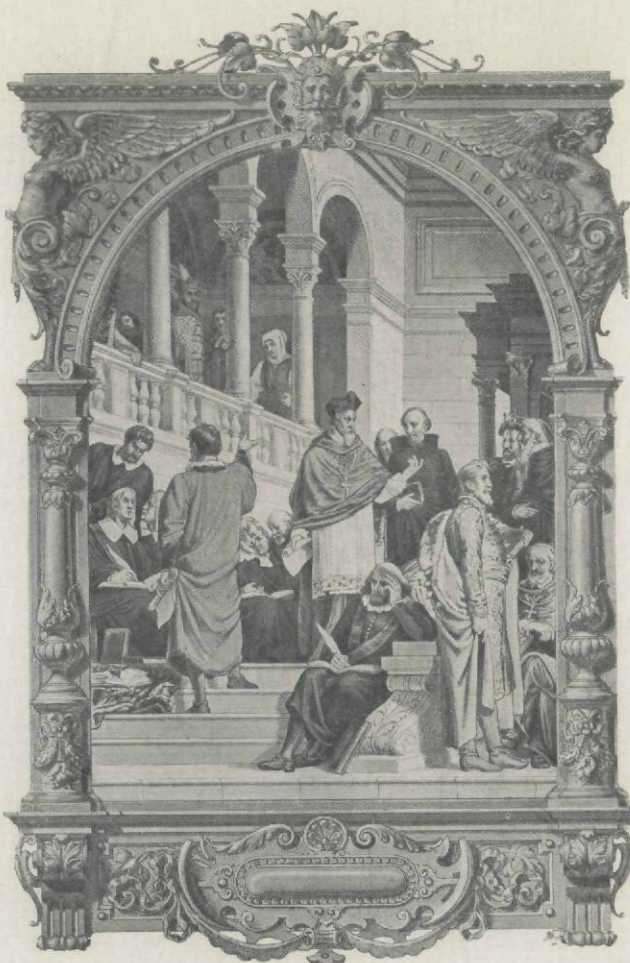

A *Chronica az Magyarok dolgairól* stb. 1575-ben került ki a sajtó alól, ívrét alakban, 208 levélen. A húnok bejövételétől a mohácsi vészig terjedő eseményeket tartalmazza.

Pázmány Péter szobra.

PÁZMÁNY PÉTER szobrát, az 1891-ben elhunyt *Simor János* hercegprímás állította fel carrarai márványból az esztergomi bazilikában. A szobor Pázmányt, a szónokot ábrázolja. A bíboros érsek balkezeiben nyitott könyvet tart, jobbát szónokias, de nyugodt mozdulattal emeli fölfelé és gondolatainak igazságától áthatott áhitatos arccal tekint hallgatóira. Az egész alakon nyugodt, nemes méltóság ömlik el. A szobor, mely 25,000 frtba került, Della Vedova, torinói szobrász műve.

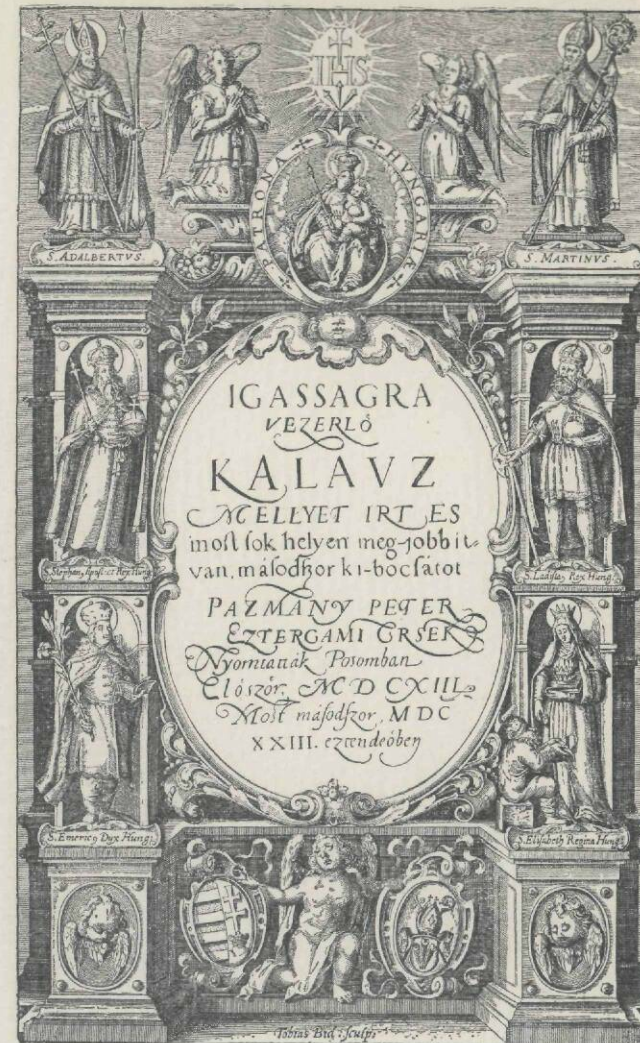

Pázmány Péter és kora.

Lotz Károly falfestménye a Magyar tudományos akadémia palotájában.

Lotz Károly képe a nagy hitviták idejét mutatja be. A renaissance-stíli terem jobb oldalán a reformáció főképviseleit, a különböző protestáns-felekezetek papjait és hittérítőit látjuk mozgalmas tevékenységben, a szentírás tételét magyarázva és a hitelvek fölött vitakozva. Balra az ellenreformáció főalakjai állanak, élükön Pázmány bíboros érsekkel, mellette *Káldi Györggyel*, a híres szónok-és biblia-fordítóval, a ki mély figyelemmel kíséri mestere szavait. Oldalt a világi irodalom képviselői. A lépcsőn a tudós, a ki a hitvitákra nem figyelve, mély gondolataiba elmerülten tekint maga elé. Az emeleti erkélyes folyosón az erdélyi reformáció fővédője, *Bethlen Gábor* fejedelem tekint alá Pázmány csoportjára. Odább *Lorántfy Zsuzsannának*, a sárospataki iskola alapítójának alakja látható.

Pázmány Péter, 1570–1637, bíbornok, esztergomi érsek, az ellenreformáció lelke és vezére, kiváló szónok és egyházi író. — A protestánsok ellen írt számos vitairatán kívül legnevezetesebb munkái: *Isteni igazságra vezérlő kalauz* (I. o.) és *Prédikációk* (I. o.) Lefordította *Kempis Tamásnak Krisztus követéséről* című könyvét is. (Bécs, 1624.)

Pázmány: „Igazságra Vezérlő Kalauz”-ának címlapja.

A nagy bíboros szellemének leghatalmasabb alkotása, az „Igazságra Vezérlő Kalauz” először Pozsonyban jelent meg 1613-ban, félreté alakban 816 lapon. Hasonmásunk a munka második, 15 könyvre bővített (1066 lap) kiadásának címlapját mutatja be, melyet valószínűleg Pázmány terve szerint, *Biedharther* Tóbiás, magyar eredetű rézmetsző metszett. — A jobboldali fülkés oszlopzat tetéjén áll Szt. Adalbert püspök, a magyarok egyik apostola, bal kezében 2 lándzsát tart, vértanui halálának eszközeit. Vele szemközt Szt. Márton, a magyarországi születésű toursi püspök. A fülkében jobbról Szt. István és Szt. Imre, balról Szt. László és Szt. Erzsébet alakjai. Alul Magyarország és Pázmány címere.

A' ROMAI
Anyafüzentegyház Szokafából,
MINDEN
VASARNAPOKRA,
ES EGY-NÉHANY
INNEPEKRE,
Rendelt Evangeliomokrúl,
PREDIKACZIOK.

Mellyket,
ELŐ NYELVENEK TANITASA-ÚTAN
Írásban foglalt

CARDINAL PAZMANY
PETER ESZTERGAMI
ERSEK.

2. ad Corinthe. 4. v. 2.

Családfággal nem járunk; az Isten Igéjét meg nem fer-
reztetjük: hanem, igazságnak ki-jelentésével aján-
lyuk magunkat minden emberek lelki ísméreti-
hez, Isten-előt.

Nyomatatták Pozsonban, M. DC. XXXVI. Eszenedben.

Pázmány prédikációinak címlapja.

PÁZMÁNY
ARCZKÉPE ÉS
NÉVALÁIRÁSA.

Képünk eredetije egy olajfestmény, mely a Ferenczrendiek nagy-
szombati kolostorában van. — A festményt a
rend 1633-ban készít-
tette, annak emlékére,
hogy Pázmány nagy-
szombati zárdájukat
renováltatta. A nagy
érsék sok arczképe kö-
zül ez egyike a leg-
jobbknak, mert Páz-
mány jellemének főbb
vonásait, a hajthatat-
lan akaratot, a fér-
fias határozottságot és
mély gondolkozást ta-
lálón adja vissza. —
Képünk Dörre Tiva-
darnak, az eredeti után
készített rajza.

*Pázmány Péter
Esztergami Ersek*

PÁZMÁNY PRÉDIKÁCIÓINAK CZÍMLAPJA. — Pázmány
Prédikációi néhány hónappal az érsek halála előtt jelentek meg
1636-ban Pozsonyban, félrét alakban, 1248 lapon. A könyv 116
beszédet tartalmaz.

Pázmány arczképe. (Rugendas metszete után.)

RUGENDAS híres festő és rézmetsző család volt Augsburgban. E családból származott *Rugendas Jeremias Gottlob*, a ki Pázmány idejében Pozsonyban dolgozott és a bíboros érsek arczképét metszette.

AZ ORSZÁGOK-
BAN VALÓ SOC ROM-
LÁSOKNAC OKAIRÓL, ES AZOK-
BOL VALÓ MEG SZABADVLASNAC ÍÓ
modgiáról, mostan vyonnan irattatot, es fobbólis
emberekneç iráfokból szereztetet hasz-
nos könyuetske.

MAGYARI ISTVÁN SARVARI
Prædicátor által.

Pfalmo LXXXI. vers: XIII.

*Vaiba az én nepem balgatot volna engemet, és
az Isiael az én utáimban iárt volna, niluán
semmie töttem volna az ő ellenségeket, és az
ő háborgatoi ellen, fel emeltem volna az en
kezemet.*

NIOMTÁTTATOT SARVÁRAT,
az Author költéségeuel.

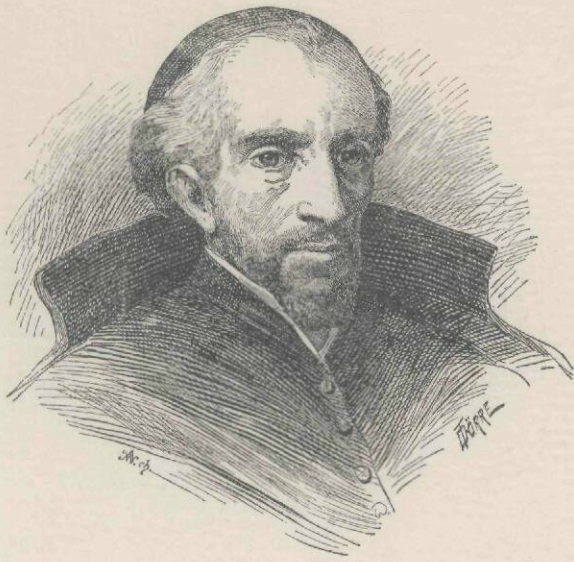
MÁNLIUS IÁNOS ÁLTAL,
ANNO M. D. CII.

Magyari: Az országokban való sok romlásoknak okairól
cízü művének cízülapja.

A XVII-ik századi vitázó irodalomnak egyik legnevezetesebb terméke *Ma-
gyari Istvánnak, Nádasdy Ferencz udvari papjának, Az országokban
való soc romlásoknak okairól* stb. cízü műve, mely negyedréti alakban, 190
lapon jelent meg 1602-ben, Manlius János vándornyomdájában Sárvárott.

KÁLDI GYÖRGY.

Káldi György.

KÁLDI GYÖRGY (1572—1634) jezsuita áldozó pap, Pázmány mellett ezen időszak legnevezetesebb kath. egyházi írója, tudósa és szónoka. Pázmány buzdítására lefordította a bibliát, melyet 1626-ban Bécsben adott ki, félret alakban, 1176 lapon, *Szent Biblia* címmel.

Káldi György Bethlen előtt.

Miőn Bethlen hadai 1623 november havában bevették Nagy-Szombat városát, a fejedelem a városból, a táborba hozatta a szerzeteseket, köztük Káldit is. Ez alkalommal Káldi a legnagyobb lelki bátorsággal szembeszállott Bethlennel, szemére hányván az általa felidézett polgárháborút és a törökkel kötött szövetségét. (Képünk e jelenetet mutatja.) A fejedelemet Káldinak e férfas bátorsága tiszteletre gerjesztette a tudós jezsuita iránt és nemcsak bántatlanul visszaküldte őt társaival együtt a városba, hanem még 1000 tallérral meg is ajándékozta Káldit, bibliája kiadására.

APÁCZAI CSERI JÁNOS.

MAGYAR
ENCYCLOPÆDIA.
Az az
MINDEN IGAZ ES HASZNOS
Böltefének szep rendbe foglalá-
sa és Magyar nyelven világra bontásafa.

APÁCZAI TSERE JÁNOS
aital.

SENEC. 64. EP. IST.

*Esti omnia a veteribus inventa esse: hoc
tamen semper novum erit, usus & inven-
torum ab alius scientia & dispositio.*

ULTRAJECTI.
In Officinâ JOANNIS à WAES-
BERG. MDLXIII.

APÁCZAI CSERI JÁNOS, (1625—1659), az első magyar filozófiai író, Descartes bölteleti elveinek egyik első hirdetője. — Több latin értekezésen kívül legfontosabb munkái: *Magyar Encyclopaedia* (l. o.) és *Magyar logikácska* (1654). Az Encyclopaedia a magyar ifjúság számára, magyar nyelven készült tankönyv. 1653-ban kezdtek nyomtatni, de csak 1655-ben jelent meg Utrechtben 412 lapon, kis nyolczadrét alakban, hogy a tanulók könnyen használhassák. A címlap alsó részén lévő kép, egy gyümölcsessel gazdagon megpakolt terebélyes fát ábrázol. — Alatta Athene, a bölteesség istenasszonya áll; fejét sisak fedi, bal kezében lándzsát tart, jobbjával a szalagra mutat, melynek felírata: «Et flore et fructu.» (Virággal is, gyümölcsessel is, (t. i. szolgál).) A fa törzséhez van támasztva Athene paizsa. Jobbról a szalag kétágu vége alatt, a földön, Athenének szent madara, a bagoly látható. A fa fölött lévő latin szöveg értelme: «Ha mindent fölaltáltak volna is a régiek: ez mégis mindig új lesz, annak, a mit mások feltaláltak, tudása, alkalmazása és elrendezése.»

G. KATONA ISTVÁN GRAMATIKÁTSKÁJÁNAK CZIMLAPJA.

Az első nyelvtan, mely a magyar helyesírásban a szóelemzés elvét felállította, Katonának *Magyar Gramatikatska* cz. műve, mely a *Titkok titka* cz. munkájához mel- lékelve és avval egy kötetben jelent meg negyedrét alakban, 12 számozatlan levél- len, Gyulafehérvárott 1654-ben. Önállóan e munka csak a lőcsei fő- reáliskolai- és a szatmári püspöki könyvtárban van meg.

MAGYAR
GRAMATIKATSKA
Avagy,
AZ IGAZ MAGYAR IRASBAN,
és szollásban kévántato néhány szókéjes
OBSERVATIOK.

Mellyeket irogatási, és elmélkedési közölt, egy- szer mászor elszében szedegetett, meg jegyeze- tett, és Magyar munkájban, főbb- képpen a ТИТРОКТИТРАban, követett is, és egy- ként a' maga írásának, és szollásának mentfegére, s' más- ként pedig a' Magyarfágon kapdoso elmés ifjúságnak ok- tatarásfara, ki- borsátott,

GELEJIKATONA ISTVAN,
Erdélyi Orthodoxus Püspök, és egygyik
Fejir- vári Lelki- Pásztor.

KI- NYOMTATTATOTT
GYULA- FEJIRVÁRATT
A D. M. CD XLV.

SZENCZI MOLNÁR ALBERT.

Szenczi Molnár Albert arcképe.

Molnárnak ránk maradt arcképei közül az egyetlen feltétlenül hiteles az, a mely *Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás* című műve cím-lapjának baloldali alsó szögletében van metszve. Erről rajzolta Cserna Károly az itt közölt képet.

SZENCZI MOLNÁR ALBERT, (1574—1634.) prot. egyházi író zsolnárfordító és nyelvész, a XVII. század magyar irodalmának egyik legőzenedebb és legbuzgóbb munkása. — Legnevezetesebb művei: *Dictionarium Latino-Ungaricum* és *Ungarico-Latinum* (II. köt., Nürnberg, 1604.) az első latin-magyar betűrendesszótár. *Szt. Dávid királynak és prófétának százötven zsolnárai*; (I. o.) *Novae Grammaticae Ungaricae*; (magyar nyelvtan, Hannau, 1610.) *Postilla Scultetica*; (Scultetus Ábrahám heidelbergi predikátor egyházi beszédek fordítása, Oppenheim, 1617.) *Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás* stb.; (Kalvin Institúciójának fordítása, I. o.) *Discursus de summo bono*. *Az legfőbb jó-ról*; (Lőcse, 1630.) Ezenkívül kiadta, minden tekintetben megjavítva, a *Károli-Bibliát* (Hannau, 1608.) stb.

Handwritten musical score for the first page of the Psalms, including the title 'AZ ELSŐ ZSOLTÁR.' and the beginning of the text: 'A ki nem ár hitlenek tisztségén...' with musical notation and lyrics.

Szenczi Molnár Albert: Szt. Dávid zsolnárainak első lapja.

Hasonmásunk a zsolnárok egy újabb, nyolczad-rétü kiadásának első lapját mutatja be.

Decorative title page for 'SZENTDAVID KIRALYNAC ES PROPHE TANAC SZAZ OTVEN ZSOLTARI SZ FRANCIAI NYELVEN' by Albert Senczi Molnár, featuring a central emblem and ornate borders.

Sz. Molnár A. Szt. Dávid zsolnárai első kiadásának címlapja.

Molnár 1606-ban fogott a zsolnárok fordításához. A munka tizenkettedrét alakban, 425 lapon kóttákkal ellátva, 1607-ben került ki a sajtó alól Herbornban és azóta több, mint száz kiadást ért.

Az *Institutio Christianae religionis* Kalvinnak legfontosabb munkája. — Molnár e művet Bethlen Gábor fejedelem felszólítására lefordította és *Az keresztényi religióra és igaz hitre való tanítás* címmel, 1624-ben, negyedréte alakban, 1538 lapon, Hannauban (Poroszorsz.) adta ki. — A címlap felső részén, balról, a pokolba, jobbról a menyországba vezető utak allegorikus ábrázolásai vannak. Az előbbi alatt a hit, az utóbbi alatt a vallásosság allegorikus női alakjai láthatók. A Religio kezében nyitott könyvet tart, Evangelium pacis aeternae (az örök béke evangéliuma) felírással. A Fides mellett írásban betűk, »Adonau« Isten-t jelentenek. A Religio alatti latin distichonnak, megfelel a Fides alatti magyar distichon, Molnár fordításában. A lap alsó szögletét jobbról Kalvin arcképe foglalja el, Prompthe et sincere (nyíltan és őszintén) felírással. A bal szögletben Molnár arcképe van, Absit gloriari nisi in cruce D. u. I. Christi. Gal. 6. (Távol legyen tőlem másban dicsekednem, mint a mi urunk Jézus Krisztus keresztjében. Galatabeliekhez írt lev. 6. fejezet) felírással. E képen megörökíttette Molnár saját életének azon jelenetét, midőn őt Tilly spanyol katonái Heidelbergben elfogták és megkínózták. A háttérben látható, a mint a hátrafelé guzsba kötött és a magasba húzott Molnárt egy spanyol katoná égő szövétkével perzseli.

Decorative title page for 'AZ KERESZTYENI RELIGIORA ES IGAZ HITRE VALO TANITAS' by Calvinus Janos, featuring a central emblem with a cross and figures, and ornate borders.

Sz. Molnár Albert: Calvin Institúciója fordításának címlapja.

AZ KERESZTYENI

V DVÓZITÓ HIT NEK EGY NYOMBAN JARO

IGAZSAGAHOZ INTEZTETETT EKES RHYTH-
MUSU HYMNUSOKKAL, PROPHETAI LELEKTŐL
tízerezetett szent Sólárokkal, örvendetes notaju Profákkal és több
fok nemű, született nyelvünkre fordított lőkü Ditserekekkel
és esztendőtszakai templumbéli kegyes Ötremoniakkal
tökellelesen meg töltetett öreg

GRADVAL

MELLY MIND AZ ELSŐ FORDITASBAN VAGY
*ujjonnan való szerkesztésben, s mind peng az egy exemplárból másban
való irattatásiban esett fogyatkozásoktol szorgalmatosim meg tisztó-
ztatott, és fok hozzá kévantatott szükséges részekkel meg öregbítetett.*

KESERVI DAJKA JANOSNAK

ÉS

GELEJI KATONA ISTVANNAK

ERDELY ORSZAGABAN LEVÓ MAGYAR

Keresztyén Reformata Ecclesiáknak Püspökinek, és az GYULA-
FEIRVARINAK I elki Pafztorinak, fíradtlágos munkájok által.

Es elsőben az böldeg emlékezetű Felleges BETHLEN GA-
BOR Fejedelem Urunknak gondviseletéből, ez itt való FEIRVARI
Ecclesiabéli szolgálatra, kézzel nagy öreg bötükkal le iratott.

S-mostan immár Isten kegyelméből, annak székiiben ülő kegyel-
mes Urunknak, RAKOCI GYÖRGY Fejedelmünknek, keresztyé-
ni szorgalmatoskodásából, az Istennek ditsőségére, és az Christu-
nak az Magyar nemzettségben lévő Ecclesiáinak, közönse-
ges javokra, még az irottal is fokkal tellyessebben es
tisztábban ki nyomtatattott.

GYULA FEIRVARATT
AZ IGENEK MEG TESTESÜLESE UTAN
MDC XXXVI. ESZTENDŐBEN.

Az öreg Gradual címlapja.

AZ ÖREG GRADUAL* CÍMLAPJA. Az öreg Gradual szer-
kesztését Geleji Katona István (1589–1649), püspök-elődje-
vel Keserői Dajka János-sal együtt kezdte meg és ennek halála

* Nagy énekes- és szertartásos könyv.

után Katona maga fejezte be. — Az énekeskönyv Dávid zsoldár-
val együtt, nagy félret alakban, összesen 780 lapon, kótákkal
ellátva, Rákóczy György fejedelem pártfogásával, Gyulafehérvárott
1636-ban jelent meg 200 példányban, melyeket a fejedelem a
nagyobb református egyházaknak ajándékozott.

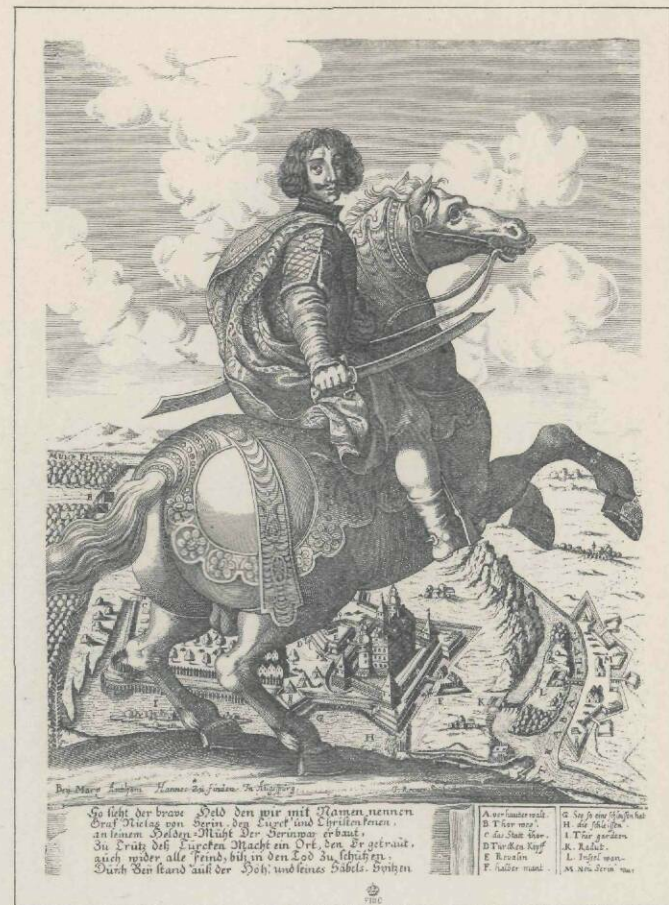
ZRÍNYI MIKLÓS I.

ZRÍNYI MIKLÓS GRÓF.

ZRÍNYI MIKLÓS GRÓF,
1620–1664.

hadvezér, államférfiu, hadtudományi író és az első, nagy magyar epikus költő. — Legnevezetesebb munkája, a magyar irodalomnak első műeposza: a *Szigeti veszedelem* Obsidio Sigetiana. (I. o.) Hadtudományi munkái közül legfontosabb a *Török Áfium ellen való orvosság*. (Ne bántsd a magyart cz. a Marosvásárhelyt 1790; és először *Symbolum* c. a. 1705-ben jelent meg.)

ZRÍNYI MIKLÓS GRÓF egyik legjobb arcképe. Festette: Thomas János, Lipót császár udvari festője, metszette Bouttats Gellért, bécsi egyetemi rézmetsző. Az egyetlen eredeti rézmetszet, Apponyi Sándor gróf tulajdona.

Zrínyi Miklós gróf névaláírása.

Zrínyi Miklós gróf ifjúkori lovasképe.

(Új-Zrínyivár tájképével)

Zrínyi Miklós gróf arcképe. (Thomas festménye után.)

ZRINYI MIKLÓS II.

AZ ADRIAI TENGERNEK SYRENÁYA kéziratának czimlapja. (A zágrábi egyetem tulajdonában levő eredeti kézirat után.) — Zrínyi kéziratai

ADRIAI TENGERNEK SYRENÁYA

Az Adriai Tengernek Syrenaya kéziratának czimlapja.

1891-ig, a Zrínyi-családdal rokon, gróf Daun-család birtokában voltak. Jelenleg a zágrábi egyetem könyvtárának tulajdonai.

A Szigeti veszedelem czimképe.

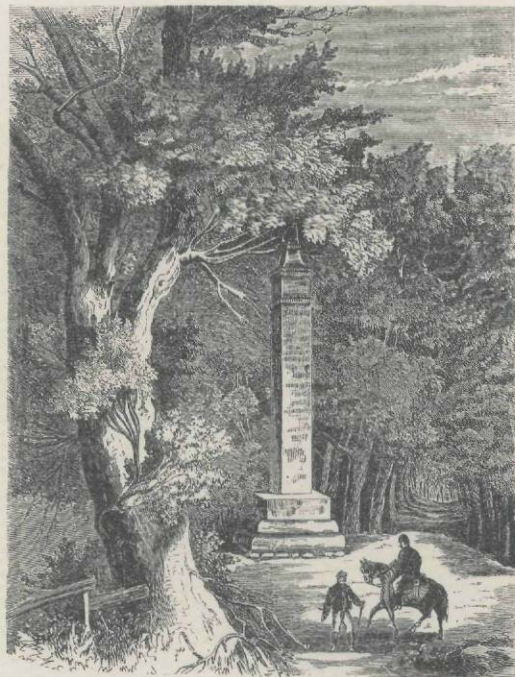
A SZIGETI VESZEDELEM CZIMKÉPE.

Zrínyi az 1645/46-ik év telén írta meg nagy ősenek hősi halálát dicsőítő, 15 énekes époszát, de a mű csak 1651-ben jelent meg Bécsben, negyedrétt alakban, **Adriai tengernek Syrenaya, Gróf Zrínyi Miklós** czimmal. A könyv a **Szigeti veszedelemen** kívül, Zrínyi egyéb kisebb költeményeit is tartalmazza. A czimképen lévő rézmetszet egy kedvező széllel haladó hajót ábrázol, melynek a széltől dagadó vitorláján a könyv címe van. A hajóban egy pánczélos, sisakos vitéz ül, a ki nyugodtan tekint előre, jelképezve, hogy a költő nyugodtan bocsájtja utnak munkáját. Az árboczat körüllobogó szalagon Zrínyi jeligeje: **Sors bona nihil aliud** (jó szerencse kell, semmi egyéb) olvasható. A hajót szirének* kísérik.

ZRINYI-EMLÉK A ZRINYIFALVI ERDŐBEN.

Azon a helyen, a hol Zrínyi Miklós meghalt, Pignatelli hercegnő később emlékoszlopot emeltetett.

* Szirének, a dal csábító varázsát képviselő mythoszi lények.

Zrínyi-émlék a zrínyifalvi erdőben.

Abbildung der traurigen Begebenheit: Des Edelen und Pafferenknecht, den Graff Nicolaus, von Serini, welcher erbärmlicher weise, auf der Jagt, von einem großen wilden Schwein, ist gehauen, und umgebracht worden, geschehen den 18. Novembris. s. n. Anno. 1664. Martin Zimmermanns Kupf.

Zrínyi Miklós gr. halála. (Egykoru metszet Ernst Lajos gyűjteményéből.)

Zrínyi 1664. november 18-án, akkor nála tartózkodó vendégeivel vadászott a zrínyifalvi (Zalamegye) erdőben. Már hazatérőben voltak, midőn egy vadásza jelentette, hogy egy vadkant sebesített meg, mely a közelben van. Zrínyi a vadászszal azonnal a vad üldözésére indult. A kant megtalálván, Zrínyi rálőtt, de ő is csak megsebesítette. Most vadászkesével akarta megtámadni, de a vad hirtelen neki rohant és földre

teperte. Ekkor küzdelem támadt köztük, melyben a vadkan Zrínyit fején három helyen megsebezte. Mire vadásza segélykiáltásaira barátai segítségére jöttek, már csak pár szót tudott szólni a költő, a ki még az erdőben kilehelte lelkét. — Képünk Zrínyi meggyilkolásának és barátjai által történt elszállításának jelenetét mutatja be. Zimmermann Márton egykoru metszete után.

ZRINYI MIKLÓS III.

A SZIGETI VESZEDELEM KÉZIRATÁNAK KÉT LAPJA.

(A zágrábi egyetem tulajdonában levő eredeti kézirat után.)

Bemutatott hasonmásunk a Zrínyiás XIV. éneke, első és második lapjának kézírata. E töredék érdekességét emeli azon körülmény, hogy az éposz nyomtatott kiadásaiiban e résznek több versszaka nincs meg. A költő t. i. ezen éneknek 4. versszakától a 11-ig barátairól emlékszik: Batthyányt, Chákyt, Eszterházyt, Homonnayt dicsőíti, míg öcséséről, Zrínyi Péterről hallgat. A nyomtatásban megjelent époszban azonban éppen legelől öcsését, Pétert

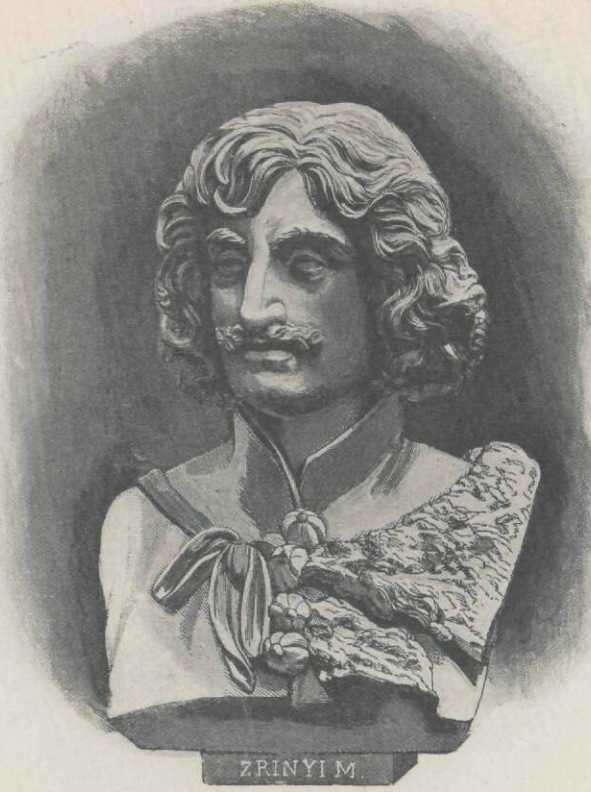

magasztalja. E változtatás magyarázata az, hogy 1646-ban a költőt anyai öröksége miatt, öcsce, Péter, bevádolta a királynál. Zrínyi ezen évben írta a XIV. éneket és bosszuságában, költeményében hallgat öcséséről. Öt év múlva, 1651-ben újra előveszi Zrínyi az éposz kéziratát. Ekkor már ismét jó viszonyban volt öcsésével, másrészt régi barátaival már nem érintkezett, tehát némi változtatásokat tett a költemény ezen részén.

A SZIGETI VESZEDELEM XIV-İK ÉNEKÉNEK 1—3. VERSSZAKA.

Ihoniú ¹ Zríniék ragyogó chillagja	Nem távozik annak uezélyre hajola	Már en Magnes kúuem portushoz hoz engem
Ihon mozgáthatatlan Tramontanás ²	Mellynek ez chillaghoz tart okos kormánia	Szerenchésen füttem által az tengeren
Bán ehekedetét az én kezem írja	Hűség uitésség ³ ennek calamitáia ⁴ Nh.	Immár barátimat az parton esmerem
Melyet Isten lölke elmémben be fuva.	Az melly ez chillagot elveszni nem hadgia ⁵	Mellyek nagy örömmel füttek én előmben.

Nb. a lap oldalára írva: Calamitának híják az tengeren járó Emberek az mágnest, mellyel az compassum⁶ mutatóitáit megh kenűen mindenkor tramontána chillagra mutat. Jegyzet. ¹Ihol jön. ²éjszaksarki csillag. ³vitéség. ⁴calamita, a delejtű olasz neve. ⁵hagyja. ⁶delejtű.

ZRINYI M.

Gróf Zrínyi Miklós mellszobra, Izsótól.

SARDELLA Quarta

1. Ihoniú¹ Zríniék ragyogó chillagja
Ihon mozgáthatatlan Tramontanása
Bán ehekedetét az én kezem írja
Melyet Isten lölke elmémben be fuva.

2. Nem távozik annak uezélyre hajola
Mellynek ez chillaghoz tart okos kormánia
Hűség uitésség ennek calamitáia Nh.
Az melly ez chillagot el veszni nem hadgia

3. Már en Magnes kúuem portushoz hoz engem
Szerenchésen füttem által az tengeren
Immár barátimat az parton esmerem
Mellyek nagy örömmel füttek én előmben.

4. ~~...~~

5. ~~...~~

6. Ahun van az parton egy gíngye⁶ urágsdál
Utes Dottram Ádám Louat írtattia
Nagy gond van feűben mert cerhis nagy rasta
Mert csak nem erőben Orfagunkat lattia.

Calamitának híják az tengeren járó Emberek az mágnest, mellyel az compassum mutatóitáit megh kenűen mindenkor tramontána chillagra mutat.

A lemmésert

7. Ez második Atlas uáltatual Országot
Tartia és romláának nem engedí afitot
Enoha u⁷ nem uar senkítul ulalmat
Maga uirtusádul ues⁸ elegendó ist.

8. O melly nieryes foggal read acharhódnak
Pogány Török ebek es read ugarinak
Te peng nem rettenis mérgétul adóhódnak
Mert nagyobb ercis uagim te Jabliádnak

9. Latom de más felől Nadasdi Ferencet
Ez uagim hadánknak szolgálatot tehet
Mert Isten u⁹ neki adó is értelmét
Etekeris es minden ishos kérséget.

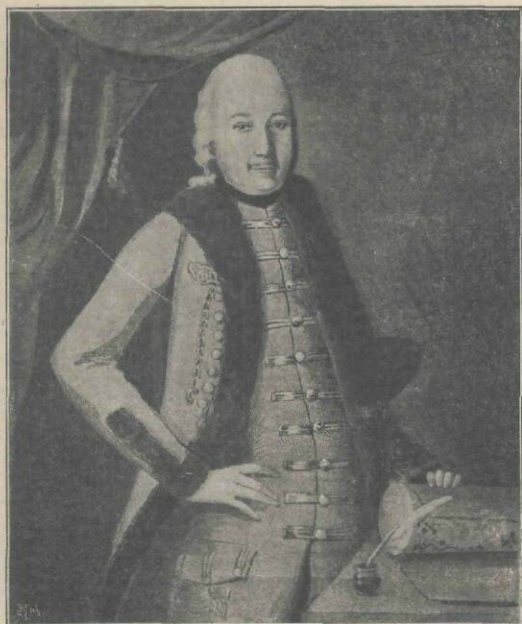
10. Latom ad két Lafólot. Háket Ezerhási
Egykét egy mnt nagy bulke szegnekóitúit
De rofs uók mat nem lástia uis¹⁰ feim
Másknak emórom mnd is kómpéret.

11. Ahun van az parton egy gíngye¹¹ urágsdál
melynek remensego neuelkedésben ál
Homonai Gyurko benmed Pallas calál
Ere es bátorságot, mellyet rosta nem rsál.

12. Két Átáának hűisegei teis kőuefed
Ha bár iauardat mind el kel uesóoned
Mert egy is szerenchés uó esst teneked
Ueuauat fidei minden uesóre sed.

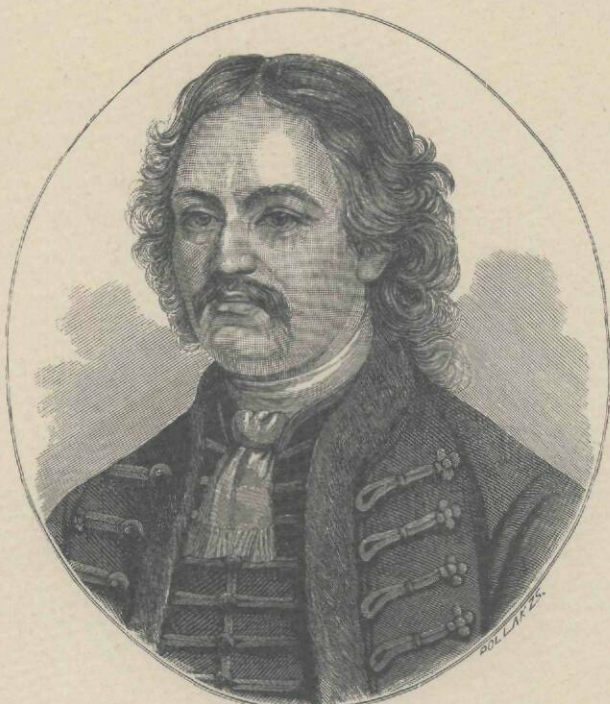
GYÖNGYÖSI ISTVÁN. I.

Gyöngyösi István öregkori arczképe.

(Családi hagyomány szerint.)

GYÖNGYÖSI ISTVÁN, (szül. 1620 körül, † 1704) Gömör vármegye alispánja, a régibb magyar irodalom legolvasottabb epikus költője. — Legfontosabb művei: *Mársal társalkodó Murányi Venus*; (I. o.) *Ének Tököly Imre és Zrínyi Ilona házasságáról*; (irta 1683-ban, megjelent 1884-ben Bpest, Phil. Közl.) *Rósa Koszoru* stb. (Lőcse 1690.) *Porából megéledett Phoenix*; (Lőcse 1693.) *A tsalárd Cupidos*. (Sopron 1734.)

Gyöngyösi István ifjabbkori arczképe.

Először megjelent a *Gyöngyösi Istvánnak költeményes maradványai* című munka (kiadta Dugonics, Pest, 1796) első kötete előtt. Rézmetszet Assner Ferencztől.

Mársal Társalkodó
MURÁNYI
V E N U S.

Az ifj. Gyöngyösi Istváné.

Gyöngyösi István névalírása.

Avagy
ANNAK EMLÉ-
KEZETE.

Miképpen az Méltóságos Groff Hadádi **WESSELENI FERENCZ**, Magyar Ország Palatinussa akkor Fülcki fő Kapitány, az Tékéntes, és Nagyságos Groff Rimaszécsi, **SZECSI MARIA** Afzonyal, jövendőbeli hazafságokrul való ritkos vegezése által csudálatos képen meg - vette az hires

MVRANY VARAT.

Iratot ugyan az ő Nágok, Komornikja

Gyöngyösi István által.

Nyomtatták **KASSAN**, 1664 Észteendőben.

A Murányi Venus címlapja.

GYÖNGYÖSINEK legnépszerűbb munkája a *Mársal Társalkodó Murányi Venus* című regényes verses elbeszélése, mely negyedrét alakban, 86 számozatlan levélen jelent meg Kassán 1664-ben.

3 csalárd Cupidonak kegyetlenségét még ősméző, és annak mélyen nyitott keze, fő Füzera életnek leniuta.

Mellyet

veisiek olvasásár kétvélő magyar ifjaknak kétvélő, maga mulatságában, más Uralmas dolganál üvéréköt, és a Méltóságos Groff Kóráty István Urnak, Csabrád, és Szonya városainak örökös Urának, Bátyján, és Koronás Király Urának, és Fülkei Tanácsának, Comornyikjának, és Béi Csérei Kapitányának, és a Dunai plettel lévő vég hátsai Vice Denésának, és nagy jó Urának ajánló alábasztán.

1695. éteendőben.

Régi Képfája
Gyöngyösi István

Gyöngyösi: „Csalárd Cupido“-jának ajánló-levele.

(Eredeti kézirat a M. N. Múzeumban.)

GYÖNGYÖSI ISTVÁN II.

Wesselényi Ferencz arczképe.

(Marastoni könyomata, egykoru festmény után. Az Országos Képtár gyűjteményében.)

Széchy Mária arczképe.

(Egykoru festmény az Eszterházy hercegek fraknoi várkastélyában.)

Murány vára a XVII. században.

(Herceg Kóburg Fülöp ő fensége szent-antali kastélyában levő festmény után.)

MURÁNY VÁRA (Gömör m.) egy vadregényes, erdőborította hegységnek, 951,36 m. magas ormán épült és 1609-ben került a Széchyek birtokába. 1613-ban a vár Széchy Györgyre szállott, a ki azt nemcsak hatalmas erősséggé emelte, hanem az erődítményeken belül több díszes urilakot, templomot, raktárakat, kerteket stb. építtetett. Azon időben, midőn azt Wesselényi elfoglalta (1644), már egy egész kis város terült el a körülbelül 6 holdnyi hegytetőn, a mely bármelyik főuri családnak kényelmes székhelyül szolgálhatott. 1702-ben tűzvész pusztította el a várat. Murány romjai, a hozzá tartozó birtokokkal együtt jelenleg a Koburg-hercegek tulajdonában vannak. A hercegi uradalom a 40-es években a várrom alatt turista-házat építtetett, a melynek kapujába Petőfi és Tompa, ottidőzésük idejében nevüket késükkel bevették. A nevek még mai napig is láthatók.

Zrinyi Ilona törökországi arczképe 1695 körül.

(Egykoru festmény Bath marquis longleati kastélyában.)

Rákóczy Ferencz arczképe.

Saint Simon herceg, a nagy mémoires író, ki Rákóczyt Franciaországban való tartózkodása idejéből jól ismerte, a fejedelem egyéniségéről így nyilatkozik: »Rákóczy magas termetű, de nem tulságosan. Tekintete igen nemes, arca kellemes; okos, szerény, óvatos. Igen udvarias, de válogatással. Modora igen könnyed, de egyszersmind méltóságos, hiúság és keresettség nélkül. Igen becsületes, igazságos, őszinte, egyszerű, rendkívül bátor és igen kegyes, istenfélő.« Rákóczy egyéniségét legjellemzőbben fejezi ki *Mányóky Ádámnak* (szül. Szokolon 1673, † Drezdában 1757.) Rákóczy udvari festőjének képe, mely az európai híri magyar festőnek egyik legsikerültebb alkotása. A kép eredetije a szász kir. taschenburgi kastélyban van.

Thököly Imre törökországi arczképe 1695 körül.

(Egykoru festmény Bath marquis longleati kastélyában.)

ZRINYI ILONA született Ozaljavárban (Zágráb-megye, Horvátország) 1643-ban. 1667-ben férjhez ment I. Rákóczy Ferenczhez, majd ennek halála után 1681-ben Thököly Imre felesége lett. Férjét a számkivetésbe is elkísérte, és Nikomédiában halt meg 1703-ban.

THÖKÖLY IMRE, Magyar- és Erdélyország fejedelme, a vallási és függetlenségi harcok vezére, szül. 1657 szeptember 25-én Késmárkon, meghalt 1705 szeptember 13-án, izmidi birtokán Nikomédia mellett (Kis-Ázsia).

KURUCZ ≡ II.
KÖLTÉSNET

Bercsényi Miklós arcképe.

(Egykoru festmény után.)

Károlyi Sándor gróf arcképe.

(Egykoru festmény, gróf Károlyi Lajos tót-megyeri kastélyában.)

KÁROLYI SÁNDOR gróf, tábornagy, született 1669 július 2-án Nagy-Károlyban, (Szatmár-megye). Meghalt 1743 szeptember 8-án.

BERCSÉNYI MIKLÓS a függetlenségi harczok lelke, Rákóczy leghívebb barátja, kitűnő hadvezér és fejedelmi helytartó, született 1664 november 6-án, meghalt Rodostóban, a a fejedelem karjai között, 1725 november 6-án.

A magyarok utcája Rodostóban.

(Beszédes vázlata után rajzolta Cserna Károly.)

Rákóczy 1717-ben, a török szultán meghívására, 40 tagból álló kísérettel Törökországba indult és szeptember 10-én Gallipoliban török földre szállt. Egy ideig Jenikőben tartózkodtak a bujdosók, honnan később a Konstantinápolytól messzebb eső Rodostóba költöztek. A márványtenger partjának e kies fekvésű városában, egy egész utcát megtöltve rendezték be otthonukat Rákóczy és bujdosó társai és itt töltötték el hátralevő életük reménytelen szomorú napjait.

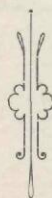
KORKÉP.

„A Vitam et sanguinem“ allegoriája.

(Schmittner F. L. egykoru metszete után.)
Bubics Zsigmond püspök gyűjteményének példányáról.

Képünk a nagy királynőt, teljes királyi díszben, büszke paripán ülve mutatja be, a mint a pozsonyi Királydombon (koronázási domb) az ősi kardvágást teszi, a négy világtáj felé. Előtte, Magyarország czímerével diszített oltáron, élénk oltártűz lobog; mellette egy magyar főúr térdepel, a ki átszellemült, lelkes arczzal tekintve fel Mária Teréziára,

kardját, melyen „vitam et sanguinem“ (életet és vért) szavak vannak bevésve, ajánlja fel a királynőnek. Felül, a felhők közül egy kéz, a királynő felemelt kardját megkoszorúzza. A koszorú felirata: Corona Iustitia (koronád az igazságosság) Az egész kép, a magyar nemzetnek, Mária Terézia iránt érzett szeretetét és önfeláldozó hűségét jelképezi.

TUDOMÁNYOS IRODALOM.

Bod Péter arcsképe.

BOD PÉTER (1712-1769.) református lelkész, egyházi- és történet-író. Számos egyházi munkáján kívül legfontosabb a *Magyar Athenas* című műve. (I. o.)

**MAGYAR
ATHENAS**

AVAGY
AZ ERDÉLYBEN ÉS MAGYAR-ORSZÁGBAN ÉLT TUDOS EMBEREKNEK, NEVEZETESEBBEN A KIK VALAMI, VILÁG ELEBE BOTSÁTOTT IRÁSOK ÁLTAL ESMÉRETÉSEKKE LETTEK, 'S JO EMLÉKEZETEKET FEN-HAGYTÁK
HISTORIAJOK

MELLYET
SOK ESZTENDŐK-ALATT, NEM KEVÉS SZORGALMATOSSÁGGAL EGYBE-SZEDÉGETETT, ÉS AZ MCSTAN ÉLŐKNEK, 'S EZ-UTAN KÖVETKEZENDŐKNEK TANUSÁGOKRA, 'S JORA-VALO FELSERKENTÉSEKRE KÖZÖNSÉGESSÉ TETT.

F. T. S. BOD PÉTER.
A' M. Igeni Ekklesiában a' KRISTUS Szolgája.

Nyomtatott 1766-ik Éjféltűsben.

Bod Péter „Magyar Athenas“-ának címlapja.

A MAGYAR ATHENAS az első magyar irodalomtörténeti munka, mely betűrendben 528 magyar írónak életrajzát tartalmazza. A könyv nyolczadrét alakban, 360 lapon jelent meg, 1766-ban.

Georgius Pray

Pray György aláírása.

Bél Mátyás arcsképe.

BÉL MÁTYÁS, (1684-1749) a XVIII. század legkiválóbb földrajzi írója, a legnagyobb magyar tudósok egyike. Számos teológiai, nyelvtudományi és történeti művén kívül, legfontosabb munkája, a *Notitia Hungariae novae historico-geographica* stb., mely ívrét alakban, rézmetszetekkel, táj- és térképekkel illusztrálva jelent meg 5 kötetben, Bécsben, 1735-42.

DAVIDIS CZVITTINGERI
NOB. HVNG.
SPECIMEN
HUNGARIAE
LITERATÆ,
VIRORVM
ERVDITIONE CLARORVM
NATIONE HUNGARORVM,
DALMATARVM, CROMATARVM, SLAVORVM,
ATQUE TRANSYLVANORVM,
VITAS, SCRIPTA, ELOGIA ET CENSVRAS
ORDINE ALPHABETICO
EXHIBENS
ACCEDIT
BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM
QUI EXTANT
DE
REBUS HUNGARICIS.

FRANCOFVRTI ET LIPSIÆ

ANNO MDCCXI

Hasonmás Czvittinger „Specimen“-jének címlapjáról. (1711.)

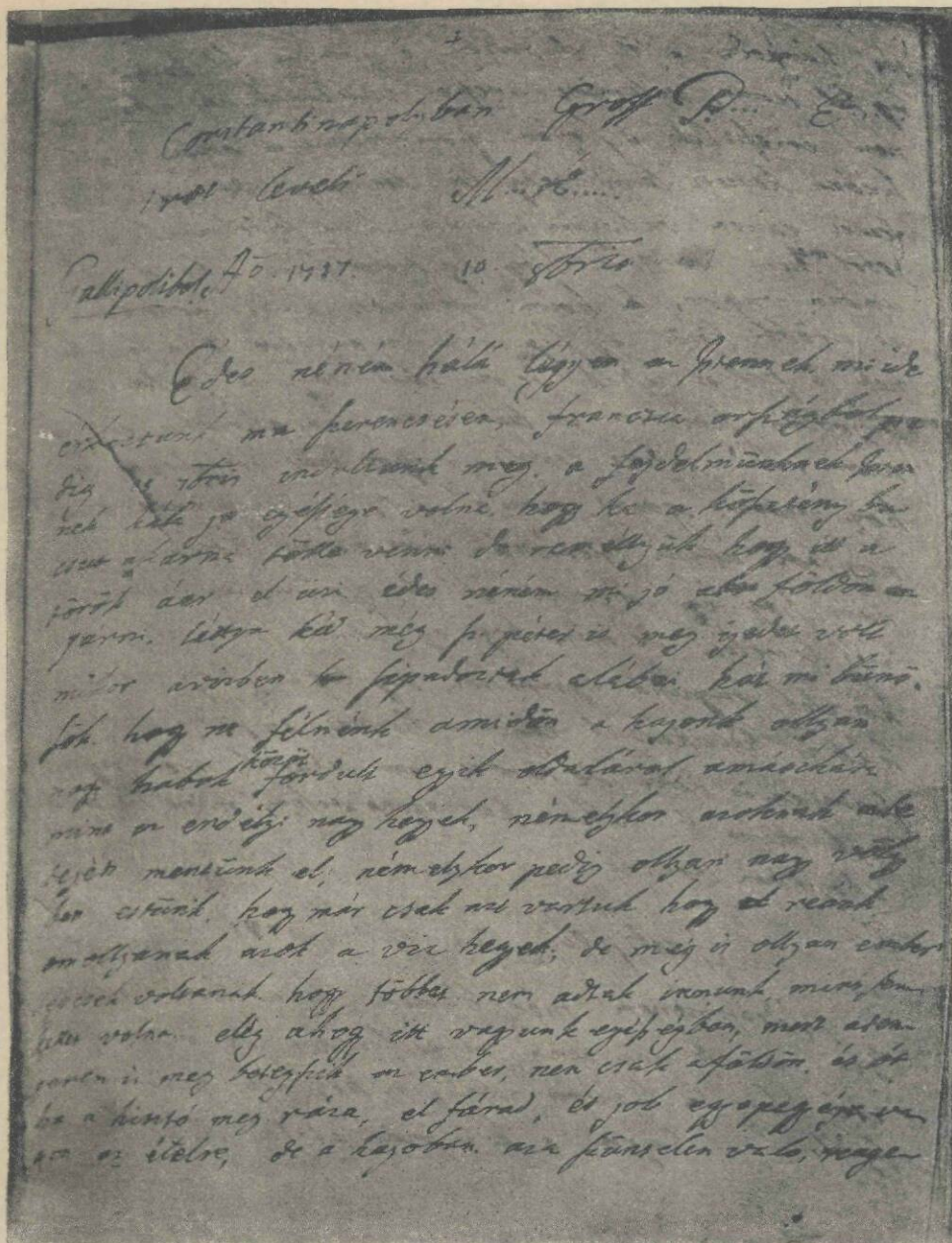
CZVITTINGER „SPECIMEN“-JÉNEK CÍMLAPJA. A *Specimen Hungariae Literatae* 1711-ben jelent meg, latin nyelven, negyedréti alakban Aitdorfbán és 296 magyarországi jeles ember (írók, államférfiak, királyok stb.) életrajzát közli.

Stephanus Katona.

Katona István arcsképe és aláírása.

KATONA ISTVÁN (1732-1811) a hazai, kritikai történetírás egyik legkiválóbb úttörője. Legnevezetesebb és legnagyobb műve: *Historia critica regum Hungariae*, (1779-1817.) Magyarország kritikai története, 42 kötetben.

Mikos Gallipoliból keltezett első levelének hasonmása.
(Eredetije az egri érseki lyceum könyvtárában.)

MIKES LEVELE SZÖVEGÉNEK OLVASÁSA:

Constantinápolyban, Groff P... E...
írott leveli M... K...
Gallipolis Ao. 1717. 10. 8bris¹

Édes néném hála légyen az Istennek, mi ide érkezünk ma szerencsésen, francia országból, pedig 15. 7 bris² indultunk meg, a fejedelmünknek Istennek hála jó egészsége volna, hogyha a köszvény bucsut akarna tőlle venni, de reméljük hogy itt a török aer³ el űzi. Édes néném mi jó a földön járn, láttya két⁴ sz. péter is meg ijedet volt mikor a vízben sipadoztak⁵ a lábai. hát mi bűnösök hogy ne félnénk amidőn a hajónk olyan nagy habok között fordult egyik oldaláról, amásikára mint az erdélyi nagy hegyek, némelykor azoknak a te|tején mentünk el, némelykor pedig olyan nagy völgyben estünk, hogy már csak azt vártuk hogy reánk omollyanak azok a víz hegyek; de még is olyan ember|ségesegek voltak, hogy többet nem adtak innunk, mint sem kellett volna, elég ahogy itt vagyunk egésségben mert a ten|geren is meg betegszik az ember, nem csak aföldön, és ot|ha a hintó meg rára, el fárad és egyepegyé⁶ valgyon az ételre, de a hajóban az a szüntelen való rengen(tés)

¹ octobris; ² október 10-én; ³ szeptember 15-én. ⁴ levegő ⁵ kegyelmed ⁶ süppedtek, sülyedtek ⁷ étvágya.

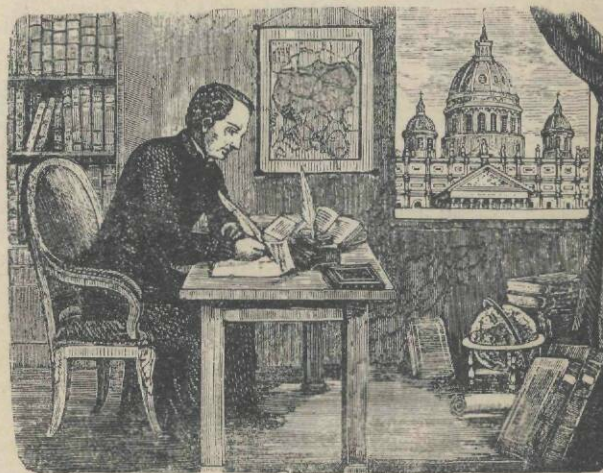

Mikos Kelemen.

MIKES KELEMEN, Rákóczy kamarása és bujdosótársa a magyar szépprózának egyik legnagyobb mestere, szül. Zágomban (Erdélyorsz.) 1690-ben, megh. 1761-ben Rodostóban. — Legnevezetesebb munkája a *Törökországi levelek*. (I. o.)

MIKES TÖRÖKORSZ. LEVELEI nek száma 207. Az első 1717. okt. 10-én Gallipoliban, (jelenleg Gallipoli félsziget fővárosa a Dardanellák északi bejáratánál) az utolsó 1758. decz. 20-án kelt Rodostóban. (Törökországban a Márványtenger északi partján, jelenleg 25,000 lakossal). Ezen iratokat Kulcsár István adta ki először Szombathelyen 1794-ben. — A kézirat jelenleg az egri érseki lyceum könyvtárának tulajdona.

FALUDI FERENCZ, (1704–1779) költő és műfordító, az első öntudatos nyelvújító és stílista. Magyarra fordította olaszból Dorell angol jezsuitának közkedvelt erkölcsi műveit: *Nemes ember*; (Nagyszombat, 1748.) *Nemes asszony*; (u. o.; *Nemes urfi*; (Nagyszombat, 1771.) A spanyol Gracian után fordította németből, az *Udvari ember*-t (Nagyszombat 1750.) és a *Büles ember*-t, németből, (Pozsony, 1778.) Egyetlen eredeti prózai munkája; *Szent ember*. (Pozsony, 1773.) *Constantinus Porphyro-genitus*, iskolai dráma, (Kassa, 1754.) Ezenkívül írt számos lírai költeményt.

Faludi arcképe.

TOLDY FERENCZ 1853-ban kiadta Faludi összes műveit: *Faludi Ferencz Minden Munkái* cím alatt. Képünk e munkának címlapjáról való, mely Faludit római lakásának szobájában írodalmi foglalkozása közben mutatja be. A nyitott ablakon a római Szent-Péter templomának falai látszanak.

KORKÉP

A II. JÓZSEF önkényes uralkodása ellen kitört nemzeti reactio egyik nagy vívmánya volt a magyar koronának Bécsből Magyarországra való hozatala. A rajongó öröm és lángoló lelkesedés, mely Magyarország függetlenségének e jelvényét egész útjában kísérte, első hangos, őszinte nyilatkozása volt az öntudatra ébredt nemzeti szellemnek. 16 évi távollét után (1790 február havában) kerül

vissza a szent korona hazánkba és „a merre érkezik, áhítatos menetek, élükön pappal, egyházi díszben, templomi lobogókkal vonulnak elejbe, daliás bandériumok, kacagányos mentében, tomboló paripákon sietnek üdvözetére; a taraczkok durrogása, a magyar szabadság éltetése és a „Te Deum laudamus“ zugása tölti be országszerte a levegő eget“. (A korona az alsó kocsiban van.)

A szent korona diadalútja 1790-ben.

(Részlet egy nagy, egykori rézmetszetről, mely a Tört. Képcsarnok tulajdona.)

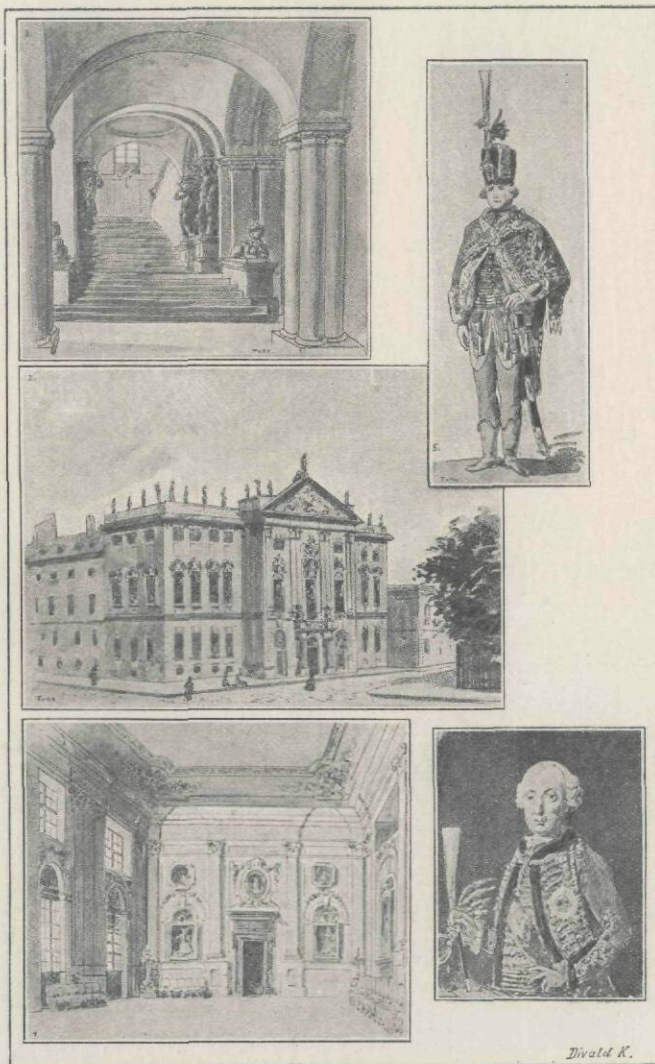
BESSENYEI GYÖRGY I.

A FRANCZIÁS
ISKOLA. I.

Bessenyei György állítólagos arcképe.

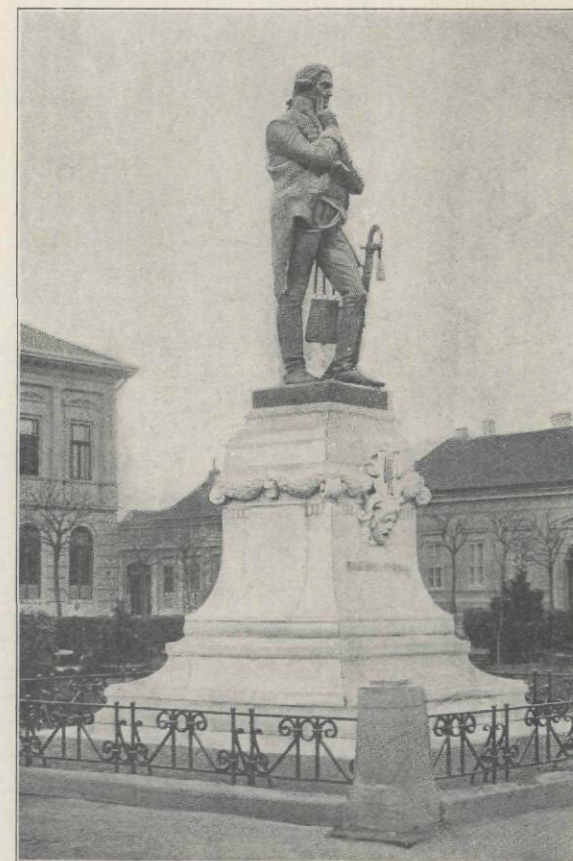
BESSENYEI GYÖRGY, (1747—1811) az újabb magyar irodalom megindítója, a francziás iskola alapítója és vezére. — Legnevezetesebb művei: *Agis tragédiája*; (I. o.) *Hunyadi László tragédiája*; (Bécs, 1772.) *Buda tragédiája*; (Pozsony, 1773.) *A philosophus*, vigjáték; (Pest, 1777.) A magyar nyelv és nemzetiség érdekében izgat, *A magyar néző*; (Bécs, 1777.) *Magyarság*; (Bécs, 1778.) *A Holmi*; (Bécs, 1779.) *Egy Magyar Társaság iránt való Jámbor Szándék*; (Bécs, 1790.) stb. című műveiben. Az *embernek próbája*, filozófiai költ., *Pope után*; (Bécs, 1772.) *A bihari remete*; (1804) *Az értelemnek keresése*; (bölcseleti munkák) stb.

A magyar testőrség bécsi palotája.

Mária Terézia 1760-ban állította fel a magyar királyi nemes testőrséget, a melynek tagjai újabb irodalmunk fejlődésére is nagy hatást gyakoroltak. Az egész gárda, a megyék által ajánlott, 120 emberből állott, egy kapitánnyal élükön. — A testőrség palotája (Garden Palais) egy emeletes impozáns épület, Bécsnek, a Burghoz közellevő Neubau nevű elővárosában (most VII. kerület).

Jegyzet. 1. Díszterem. 2. Az épület homlokzata. 3. Lépcsőház. 4. Gróf Pálffy Lípót, az első testőrkapitány. 5. Testőr. A testőri ruha: magyar kalpag köcsögtőlul, alján ezüst vitorlával. Ezüsttel gazdagon hímzett párdaczbőr-kacagány, melyet ékkövekkel díszített, tenyérmagyságu csat tartott össze, pazarul éktett dolmány, skarlátpiros, ezüstspaszományos nadrág és sarkantyus csizma.

Bessenyei György szobra.

Ujabb irodalmunk megindítójának, *Bessenyei György*nek emlékét szép ércszoborral örökítette meg Szabolcsmege közönsége. A szobrot 1889 máj. 9-én leplezték le Nyiregyháza, a Megyeház-téren. Barokstíliú talapzaton áll Bessenyei, a gárdisták régi egyenruhájában; költői ihletből átszellemült arcát jobbjára támasztva, gondolatokba merülten tekint maga elé. A talapzat felirata elől: Bessenyei György, 1747—1811. Háttul: Emelte Szabolcs vármegye. A szobor *Kallós Ede* (szül. Hód-Mező-Vásárhelyen, 1866) sikerült alkotása. 15.000 forintba került.

BESSENYEI GYÖRGY. II.

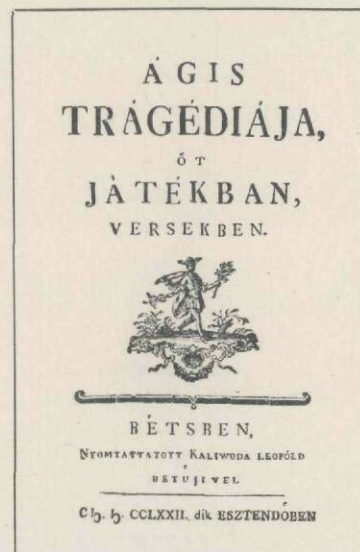
A FRANCZIÁS II.
ISKOLA.

Irok én is unalmamban, kinomban nem tud
vám mi vonsz; tsak érzem a bennem élő természetben
oly ellene állhatatlan ösztönt, mely magát halandó tár-
saival közölni kívánja. Koporsómon túl vit beszé-
dem úgy tette, mintha síromnak komor éjtzakáját
hozná haldokló szivemen ki derülésre; enyhítvén
keservét ennek előre való tudása, hogy halálom
bul elevenekhez szólhatok ki. Ha pedig én is
írásommal, a köz boldogság templomának oszlopa
alá egy követ tehetek, abból származot vigasz
talásom, a halálnak örök álmai közt is hevülésbe
hozza hideg hamvaimat.

Bessenyei György

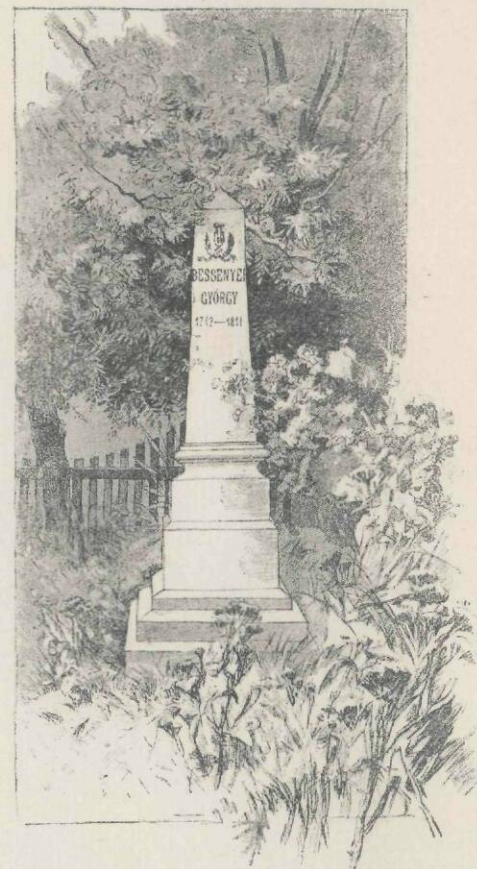
Bessenyei Természet Világának előszavából. (Eredetije a Nemzeti Múzeumban.)

OLVASÁSA: Irok én is unalmamban, kinomban nem tud-
vám mi vonsz; tsak érzem a bennem élő természetben
oly ellene állhatatlan ösztönt, mely magát halandó tár-
saival közölni kívánja. Koporsómon túl vit beszé-
dem úgy tette, mintha síromnak komor éjtzakáját
hozná haldokló szivemen ki derülésre; enyhítvén
keservét ennek előre való tudása, hogy halálom
bul elevenekhez szólhatok ki. Ha pedig én is
írásommal, a köz boldogság templomának oszlopa
alá egy követ tehetek, abból származot vigasz
talásom a halálnak örök álmai közt is hevülésbe
hozza hideg hamvaimat.

Bessenyei: „Agis tragédiája“-nak
cízmlapja.

Bessenyei első munkája *Agis tragédiája*, mely Mária Teréziának ajánlva, 1772-ben jelent meg Bécsben, nyolczadrét alakban, 158 lapon. Ezen munka megjelenésétől számítjuk irodalmunk megújulásának korszakát. A darab tárgya a görög iörténetből van merítve. Agis és Kleombrot, a spártai nép nyomorának enyhítése végett felkelést támasztanak az uszorások ellen és Likurgusz törvényeinek visszaállítását követelik. A király e kívánságot teljesíti. Később az álnok Agesilaus elhítheti a királylyal, hogy a két nemes hazafi a főhatalomra törekszik. Miután ezek nem akarják magukat bünösöknek ismerni, a király, Agesilaus cselszövése következtében, Agist megöleti és Kleombrotot száműzeti. E tragédia szépen folyó alexandrinusokban van írva, de szerkezet és jellemzés tekintében gyenge munka.

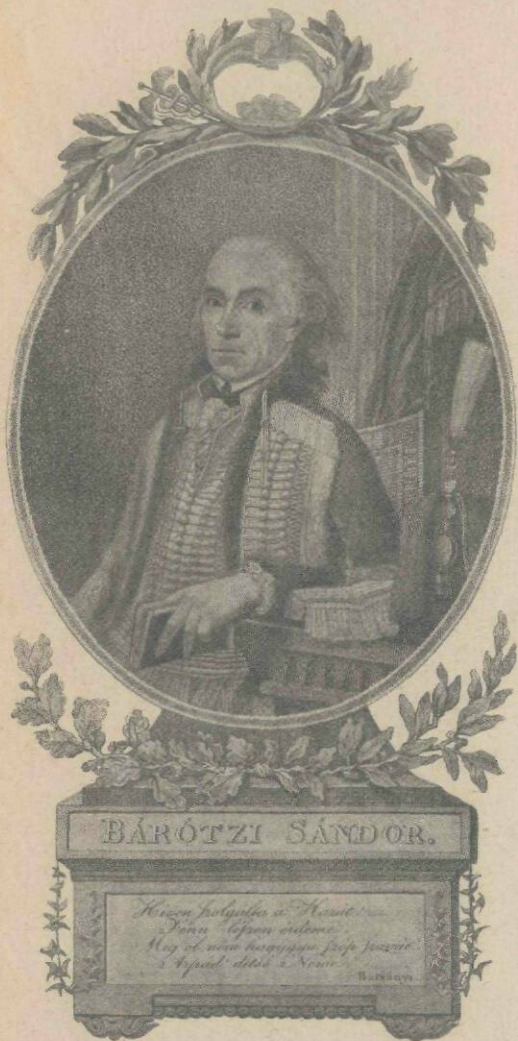

Bessenyei György siremléke.

Bessenyei tudvalévőleg, saját kívánsága szerint, Pusztakovácsin, lakóhelyének kertjében, egy általa még életében kiválasztott fa alá temették el. A biharmegyei Bakonszeg községhez tartozó Pusztakovácsi, jelenleg Nadányi Miklós birtoka, a kinek a szőlőkertjében, csinos, vasráccsal elkerített helyen fekszik eltemetve a költő. Sírja fölé tisztelői, 1883-ban, 2¹/₂ méter magas, szürke, márványobeliszket emeltek, a következő felirással: Bessenyei György (1742—1811). Tisztelői emelték 1883. jun. 10.

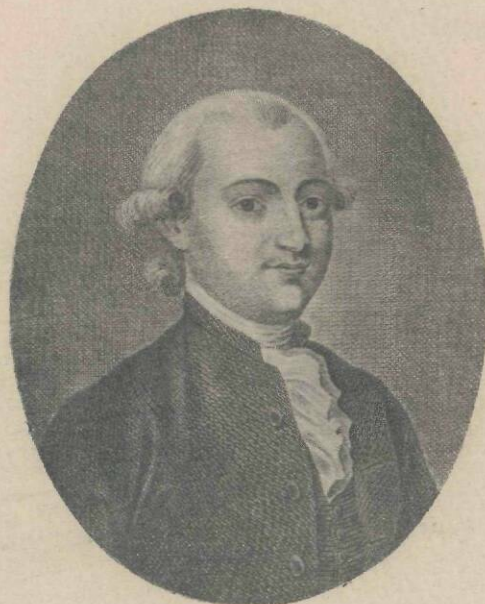

A FRANCZIÁS ISKOLA. III.

Bártózi Sándor.

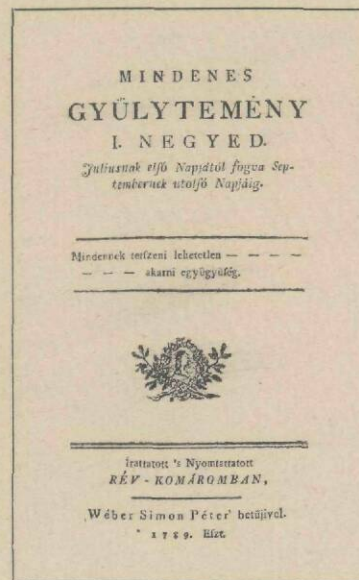
BÁRÓTZI SÁNDOR, (1735—1809) m. kir. testőr, író és műfordító. Legnevezetesebb művei: *Kassándra*. Calprenède után, 7 kötet. (Bécs, 1774.) *Erkölcsei mesék*. Marmontel után. (Bécs, 1775.) *Erkölcsei levelek*. Dusch után. (Bécs, 1775.) stb.

*humillimus et addictus
servus Josephus Péczeli*

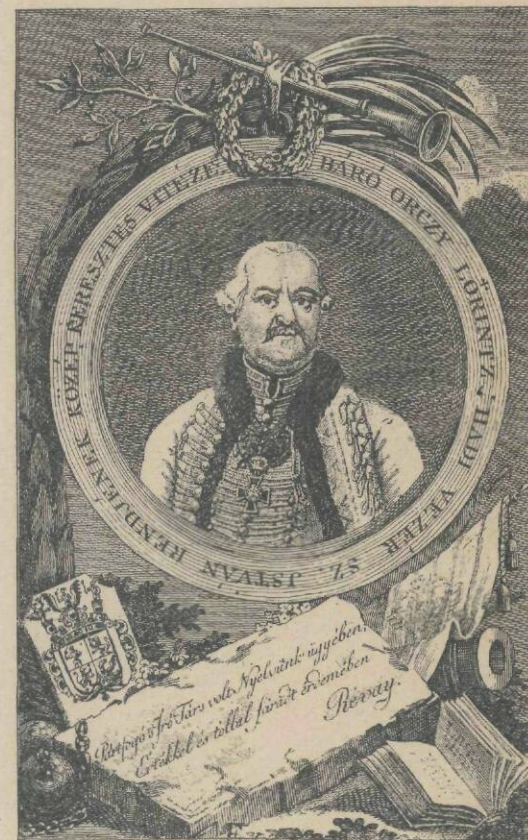
Péczeli József arczképe és névalírása.

PÉCZELI JÓZSEF, (1750—1792.) református lelkész, költő és műfordító, a hazában élő francziás irányú íróknak vezére. Leghíresebb műfordításai: *Zaire*, tragédia. (Győr, 1784.) *Henriade*, (Győr, 1786.) mindkettő Voltaire után és *Young Éjtszakái* (Győr, 1787.) angolból. A *Haszonnal mulatató mesék* (Győr, 1788.) részint Ezopus után készültek, részint eredetiek. Ő indította meg az első tudományos folyóiratot, a *Mindenes Gyűjtemény*-t is, (I. o.) stb. — A névalírás: humillimus et addictus servus Josephus Péczeli = Legalázatosabb és hűséges szolgája Péczeli József.

A „Mindenes Gyűjtemény“ címlapja. (Félnagyság.)

A MINDENES GYŰJTEMÉNY megjelent hetenként kétszer, nyolczadrét alakban, 1 iven. Szerkesztette és kiadta Péczeli József Komáromban. Előfizetési ára volt egy évre helyben 5.—, vidékre 10 rénusi forint. Keletkezett 1780 július 1-én, megszűnt 1792 június 30-án.

Báró Orczy Lőrincz.

BÁRÓ ORCZY LŐRINCZ, (1718—1789.) lovas tábornok, Abauj-Torna vármegye főispánja, költő, a francziás iránynak tulajdonképeni előkészítője. Költői művei *Költeményes holmi* (Pozsony, 1787.) és *Két nagyságos elmének költeményes születményei* (Pozsony, 1789.) cím alatt jelentek meg.

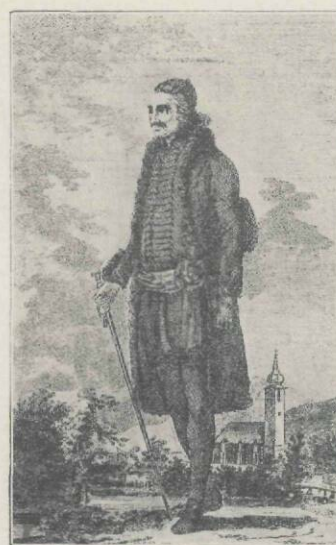
A DEÁKOS ISKOLA.

*Egy jó akaró
Szabó Dávid.*

Baróti Szabó Dávid arcképe és névalírása.

BARÓTI SZABÓ DÁVID, (1739–1819) jezsuita pap később világi tanár, költő, a magyar irodalom ó-klaszszikai irányának egyik úttörője. — Legfontosabb munkái: *Uj mértékre vett külömb verseknek három könyvei*; (Kassa, 1777.) *Ki nyertes a hangmérséklésben?* (Kassa, 1787.) Lefordította Milton *Elveszett paradicsom*-át és Virgilius *Aeneis*-ét II köt. (Bécs, 1810, Pest, 1813), mely utóbbi legbecsebb műve.

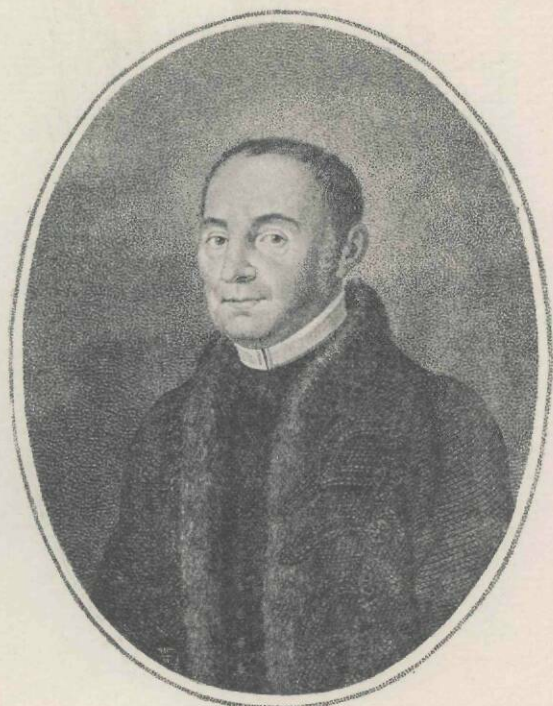

Magyar Pap Magyar költőben

Rájnis József

Állítólag Rájnis József arcképe.

KŐSZEGI RÁJNIS JÓZSEF, (1741–1812) jezsuita pap költő és műfordító, a klasszikai iránynak elmélet-írója. Művei: *Magyar Helikonra vezérő Kalauz. Az az a magyar vers-szerzésnek példái és regulái*; (Győr, 1781.) *A kőszegi poétának mentő írása*. (1789.) Lefordította Virgilius Eklogáit és a Georgikát, melyek *Magyar Virgilius* címmel jelentek meg. (I. köt. Pozsony, 1789, II. köt. Pest, 1814.)

Virág Benedek arcképe

*Mene a Tavasznak kis fiúve melly magát
A' durva dérsől felti, ha rá tekint
A' Nap, felétes, 's kezd örülni
Jobbadon élere élesének.
S kiné úgy Virágos veszeidet (noha
Mélró' szívalommal zengenek) élseti.
Napfényre gyanúni szemléle 's érze
's Téjdet e' köszönettel áld meg.*

Virág Benedek üdvözlő verse Vitkovichhoz. (1821. márczius 4.)

VIRÁG BENEDEK, (1754–1830) paulinus tanár, költő, műfordító és történetíró, a klasszikai iskolának első kiválóbb költői tehetsége. Költői művei: *V. B. munkái* (Pest, 1799), és *Poétai munkák*, 2 könyv. (Pest, 1822.) cz. jelentek meg. Ezeken kívül nevezetes történeti műve a *Magyar Századok*. (Buda, 1808–1816 és 1863.) Horatiusnak első teljes és értékes fordításával is ő ajándékozta meg irodalmunkat.

DUGONICS ANDRÁS I.

A MAGYAROS
ISKOLA I.

E TELKA,

EGY

IGEN RITKA

MAGYAR

KIS-ASZSZONY

VILÁGOS-VÁRATT,
ÁRPÁD ÉS ZOLTÁN

FEJEDELMINK' IDEIKÉBEN.

ÍRTA

DUGONICS ANDRÁS,

Kegyes Oskola-beli Szerzetes Pap; a' Józsan, 's-egyszer-s-mind a' Természeti Tudományoknak Oktatója; a' Pešti Tanúlmányoknak Királyi Mindenségében a' Tudókofságnak Királyi Tanítója; 2' Tanúltaknak egygyik Tagja; 3' Jeles Természeti Karnak Örebbike.

ELSŐ KÖNYV.

A' SZERENCSES DOLGOK.

Dugonics ifjabbkori arcképe.

Dugonics szobra Szegeden.

Izsó Miklóstól.

DUGONICS ANDRÁS emlékének megörökítésére, szép bronzszobrot állíttatott Szeged városa 1876 aug. 19-én, a Dugonics téren. A szobrot Izsó Miklós, a magyar genre-szobrászat megalapítója, (szül. 1830. † 1875.) mintázta, de ennek közbejött halála miatt Huszár Adolf (szül. 1843. Besztercebányán, † 1885.) készítette el. A szobor Dugonicsot idősebb korában, régi magyar papi viseletben tünteti fel. A szelíd lelkű, jóságos arcu tudós mélyen elgondolkozva támasztja arcát jobb kezére, míg baljában Etelka című regényét tartja. A szoborban a tudós, költő és magyar pap sikerülten van ábrázolva. A szürke márványból készült talapzati felirata: Dugonics András. Emelte Szeged város közönsége. 1876. Az emlék 13,500 forintba került.

POSONYBAN ÉS RASSÁN,

FÜSKÜTI LANDE RER MIHÁLY

költségével és betőivel,

1788.

Dugonics „Etelka” cz. regényének címlapja.

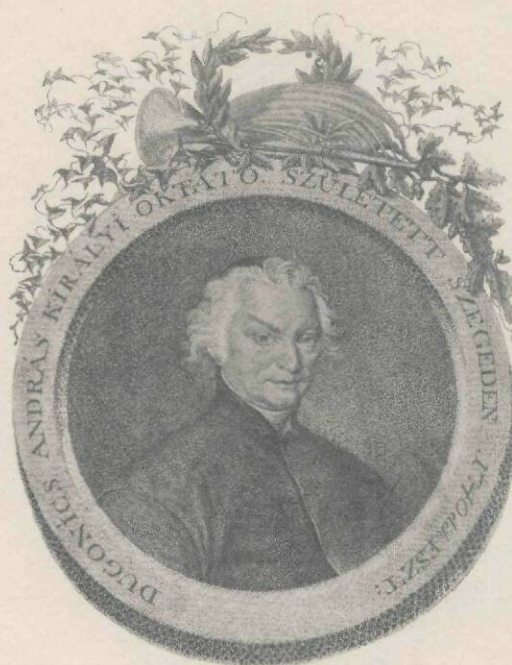
DUGONICS népszerűségét főleg *Etelka* cz. regényének köszönheti. E mű megírásának fő oka vala „Magyarországnak ekkori siralmas állapota Második József császárnak igazgatása alatt.” — 1786-ban, 2 hónap alatt írta és 1788-ban jelent meg, nyolczadret alakban, két kötetben.

Művész ő képeket érezen ősi vághatta; De Magyar szíveket le nem rajzolhatta.

Dugonics Etelkájának címképe.
(I. köt.)

AZ ETELKA első kötetének címe: *A szerencsés dolgok* (351 lap.) — Címképének magyarázatát adják a regény befejező sorai, Midőn t. l. sok megpróbáltatás után Etele és Etelka végre egymásé lettek, háliból a nagy Istennek ki szerelmeket megsegté „Köből egy Oltárt építtetének. Bele szúrták Atilának kardját; melleje faragták Etelenek Buzogányát 's Kalpagját. Ezeken felől az Oltárnak azon lapjára, mely Budavára felé fordult, é szavakat vésettek a Művészekkel: „A Magyarok' Istenének.” Az oltár mellett Etelka és Etele állnak II. József korábeli viseletben. Etelka szívéhez szorítja Etele arcképet, melyet az ifju első találkozásukkor Etelkának ajándékozott.

Dugonics öregkori arcképe.

A' ki fel. övedzi szíjját Jégvörénak. Két végét köti-fel az a' Szerencsésének.

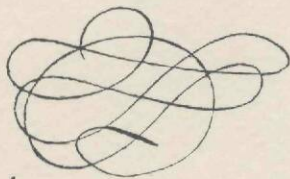
Dugonics Etelkájának címképe.
(II. köt.)

AZ ETELKA II. kötetének címe: *A szerencsétlen esetek* (366 lap.) Rézmetzeti címképe, a két vetélytárs Etele és Zaláfi párviadalát mutatja be. Midőn Zaláfi a viadalban elesik, Etelka részvétel hajol följe. Ekkor Zaláfi „erejének ördögös maradékját ösvekapargatván” kardját „nagy dühösséggel Etelkának oldalába verte, ezt mondván Etelenek: Ha az Enyim nem lehet; a' Tied se legyen.” — Etelka azonban kigyógyul sebéből és Etele felesége lesz.

A MAGYAROS
ISKOLA 92.92 II.

DUGONICS ANDRÁS II.

Anno 1790.

Etelkának Külsője.

Etelka nevezetű Könyvem 1786-dik esztendőben kezdetem, és két hónapok alatt szerencsésen el is végeztem. De a következendő két esztendő alatt, még nyomtatás alá adtam, s megattam Ezen könyvem írásának fő oka vala Magyar Országnak ekkori szalmas állapotja Második Jozsef Császárnak igazgatása alatt. Ezen Császár, Maria Theresiának, édes Anyjának halála után, 1780-dikban a Magyar Birodalmat kezéhez vévén, megígérte volt a Magyaroknak hogy őket minden szabadságokban meg fogja tartani. De szavának embere nem vala. Elsőben magát meg-koronáztatni nem akarta rethyes öletében; attól tartván: ne-hogy esküvéssel le-kötelerze magát a Magyar szokásoknak, és Törvényeknek meg-tartására. Hogy pedig a Magyaroknak ezért teendő ügyeiket meg-fogja tartani, a Magyar Koronát Posonyból elcsipre. El-irta idején Nagy mündörgések és zápor esők voltak. Ezen Koronának el-csipése; és a Dicső Kincs-tartó házba le-tétele 1785-ben esett. Császárnak meg-koronázatlan fejét eleven fegyverekkel le-irtam Etelkámban, és abból következendő sorozakat az Ország elcibe terjesztetem. Az Első könyvem: Negyedik szakaszon. Harmadik Részben, Ezen szavakkal kezdvén: Azpártnak el-cemietése után. V. d. t. Itt történt meg-jövendeltem az Országunk: hogy az esküvéssel le-nem kötelezett uralkodás könnyű uralkodásra változik. Ami meg-is történt Jozsef császár alatt két sok temérdek parancsolatokat napról napra küldözget az Országra, és el-rapodván régi szabadságunkat, meg-erősített szor-tartásainkat: új törvényeket szabott maga Kénnye szorént, melyeket a magyaroknak el-keltetett nyögni, mert a Lokat az országban katonáknak szedett fiakkal fenyegette. Erősebb volt akkor Jozsef Császár, nagy békenyben élvén: sem hogy ellene állhattanak volna a Magyarok. Ugyan azért ott Etelkámban javoltam Magyaraimnak: hogy a Párt-ü, tészt abban hagygyák mind-addig, még a Császárt erősnek lát,

Dugonics „Följegyzései“-nek első lapja.

(Eredetije a Nemzeti Múzeumban.)

DUGONICS Följegyzései csak kéziratban maradtak fenn. A munkát újabban adta ki ifj. Szinyei József (Olcso könyvtár 102. sz.) E mű 4 részből áll, melynek legérdekesebbje

|| az első rész, Etelkának külsője, mely ezen regény politikai irányzatosságának a megértésére szükséges felvilágosításokat tartalmazza.

Gvadányi József gróf.

(Szokolca városa birtokában levő olajfestmény után.)

GGVADÁNYI JÓZSEF GRÓF (1725–1801), lovas generális, epikus költő, a magyaros iskolának legnépszerűbb írója. Legnevezetesebb munkái: *Egy falusi Nótáriusnak Budai utazása*; (l. o.) *A' mostan folyó országgyűlésnek satirico criticé való le-írása*; (Pozsony, 1791. névtelenül.) *Rontó Pálnak... és gróf Benyovszki Mórítznak életek*; stb. (l. o.) *A falusi nótáriusnak elmékedései, betegsége, halála és testamantoma*; stb. (l. o.) *Unalmas órákban... való időöltés*; (l. o.) *A világnak közönséges históriája*, I–VI. köt. (Pozsony, 1796–1805.) stb.

Gvadányi József gróf.

(„A világnak közönséges históriája”, I. kötetében közölt arckép után.)

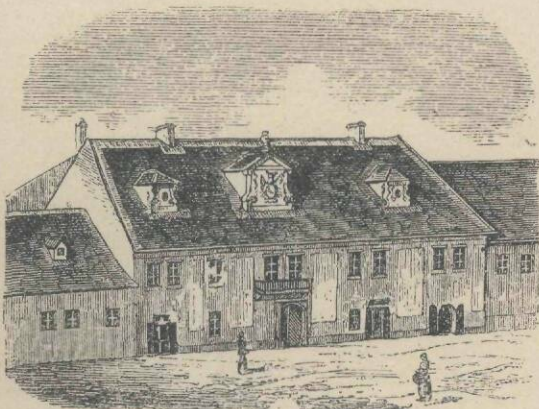
*Uj! Tegnap József Napja lévén ezen igék folytak aszta
lomnál / Töltsd meg Billikumom Inasom jó borral,
Te pedig Lovászom, Mosaraim porral,
Süsd el; mormollyanak ma van József Napja
Úli ezt egy Vezér, s Rév komárom Papja,
Már iszom! Czigányok! Húzzatok egy Rundát
Ma mind az palástot beiszszuk s mind
bundát.*

Gvadányi kézírata.

Egy Péczeli Józsefhez intézett és 1789. márczius 20-án kelt levélnek záradéka.

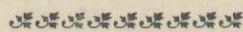
OLVASÁSA:

P. S. Tegnap József Napja lévén ezen igék folytak aszta lomnál
Töltsd meg Billikumom Inasom jó borral,
Te pedig Lovászom, Mosaraim porral,
Süsd el; mormollyanak ma van József Napja
Úli ezt egy Vezér, s Rév komárom Papja,
Már iszom! Czigányok! Húzzatok egy Rundát
Ma mind az palástot beiszszuk s mind bundát.

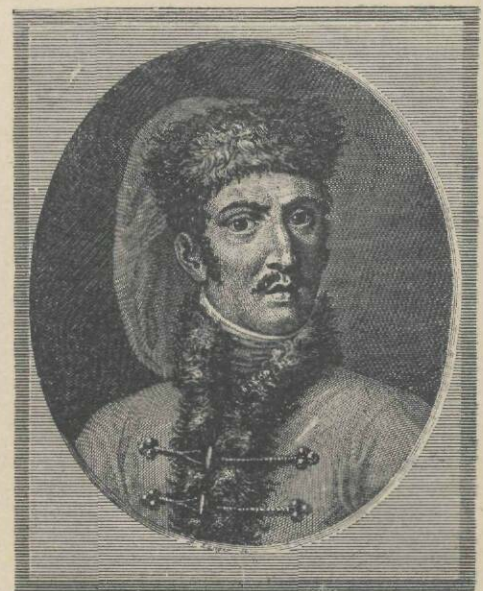

Gvadányi szokolczai lakóháza.

GGVADÁNYI 1783-ban költözött Szokolczára (Nyitra m.), a hol 1785-ben másodszor megvásárolván, feleségével nászhozományul kapta a jezsuita templommal szemben fekvő házat, melyet ő, hatalmas kézzel ellátva, kényelmes barokstílusú kastélylává alakítottatott át. Itt töltötte életének hátralévő részét és műveit is itt írta. E házat 1862-ben Szokolca városa 57.700 forint megvette akkori tulajdonosától, báró Zay Imrétől. A város közönsége 1887 augusztus 18-án díszes, szürke márványból készült emléktáblával jelölte meg a költő házat. Az emléktábla, felső háromszögű csúcsában domborművű lant és hadiszerek vannak, a költő és katona Gvadányi jelképeként. Felirata: Ezen házban lakott | gróf Gvadányi József | Magyar lovas generális | és | korszorus költőnk | 1783-tól 1801-ig | szül. 1728. okt. hó 16. † 1801. dec. hó 21. |

BBENYOVSZKY MÓRICZ GRÓF (1741–1786), tábornok, Madagaskar királya. Saját maga által, francia nyelven megírt életrajza megjelent, angol nyelvre fordítva, Londonban 1790-ben, két kötetben. Ezt Jókai Mór fordította magyarra. (Budapest, 1888. Két kötet.)

Benyovszky Móricz gróf arcképe.

(Langer által rézbe metszve, Dr. Franz Sartori: „Pantheon Denkwürdiger Wunderthaten” (Bécs, 1816) cz. munka II. kötetéből.)

EGY
FALUSI NÓTÁRIUSNAK
BUDAI
UTAZÁSA,

MELLYET
önmön maga abban esett
VISZSZONTAGSÁGAIVAL EGYGYÜTT
az elaludt vérű
MAGYAR SZÍVEK'
fel serkentésére, és mulatlágára
E' VERSEKBE FOGLALT.

Pozsonban és Komáromban,
WÉBER SIMON PÉTER költségével és betűivel 1790

Gvadányi, „Peleskei nótárius“-ának czímlapja.

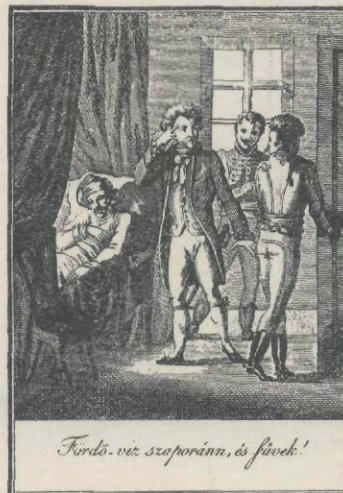
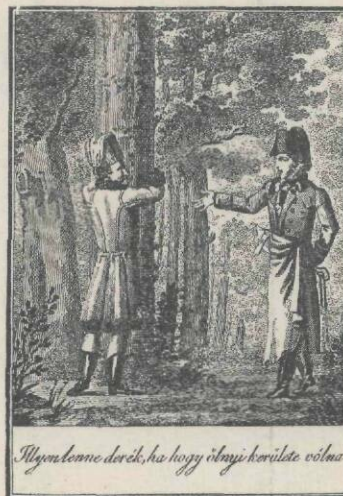
A PELESKEI NÓTÁRIUS Gvadányinak legkedveltebb, legolvasottabb munkája. 1787 augusztus 2-án kapott a költemény irásába, 80 nap alatt bevégezte, de csak 1790-ben adta ki *Egy Falusi Nótáriusnak Budai Utazása* címen, névtelenül, kis 8-rét alakban, 158 lapon, vörös nyomású czímképpel, a mely a Zsufa lován Budára érkező nótáriust mutatja be.

A FELÚJULÁS KORA.
1772—1820.

A MAGYAROS ISKOLA. IV.

GVADÁNYI JÓZSEF. II.

Fazekas Mihály.

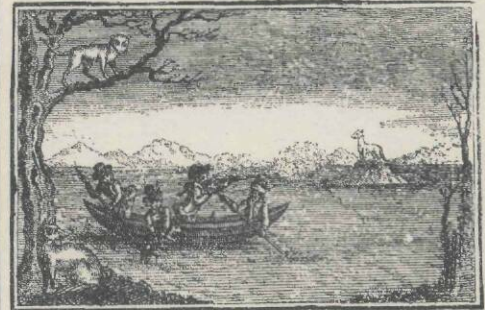
Ludas Matyi illusztrációi.

FAZEKAS MIHÁLY (1766—1828) debreczeni nyugalmazott főhadnagy, *Ludas Matyi* című, hexameterekben írt tréfa elbeszélése először 1813-, majd 1817-ben jelent meg Bécsben, nyolczadret alakban, négy rézmetszettel. Matyit Döbrögi, deresre huztja; Matyi bosszút esküszik (I. 1. kép). Először ácsnak öltözve, Döbrögit favásárlás ürügye alatt az erdőbe csalja, a hol félholtra veri (I. 2. kép); majd midőn e miatt beteg lesz, mint orvos jelenik meg és újra elpholja (I. 3. kép), végre egy vásár alkalmával, Döbrögi hajút eszelei uruktól eltávolítván, földesúrrá harmadszor is elveri.

UNALMAS ORÁKBAN,
VAGY - IS
A' TÉLI HOSZSZÚ ESTVÉKEN
VALÓ
IDŐ TÖLTÉS.

A' MELLYET
a' Versekben Gyönyörködöknek kedvekért,

KI-ADOTT
GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF
MAGYAR LOVAS GENERALIS.

Pozsonban,
Wéber Simon Péter költségével és betűivel.
1795.

Gvadányi: Unalmas órákban való időtöltés cz. munkájának czímlapja.

A héteves háborút követő hubertburgi béke után Gvadányit ezredével, Bereg megyének egy kis falujába, a tiszaháti *Badallóba* rendelték, a hol harmadfél esztendő telt. Itteni életnek mulatságos emlékeit írta le az *Unalmas órákban való időtöltésben*, mely nyolczadret alakban, 232 lapon jelent meg Pozsonyban, 1795-ben. A mű vörös nyomású czímképe Gvadányinak azon furcsa kalandját mutatja be, midőn a költő, Bakos János hadifőjelkészséget. Kós István parasztgazdával és a saját vadászával, a Tisza áradása által előntött területen csónakázva vadász, a fákon és a víztől el nem borított emelkedéseken tartózkodó vadakra. A tiszteletes, a Gvadányitól lőtt nyulat emeli a csónakba, miközben a generális a távolabbi halmon álló farkasra lő. A jobb oldalon lévő fa ágán egy nyest-menyet, a fa alatt róka látható.

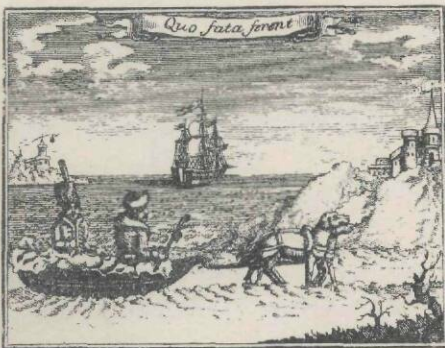
RONTÓ PÁLNAK
egy Magyar lovas Köz-Katonának
ÉS
GRÓF
BENYOVSZKY
MÓRITZNAK
ÉLETEK,

Földön, Tengereken álmélkodásra méltó Történettyeiknek, 's véghez vitt Dolgaiknak

LE-ÍRÁSA,

a' mellyet Hazánk Dámáinak kedvekért

Versekbe foglalt
GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF
Magyar Lovas Generalis.

Pozsonban és Komáromban,
Wéber Simon Péter költségével és betűivel,
1793.

Gvadányi: „Rontó Pál“-jának czímlapja.

A RONTÓ PÁL ÉS GRÓF BENYOVSZKY MÓRITZ ÉLETEK stb. Gvadányinak másik népszerű és egyszersmind legnagyobb verses műve, melyet „hazánk dámáinak kedvekért“ írt és 1793-ban adott ki kis 8-rét alakban, 548 lapon, vörös nyomású czímképpel, a melyen szibériai táj látható. Quo fata ferunt (a merre a sors visz) felirással. A kutyák által vont szánban Rontó Pál és gróf Benyovszky Móricz ülnek.

A
FALUSI NÓTÁRIUSNAK
ELMÉLKEDÉSEI,
BETEGSÉGE, HALÁLA,
ÉS
TESTAMENTOMA,

MELLYEKET

két foros Versekkel ki-adott, és Új Esztendő-béli Ajándékba, Hazánk Dámáinak, és Gavalerainak nagy ízveséggel nyújtja
GRÓF GVADÁNYI JÓZSEF

Magyar Lovas Generalis

ezen bé-állott 1796. esztendőnek első napján.

Eccē quomodo moritur justus
Pozsonban,

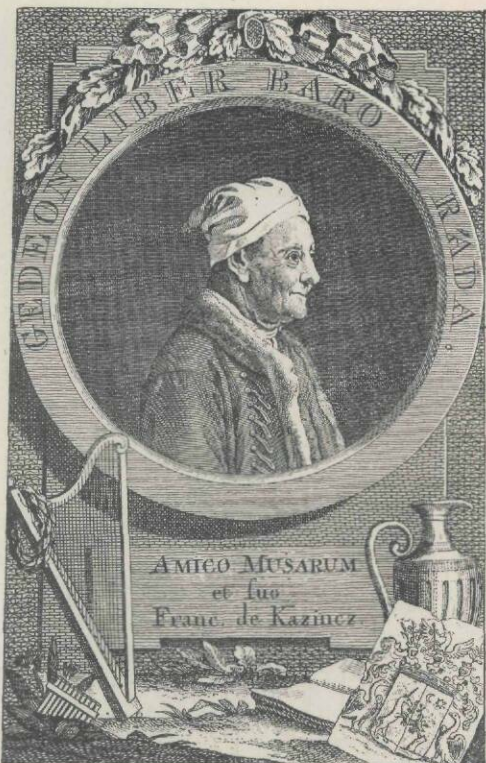
Wéber Simon Péter költségével és betűivel.

1796

Gvadányi: A peleskei nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testamentoma cz. munkájának czímlapja.

A PELESKEI NÓTÁRIUS... HALÁLA ÉS TESTAMENTOMA 1796-ban jelent meg Pozsonyban, nyolczadret alakban, 266 lapon. Czímképe azon jelenetet ábrázolja, midőn a nótárius fölvevén a halotti szentséget, meghal. A kép alatti latin szöveg értelme magyarul: Így hal meg az igaz ember.

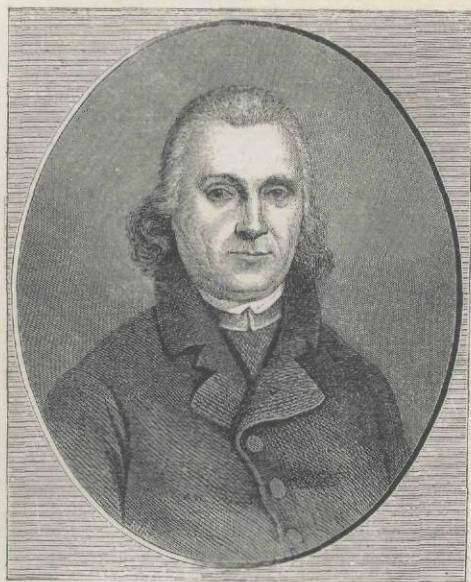
EGYEZTETŐK.

Gyaz Közteljes Költője
G. H. Rádai Gedeon

Rádai Gedeon arczképe és névaláírása.

RÁDAI GEDEON gróf, (1713—1792.) Költő, irodalmunkban az *egyeztetők* neve alatt ismert írói csoportnak vezére, a magyar mértékes-rimes versforma meghonosítója. Összes műveit Váczai János adta ki 1892-ben. (Bpest, Olcsó könyvtár.) Az arczkép alatti latin felírás értelme: A műzsák és saját barátjának, Kazinczy Ferencz.

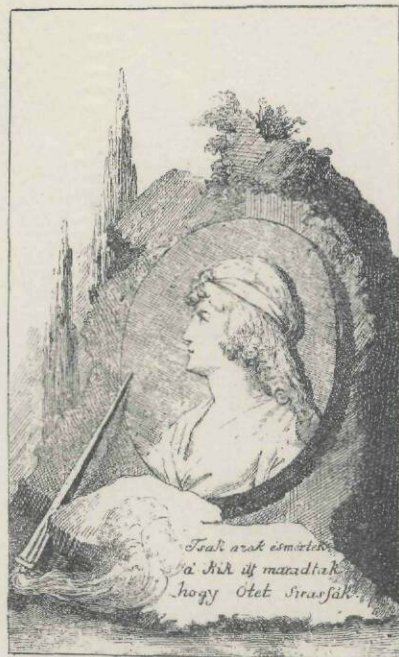
Verseggy Ferencz arczképe.

VERSEGGY FERENCZ (1757—1822), költő, esztétikus, kora egyik legkiválóbb nyelvtudósa. Kötteményeit Toldi adta ki, *V. F. versei* cz. a (Pest, 1865.) Nyelvészeti és verstani munkái között a legfontosabbak: *A tiszta magyarság*; (Pest, 1805.) *Magyar ortográfia*; (Buda, 1816.) *A philosophiának talpigazságaira épített felelet... a nyelvtudásnak mi voltárul.* (Buda, 1818.) *Rövid értekezés a musikáról*; (Bécs, 1791.) *Mi a poézis? és ki az igaz poéta?* (Buda, 1793.) *A magyar versnek különféle neveiről.* (A Magyar Aglájában, Buda, 1806) stb.

Kármán József arczképe.

KÁRMÁN JÓZSEF, (1769—1795) a magyar elbeszélő prózájának egyik legnagyobb tehetségű művelője, irodalmunkban az első lélektani alapon kidolgozott regény írója. Legnevezetesebb munkája: *Fanni hagyományai*. — (1794, az Urániában.)

Fanni arczképe az Urániában.

Fanni költött arczképe.
(Toldy kiadása a Nemzeti könyvtárban.)

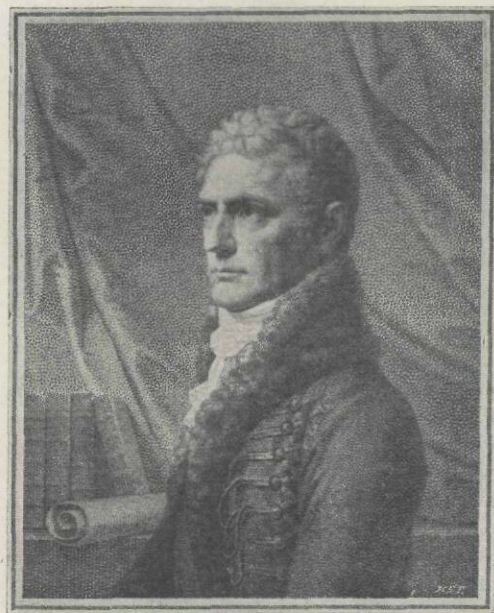
Uránia

Első Ezstendő
I kötet.

Az Uránia címlapja.

AZ URÁNIA CÍMLAPJA. — Kármán József volt az első, a ki Pestet irodalmunk központjává kívánta tenni; e célból alapította az *Uránia* című évnegyedes folyóiratot, melyből az első kötet 4 kis íven, nyolczadrét alakban, képekkel és hangjegyekkel, a költészetet és tudományt jelképező, szimbolikus címlappal, 1794 februárjában jelent meg, Vácson. Ára, füzetenként 1 írt volt. — Összesen 133 előfizető, 145 példányt rendelt. A lap, valószínűleg Kármán betegsége miatt, a harmadik füzettel 1794 okt.-ben megszűnt.

Bacsányi János arczképe.

BACSÁNYI JÁNOS, (1763—1845) költő és esztétikus, a francia forradalom eszméinek legszenvélyesebb hirdetője. Kötteményeit, válogatott prózai műveivel egyetemben Toldi Ferencz adta ki. (Pest, 1805.) Szerkesztője és kiadója volt a *Magyar Múzeum* című évnegyedes folyóiratnak is. (Kassa, 1788—1792.)

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY.

Csokonai Vitéz Mihály

Csokonai arcképe és névalírása.

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY, (1773-1805.) egyike leg-eredetibb és legkiválóbb költőinknek. Petőfiig legnagyobb lírikusunk, a magyar komikai eposz megteremtője. Legnevezetesebb művei: *Anakreoni dalok*; (Bécs, 1803.) *Dorotya*; (Nagyvárad és Vác, 1804.) *Halotti versek. A lélek halhatatlanságáról*; (Nagyvárad, 1804.) *Lilla, érzékeny dalok III könyvben*; (Nagyvárad, 1805.) *Ódák*. (Nagyvárad, 1805.) stb.

Csokonai szobra.

CSOKONAI SZOBRA. Az 1861-ben alakult „Emlékkert-Társulat” buzgólkodása következtében, Csokonai emléket, szülővárosa Debreczen, saját költségén felállított szoborral örökítette meg. Az emléket, mely 15,000 forintba került, az ev. ref. templom mögötti téren, 1871. okt. 11-én leplezték le. Az ércszobor Csokonait korszerű viseletben, átszellemült arccsal, lanttal kezében, a költői ihlet pillanatában mutatja be. A talapzat felirata: Csokonai, 1773-1805. A mű készítője *Izsó Miklós*, a kinek e szobor legsikerültebb alkotása és egyszersmind egyetlen monumentális műve, melyet maga fejezett be.

LII
A' Tihanyi Ekhóhoz

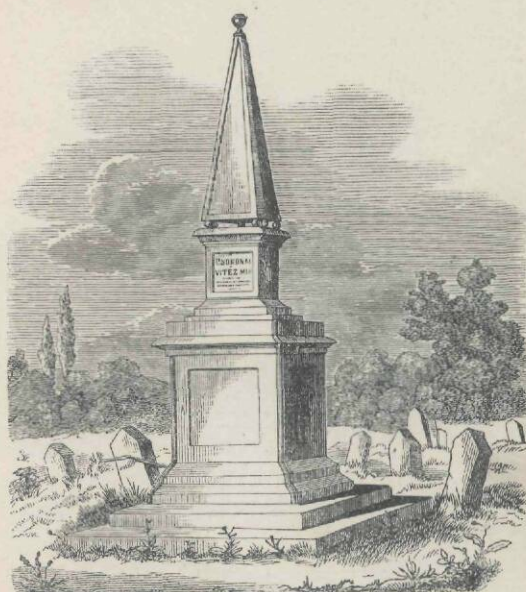
*Oh Tihannat ríjádó Leánya!
Báty ki fersz hegyed közül.
Im, ki a fersz eddy Annys hánya,
Saxod' allerebe ül
In a halvány Holdnak fényén
Jajgat és fős elpusztult reményén
Egy magános arva fév. /*

*Míg azot, kit bír, baji fienvednek
A' boldogság' kerjain,
Nigadosnak a' leu Furednek
Küfjén és parjain,
Addig én in fírva fírod.
E' se, Mimfa' a' mis én nem bírod
Vezd ki zengő bérteden. /*

*Lordon erdől, durva bérczek, fírrot!
Harfogjádó jajjam!
Tik talám több ézezzel bírod,
Mintsem embestájam.*

Csokonai kézírata.

CSOKONAI KÉZIRATA. A Tihanyi Ekhóhoz. (Eredetije a M. T. Akademiában.) Megjelent a Lilla dallok között. Csokonainak egyik legszebb és legnépszerűbb költeménye.

Csokonai siremléke.

CSOKONAI SIREMLÉKE. Csokonai hamvait a debreczeni temetőben sokáig csak egy egyszerű feja jelölte, melyet a költő nagy tisztelője *Domy Márton*, akkori iskolanagy állíttatott. E feja idővel elpusztulván, Debreczen polgárai 1836-ban, maradandó emlékekkel díszítették fel Csokonai sírját. Az emlék hatalmas, négyoldalú kőtalapzaton nyugvó, 80 mázsa vasból öntött gúla, melynek csonkított tetején áldozati tűz lobog. Felirata: Csokonai Vitéz Mihály, született 1773. Debreczenben. Meghalt 1805. Hazafiai emelték 1836. Az emlék tervét *Beregszászi Pál* rajztanító készítette.

A FELÚJULÁS

KISFALUDY SÁNDOR.

Kisfaludy Sándor ifjúkori arczképe.
(Kisfaludy K. festményéről. Eredetije a Kisfaludy-társ. birtokában.)

KISFALUDY SÁNDOR, (1772–1844.) lírai és epikai költő, a nemzeti romantizmusnak első képviselője, a XIX. század első negyedének egyik legkedveltebb írója. Legolvasottabb művei: *Himfy szerelmei*; (I. o.) *Regék a magyar előidőből*. (I. o.) Ezeket kívül fontosabb munkái: *Két szerető szívének története*; *Regéköltőnek hatyúdala XIV énekben*. (K. S. hátrahagyott munkái, Pest, 1870–71.) Drámái, *Eredeti magyar játékszín* címűen jelentek meg (Buda, 1825–36, II kötetben.) stb.

KORA. 1772–1820.

*Oh! Föld azjék hercege
Földön társ oly rege,
Mellynek vada sírjében
Lakal egy oly könyves,
Kicsa oly vad sír doboza,
Évveltes is kény,
Kögy nyja seani se fogna,
Tas benne benn' éreény,
Mics a 'milyen fíve arak
Oh! tis aegnea hágyisak
Ohnyj segye könysein,
Tas olvaperet süzin.*
20 Dal.

*Es renyvan miszo Wiele remittis Amos! Tibull
Oh! a' hie! rakja vagyol.
Mics efel miffabb hágyos;
Egy hie! kéjse atig hágyol,
T' énos viffa mátyos.
Mey nagallol, es fmanes
Naphere mecsken.
"Oh! lakel ő!" - i' habolene
Könyeinben ferepsem.
Igy sírbőlve Amos' méjse,
Es laplalon a' bi' ferges
Oh! a' Libe - síj' dulol;
I mag mag tovább' tudol.*

Kisfaludy Sándor kézírata.

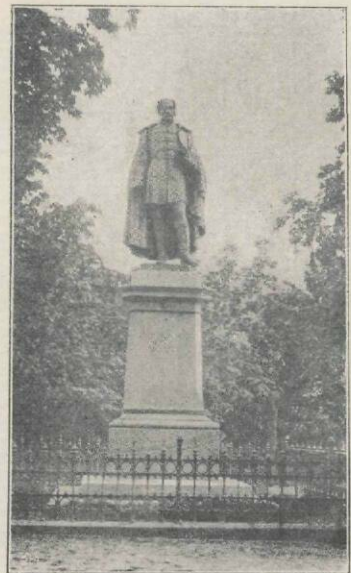
A *Himfy* 25. és 19. dala; Takács Józsefhez írt 1797. július 7-iki leveléből. (Eredetije a M. T. Akadémiában.)

Kisfaludy Sándor időskori arczképe.

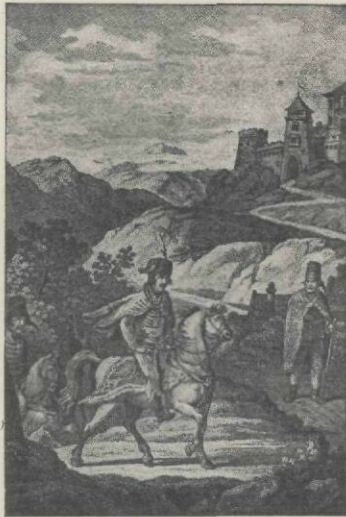

Kisfaludy S. régi szobra
Balatonfüreden. (Züllichtől.)

Kisfaludy S. mostani szobra
Balatonfüreden. (B. Vay Miklóstól.)

KISFALUDY SÁNDOR SZOBRA Balatonfüreden. Kisfaludy első bronzszobrát, granit alapon Züllich Rudolf készítette és Zala-megye közönsége állíttatta fel 1860-ban. E szobor azonban olyan kezdetleges gyenge alkotás volt, hogy újjal kellett fölcserélni, melyet báró Vay Miklós készített, és 1877. május havában leplezték le. Az új szobor Badacsony felé fordítva, magyar díszruhában mutatja be a költőt, jobbáiban írónt, baljában félig nyitott könyvet tart. A talapzat felirata: Kisfaludy Sándornak, Zala-megye közönsége. 1870.

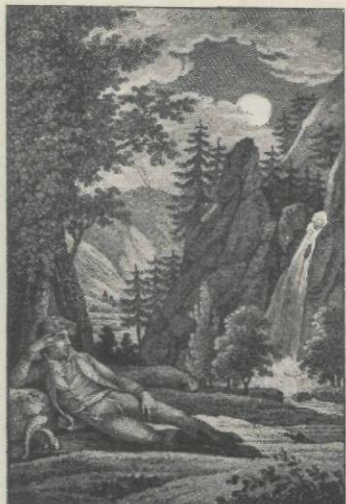

Csobáncz.

AREGÉK A MAGYAR ELŐIDŐBŐL ILLUSZTRÁCIÓI. Kisfaludy regéinek első gyűjteménye: *Csobáncz, Tütrik, Somló*, egy időben jelentek meg *A boldog szerelem*-mel, 1807-ben, fizenkettedrét alakban, három rézmetszeti képpel. – Első képünk, *Csobáncz*-nak (1807-iki kiadás) azon jelenetét ábrázolja, midőn a harczból hazatérő Szentgyörgyi szolgálójával Csobáncz vára alá érkezik. A távolból látszik a vár, melynek tornyából a lélekharang kongása hallatszik hozzánk. A szemközti jövő paraszttól értesül Szentgyörgyi, jegyesének, Gyulafy Rózsának haláláról. – A második kép, *Somló*, III. énekének azon jelenetét mutatja be, midőn a törökök ellen háboruba induló Bakacs Elek búcsút vesz feleségétől Lórától és apjától. – A képeket Blaschke metszette.

Somló.

Kesergő szerelem.

HIMFY SZERELMEINEK ILLUSZTRÁCIÓI. A bemutatott két kép Himfy szerelmeinek 1807-iki kiadásából való. Az első *A kesergő szerelem* VIII. énekét illusztrálja. Himfy egy alpesi, vad rengetegnek magányába vonul, hogy a természetnek elpanaszolja szíve bánatát. – A második kép *A boldog szerelem* I. énekéhez készült. A költő saját birtokán, kedvenc tölgyfája alatt pihen feleségével és a természet szépségében gyönyörködve, boldogan beszél el a mult szenvedéseit.

Boldog szerelem.

KAZINCZY FERENCZ, (1759—1831) író, esztétikus és műfordító, a németes iskolának feje, irodalmunk reformátora és a nyelvújítás vezére. Lengnevezetesebb munkái: *Gessner Salamon Idilliumi*; (Kassa, 1788.) *Bácsmegyeinek összeszedett levelei*; (Kassa, 1789.) *Hamlet*; (Kassa, 1790.) *Helikoni virágok*; (Pozsony, 1791.) *Herdernek Paramithyonjai*; (Bécs, 1793.) *Lessing meséi*; (u. o.) *Sztella*, Goethe után; (Pozsony, 1794.) *Tövisek és virágok*; (l. o.) *Clavigo*; Goethe után. *A testvérek*; (Pest, 1815.) *Egmont*, Goethe után; *Ossiánnak minden énekei*; (Pest, 1816.) *Galotti Emilia*, Lessing után; (Pest, 1830.) *Kazinczy útja Pannonhalmára*; (Pest, 1831.) *A botcsinálta doktor*, Molière után; (Buda, 1834.) *Barnelmi Minna*, Lessing után; (1834.) *Erdélyi levelek*; (Pest, 1839.) *Kénytelen házasság*, Molière után; (Pest, 1839.) *Mis Sara Sampson*, Lessing után; (Pest, 1842.) *Pályám emlékezete*, *Magyar Phantheon*; (Abafi: Nemzeti Könyvtár III. és XXXVI. kötet.) *Nagyszámu leveleit az Akadémia megbízásából dr. Váczy János adja ki.* (I—XI. köt., 1890—1901.)

A NÉMETES
ISKOLA. 9.9. I.

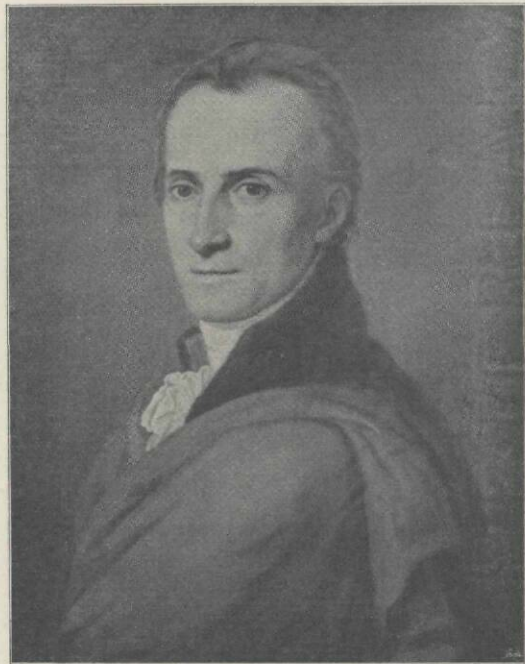
A' KÖTÉS' NAPJA.

Melly boldog óra tűnt fel életemnek
Midőn a két szép testvér' karjain
Szökdelve jártam a rom' halmair,
S hol a pataknál lengenyék teremnek.
Itt, lábainál imádot kedvesemnek
Elnyultam a part' bársony hantjain.
Dallott, s elfogva alakján s hangjain,
Megnyílt az ég szememnek és fülemnek.

Storazzi' szép ajkán nem lebegének
Mennyeibb hangzások mint e bájos ének,
Mint e hajlékony regező lány beszéd.

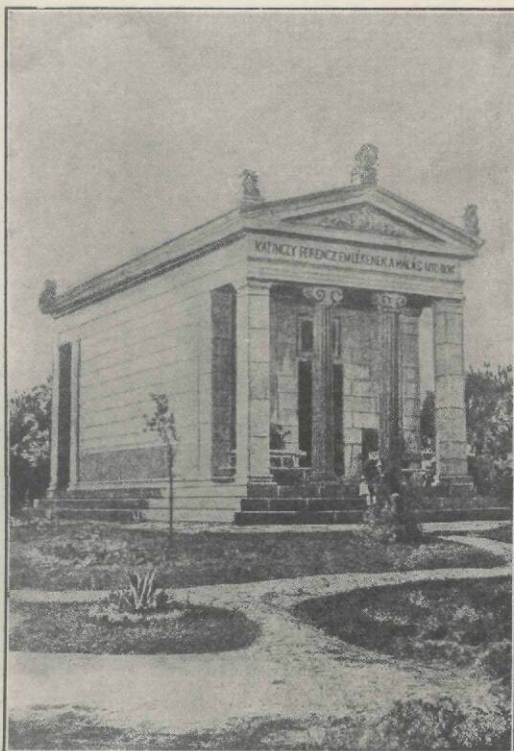
De bájosbb, édeobb volt, mellyel pirúlva
A hold' feléd fényében, s ráni simúlva
Ét nyögte az édes lány: *Tied! Tied!*

Kazinczy kézirata.
(Eredetije a M. T. Akadémiában.)

Kazinczy arcképe Donáttól.

DONÁT JÁNOS, korának egyik legkiválóbb magyar arcképfestője, (meghalt 1830), a kivel Kazinczy személyes, jó barátságban is állott, 1812-ben, szeptember végén kezdte festeni Kazinczy arcképét. A nagy irodalmi reformátor csak egyetlen egyszer ült a festőnek, a ki a képet azután Kreutzinger 1808-iki festményének segítségével vétele mellett készítette el. Az elegáns felfogással és művészi finomsággal kidolgozott kép Kazinczynak legsikerültebb arcképei közé tartozik. Jelenleg a széphalmi mauzóleumban van elhelyezve.

Kazinczy széphalmi mauzóleuma.

A SZÉPHALMI MAUZÓLEUM. Kazinczy 1806 jun. 10-én költözött az általa *Széphalomnak* nevezett *Bányácskára*. E Zemplénmegyei kis községnek keleti oldalán emelkedő halmon állt Kazinczynak szüleitől örökölt kis háza, melynek ablakából szép kilátás nyílt a zempléni hegyekre. 1859 okt. 27-én, Kazinczy születésnapjának századik évfordulóján, országszerte fényes ünnepeket rendeztek a nagy író emlékére. Az ezen alkalommal rendezett díszlakomán *Desseffy Emil* gróf egy Kazinczy-alap gyűjtését indítványozta. Nemsokára 49.638 frt 66 kr. gyűlt össze, melynek egy részével Kazinczynak maradványait segélyezték, 26.436 frtért pedig megvették a széphalmi birtokot és Kazinczy lakóházának helyébe, szép dórstílus mauzóleumot építettek. Fentartásáról a magy. tud. Akadémia gondoskodik. E mauzóleumban vannak elhelyezve Kazinczy összes művei, kéziratai, és jegyzetei; Ferenczy Istvántól készített márvány mellszobra, két festett arcképe, Orlai Petrics Sámuelnek festménye: Kazinczy és Kisfaludy Károly első találkozása stb. A mauzóleumtól délre van Kazinczy sírja. (Saját kertjében.)

KAZINCZY FERENCZ
MUNKÁI.

SZÉP LITERATÚRA.

PESTEN.

TRATTNER JÁNOS TAMÁSNÁL. 1814.

Kazinczy összes munkái I. kötetének
címclapja. (Kisebbitve.)

A NÉMETES ISKOLA II.

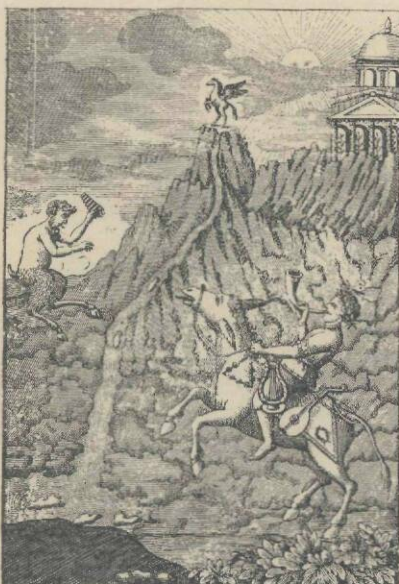
Szemere Pál.

SZEMERE PÁL, (1785—1861.) költő, író és esztétikus, Kazinczy irányának legteljesebb híve és terjesztője. Költményei közül *szonettjei* a legsikerültebbek. Nevezetesebb művei: *Zrínyi*, *Körner után*, (*Élet és Litteratural. köt.*) *Felelet a mondolatra*; (I. o.) *Tandithyramb és dalverseny*. (Vörösmarty Fóti dalának méltatása.) Szerkesztette Kölcsyvel az *Élet és Litteratura*, utóbb *Muzáron* cz. folyóiratot. (1826—1829.)

DÖBRENTÉY GÁBOR, (1786—1851) költő, műfordító, nyelvészeti- és történetíró. Legfontosabb művei: *D. G. külföldi színjátékai*; (Bécs, 1821—22. II. köt. Ebben: *A fősvény Molière után*.) *Shakespeare remekai*; (Pest, 1830. Ebben: *Macbeth*.) *Huszárdalok*. (Buda, 1847.) Szerkesztette az *Erdélyi muzeumot* (Kolozsvár, 1814—1818.) a *M. T. Társaság Évkönyveit*, (Pest, 1833—1835) a *Régi Magyar Nyelvemléktár* I—IV. kötetét, (Buda, 1838—46.) Ő fedezte fel, egyik becses nyelvemlékünket, a róla elnevezett *Döbrentei-kódexet*, stb.

Döbrentei Gábor.

A' bolcs APOLLÓ függve - hevet ezüst Lantjára kezd egy Isteni bajoló Erő patakkal folyni. s Pannoni Énekfeje heve lelkesíti Örül. Hazám...már láttya Te benned a' Bölöny 'Jovenidót! Nagy

A Mondolat címképe.

TÖVISEK és VIRÁGOK

SZÉPHALOM MDCCCXI.

A Tövisék és Virágok címlapja.

Kis János

KIS JÁNOS, (1770—1846.) ág. ev. szuperintendens, költő és műfordító. Költményeit összegyűjtve kiadta Kazinczy Ferencz, *K. J. versei* czimen (Pest, 1815. III. köt.) Fordításai közül figyelmet érdemelnek: *Horatius levelei*; (Pest, 1833.) *Blair Hugó rhetorikai és aesthetikai leczkái*; (Buda, 1838.) *Longinus értekezése a jenségesről és Anaximenes rhetorikája*; (Buda, 1846.) *Aristoteles rhetorikája*. (Buda, 1846.) *Pythagorás arany mondatai*. (Pest, 1846.) Önéletrajzát, *Kis János szuperintendens emlékezései életéből*, című munkában (Sopron, 1845—46. II. köt.) hagyta ránk.

A TÖVISEK ÉS VIRÁGOK CÍMLAPJA. — A MONDOLAT CÍMLAPJA. *Kazinczy, a Tövisék és virágok* cz. 1811-ben nyolczadret alak, 52 lap) kiadott epigrammáiban eles gúnynyal támadta meg, a minden újítástól idegenkedő orthologusokat, a kik e símadásra a *Mondolat* cz. röpirattal felelték. E munkát *Szomogyi Gedeon* állította össze, *Szentgyörgyi József* debreczeni orvosnak és több dunántúli orthologusnak, a nyelvújítást gúnyoló iratából és ő adta ki 1813-ban, Dicsalmon, (Veszprém) tizenkettődrét alakban, 102 lapon. — E támadás Kazinczyt mélyen sértette, de főképen nagy megbotránkoztatást keltett a *Mondolat* címképe, a mely Kazinczyt korszorúsan, előtte muzikális háromszóggal, (a szabdkörművesek jelvénye) oldalán lanttal és mögötte gitarral, (a szonettírás jelképe) kurtjébe fújva ábrázolja, a mint számár hátán a Parnassus felé nyargal. A Parnassus tetején a Pegasus áll két lábán, alább egy szatir látható. A kép alatt lévő verset Vályi Nagy Ferencz írta.

* A „mondolat” szó Barczafalvi Szabó Dávidtól ered.

A FELELET A MONDOLATRA CÍMLAPJA. A Mondolat támadásai ellen *Kölcsy* és *Szemere* vették védelmükbe mesteröket, a kik az 1814-ik év nyarat Péczelezen együtt töltötték és itt írták meg munkájokat. *Felelet a Mondolatra néhai Bohógyi* Gedeon úrnak* címmel, a mely nyolczadret alakban, 94 lapon jelent meg Pesten, 1815-ben.

Somogyinak elferdített neve.

MONDOLAT.

SOK BÖVITMÉNYEKKEL, ÉS EGY KIEGÉSZÍTETT ÚJJ-SZÓTÁRRAL EGYÜTT.

Angyalbárbe kötve, egy Tünet-forint.

DICS HALOM. 1813.

A Mondolat címlapja.

FELELET A MONDOLATRA NÉHAJ BÖHÓGYI GEDEON ÚRNAK.

Mondolat. Sok Bövítményekkel, és egy kiegészített új Szótárral együtt. Dicsalmon (azaz WESZPRÉM) 1813. szimó Pasquillusára.

PESTEN, TRATTNER JÁN. TAM. Betűivel 1815.

A Felelet címlapja.

RÉVAI MIKLÓS.

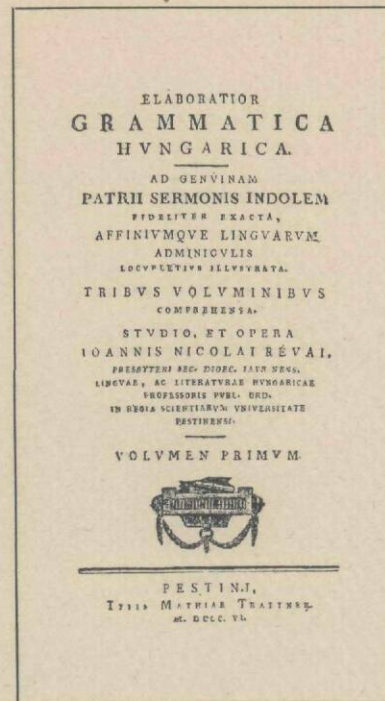

Révai Miklós arczképe.
(Donát egykoru festménye után.)

Révai Miklós emlékoszlopa Nagy-Szent-Miklóson.

A magyar nyelvtudomány apostolának emlékoszlopát 1893. aug. 25-én leplezték le a torontálmegyei Nagy-Szent-Miklóson, a nagy tudós szülőhelyén. A díszes emlék a Szegedi- és Deák Ferencz-utca sarkán áll. Főhomlokzatán látható Révainak domborművű mellképe; alatta a felírás: A történeti nyelvészet atyja, Révai Miklós a nagy született 1750-ik év február hó 24-én Nagy-Szent-Miklóson Torontál-megyében meghalt 1807. évi április hó 1-én Pesten.

Révai magyar nyelvtanának
cízmlapja. (Kisebbitve.)

RÉVAI nagy nyelvtana 3 kötetre volt tervezve. Közülök az I. kötet (nyolczadrét 535 lap) 1803-ban, a II. kötet (541 lap) 1805-ben jelent meg Pesten. A III. kötetet, a nagy nyelvtudós, korán bekövetkezett halála miatt már nem adhatta ki. Kisebbitett hasonmásunk a második, 1806-iki kiadás cízmlapja. A mű címe magyarul: *Tűzetes magyar nyelvtan. A hazai nyelv törzökös természeté szerint hűségesen magyarázva és a rokon nyelveknek segítségével bővebben megvilágosítva.*

Révai Miklós szobra.
a M. T. Akadémia palotájának homlokzatán.

RÉVAI szobra, *Izsó Miklósnak* egyik legsikerültebb alkotása. Magyar papi viseletben mutatja be a tudós író. Bal kezében könyvet tart, jobbját magyarázólag emeli fel. A szép, magas homlok, a mély tekintetű szemek és az egész alak nyugodt magatartása, az igazi tudós benyomását teszik.

RÉVAI MIKLÓS, (1759–1807.) költő és nyelvész, a történeti nyelvtudomány megalapítója. Legnevezetesebb munkái: *Magyar alagykának első könyvek;* (elégiák, 1788.) *Antiquitates literaturae hungaricae;* (a magyar irodalom régiségei, Pest, 1803.) *Elaboratio grammatica hungarica* I–II. köt. (tűzetes magyar nyelvtan; Pest, 1803–1806.) stb.

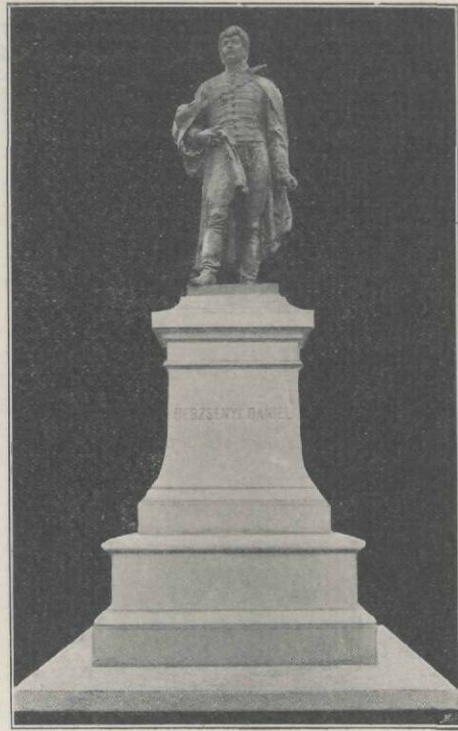
BERZSENYI DÁNIEL.

Berzsenyi Dániel.

BERZSENYI DÁNIEL. (1776–1836) a magyar klasszikus irodalom legnagyobb mestere. Költeményei *B. D. verszé.* cz. jelenték meg először 1813-ban, Pesten. Prózái művei: *Észrevételek Költsey recenziójára;* (Tudom. Gyűjtemény 1825.) *A versformákról;* (u. o. 1826.) *Poetái harmonistica.* (M. T. T. Évkönyvei I. k. 1853.)

Vasvármegye közönsége, a megye nagy fiának emlékére 1896. decz. 6-án szép ércszobrot állíttatott Szombathelyen, a városkáz előtti parkban. Magas talapzaton áll a költő ércalakja, az akkori nemesi úrirend öltözékében, vállra vetett hosszú mentében, a melynek egyik szárnyát jobbájával derekához emeli. Ugy az arczon, mint az egész alakon nemes páthoz ömlik el, mely a költő műveit is jellemzi. A talapzat feliratai, elől: Berzsenyi Dániel; hátul: Vasvármegye közönsége; jobbról: „Csak sást nemzettek a sasok”; balról: „Állsz még állsz, szeretett hazám.” A szobor készítője: *Kiss György* (szül. Szászváron, Baranya-megye 1852.)

Berzsenyi Dániel szobra Szombathelyen.

*Problema indult hajdan erős Magyar.
Nem látod Aspád Vere mikéint fújul?
Nem látod a bosznus Egeknek,
Dorogó nyomonult Starádoz
Nyolc sáradatnak vörösvaterja közt
Pongáls Budának toronyi allanah,
Am bá' eresszev vak turedben
Versidet, megadat tipotad.*

Berzsenyi „A magyarokhoz” ódája első 2 versszakának kézirata.
(Eredetije a Magyar Tudományos Akadémiában.)

HIRLAPOK.

Felséges Tsászárné és Apostoli Király Afzszonyunknak
különös engedelmév el.
A Magyar Hírmondó.
1780. éftzendőbenn.

Bóldog Afzszony Havának első napján,
Szombatonn költ.

ELSŐ LEVELE.

Szokások a híróknak, hogy új éftzendőkör holmi közföntésekkel kezdjék-el leveleket. Ezt a szokást a Magyar hírmondó talám nem fogja mindenkor követni: mivel a felettébb való hálázkodást nem kedvelli a mostani világ. — De tsak ugyan most leg-először, úgy tefszik, az illendőség-is meg-kivánja, hogy érdemlett tífzelet-tétellel közfönjön-bé Felféges, Méltófagos, Tífzeletes, Tekéntetes, Nemzetes, Vitéz és Erdemes Jóakaróinál.

Bétsbe emelkedvén, leg-először uralja KIRÁLYJÁT:

Térd s fő hajva egész szívvel hálálja kegyelmét;
Mert, ha mi haznot hajt, tsak néki közfönheti létét
Orzfáglásának már hullz éftzendeje kétfzer
Múlt: de ezerfzer ezernyi ezer jó-téte te hozzád,
Édes Hazám! ki ne kívánná, hogy még leg-alább-is
Negyvenfzer légyen, míg él, újultá időnek!
JOSEFET a TSÁSZÁRT s hadait fenn tartsa szerentse!
Menj Olafz orzfágban tova, s tégy idvezleter ott-is:
Áldja Florentza, hazánk másod másod rendbéli Keményit

A THE.

A Magyar Hirmondó első számának első lapja.

Az első magyar nyelvű hirlapot Rát Mátýás evang. lelkész és író indította meg Magyar Hirmondó címmel 1780-ban. A lap Pozsonyban jelent meg, félvnyi terjedelemben, nyolczadrét alakban, hetenkint kétszer, szerdán és szombaton. Évi előfizetési ára helyben 3 frt, vidéken 4 frt. volt. Megszűnt 1788-ban. A lap fejképe, írói és forgalmi jelvények között földgömböt ábrázol, mely fölött a kereskedelem Istene, Mercur repül, a ki balkezében szalagot tart, „Per Regna Per Urbes” (Országokon át, városokon át) felirattal.

A ROMAI TSÁSZÁRI ES AP. KIRÁLYI FELSÉGNEK
KEGYELMES ENGEDELMÉVEL.

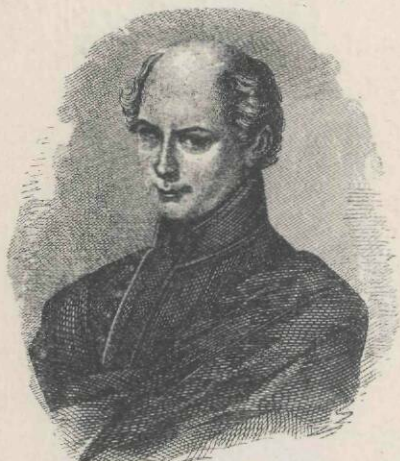
Indult BÉTSBŐL Szombaton 21. Juniusban. 1788.

A Magyar Kurir fejképe.

A Magyar Kurir című politikai és vegyes-tartalmu hetilapot Szacsvay Sándor, több gúnyos röpiratnak és Blumauer modorában írt satirikus versnek szerzője, a nemzeti műveltség egyik buzgó terjesztője alapította, 1787-ben. A lapot Bécsben nyomták és hetenkint kétszer, kedden és pénteken jelent meg, egy ívnyi terjedelemben, nyolczadrét alakban. Szépirodalmi melléklapja volt először a Magyar Músa, majd a Kedveskedő, később a Sokféle. A Kurir előfizetési ára a mellék-lappal együtt helyben 20, vidéken 28 frt váltópénz volt. 47 évi fennállása után 1834-ben szűnt meg. A lap fejképe, trombitába fuvó, szágludó lovas alakot mutat, melytől jobbra Magyar-, balra Erdélyország címere. A lovas alatti keretben, a szerkesztőnek, Szacsvay Sándornak monogramja van: Sz. S.

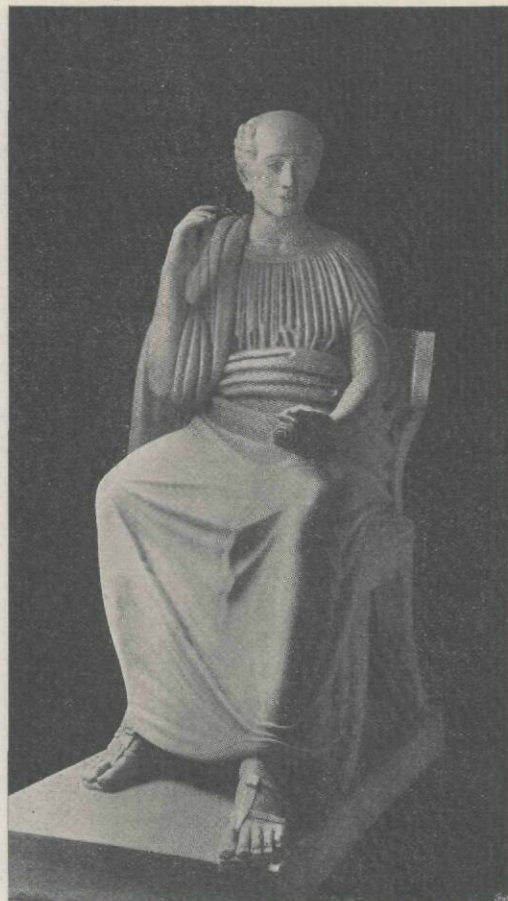
KÖLCSEY FERENCZ.

Kölcsey Ferencz arcképe.

(Egykorú metszet után.)

KÖLCSEY FERENCZ (1790–1838.) Korának legsokoldalúbb és legképzettebb írója: költő, esztétikus, műbíró, szónok és államférfi; a magyar irodalmi műkritika és dramaturgia, a művészi szónoklat megalapítója és a ballada meghonosítója irodalmunkban. Köteményein kívül legkiválóbb munkái: *Bírálatai Kis János, Csokonai és Berzsenyi műveiről*. (Tudományos Gyűjtemény 1817.) *Nemzeti hagyományok; A Komikumról; Körner Zrinyijéről* (Élet és Litteratura). Beszédei közül legnevezetesebbek: *Beszéd a magyar játékszin ügyében*; (Élet és Litteratura, 1827); *A magyar nyelv ügyében* (1833); *Emlébeszéd Kazinczy Ferencz* (1832.) és *Berzsenyi Dániel felett* (1836.); *Parainesis* stb.

Kölcsey márványszobra a N. Múzeumban.

KÖLCSEY márványszobra *Ferenczy István*, (szül. Rimaszombatban 1792-ben † 1836-ban) kora hírneves szobrászának műve. A szobor Kölcseyt mint író és szónokot, kora szobrászati irányának megfelelően, görög viseletben, tógában ábrázolja. Balkezeiben iratsomót tart, jobbajával, nyugodt, szónoki mozdulatot tesz. Az egész alakot klasszikus nyugalom és méltóság jellemzi.

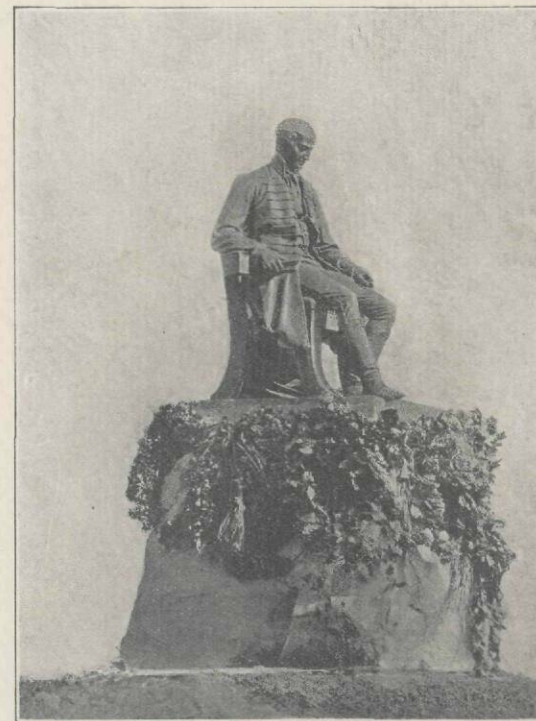
*Nyögve lél az esti szellem,
Balramillet szánnyain;
Csolnaron leug száll a part mellett
Csörgő vírnél halgajin.
Csillag és hold a víz tükrében,
Töled érde pangja menzében,
Bokron vár vívra leug,
Philomela körmöl seug.*

*Csattogó báj hangoragyi,
Mins szüesthab, ömledes,
Lengem minden gondolagyi
Lágy érzésben sülyeder.
Sárvem habrit, mins az ével,
I Cséppje hó szemem könyvénél
Váren, parson, endön til
Szerecslen könyvénél hull.*

*Eg' oh rávrod' pompáján
Mere vont a' mestreség?
Leng egy csillag nyhgoz' ráján,
Melly ou vírvászinben lég.
Csillagai a szerelemnek,
Habja mins dagad zeblemel?
Hobrad mins gyújsz illy erő?
I dresvég kám s'leled jó'..!*

Kölcsey kézirata: „Alkonyi dal”.

(Eredetije a M. T. Akadémiában.)

Kölcsey szobra Nagy-Károlyban.

KÖLCSEY ülő bronzszobrát 1897 április 4-én leplezték le Szatmár megye fővárosában, Nagy-Károlyban. Felállítását *Károlyi István gróf* bőkezűségének köszöni, a ki a megyétől ajándékozott 3000 forintot kívül az összes költségeket fedezte. Mesterségesen készített sziklatalapzaton ül a költő, fejét lehajtva, gondolatokba mélyedve. Egyik keze térdén nyugszik, másik kezében könyvet tart. Öltözete: a múlt század 30-as éveinek magas gallérú atillája, magyar nadrág és csizma. A talapzat feliratai, elől: Kölcsey Ferencz; hátul: „Isten áld meg a magyart!” A szobor, mely a Károlyi-kastély díszkertje előtti téren áll, *Kallós Edének* (szül. 1866-ban Maros-Vásárhelyen) egyik sikerült alkotása.

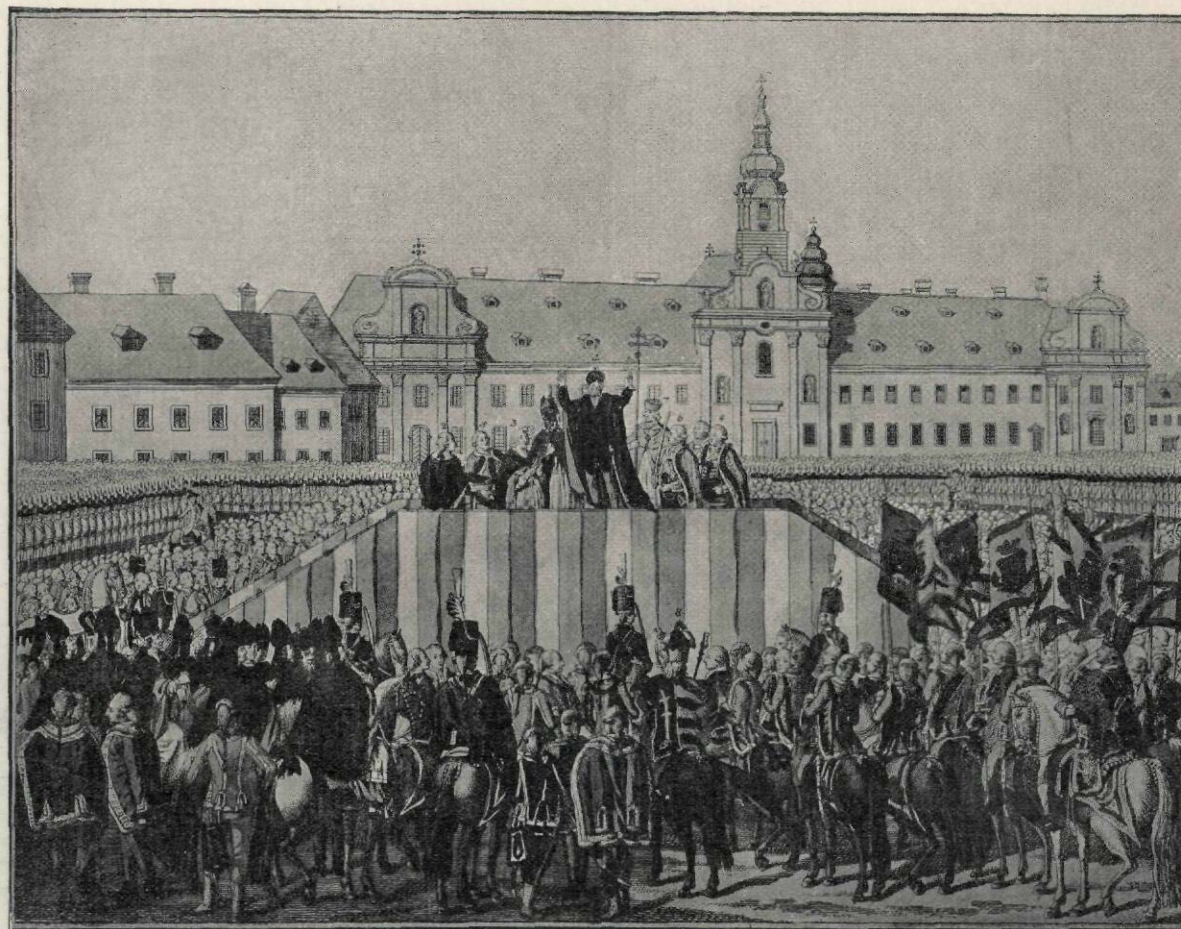

KORKÉP II.

II. Lipót koronázási esküje.

(Egykoru 'színezett metszet után.)

II. Lipót uralkodásával új korszak kezdődik a magyar nemzet történetében. Ekkor teszi meg a nemzet az első lépéseket alkotmányos önállóságának kivívására. A bölcs belátású és humanus gondolkodású fejedelem beismervén a nemzet jogos követeléseit, 25 évi szünetelés után újra összehívja a magyar országgyűlést, a melyen maga is megjelen és 1790 november 15-én a pozsonyi székesegyházban megkoronáztatja magát, a mely alkalommal kiállítja a törvényes hitlevelet és leteszi az alkotmányos esküt. Az or-

szág alkotmánya tehát helyreállt, a nemzetnek a király iránt való bizalma ismét visszatér, és a megpróbált nemzet új reményekkel telve lépett a haladás útjára. (Az emelvényen lévő alakok: 1. II. Lipót 2. Lipót főherceg, a nádor, a ki a koronát tartja. 3. Bathányi hercegprimás, az esküt olvassa. 4. Zichy Károly gróf, az ország-bíró, a királyi jogarral. 5. Végh Pál tárnokmester, a királyi almát tartja. 6. Grassalkovits herceg főlovászmester, kezében a kard. 7. Mayláth József, a kettős kereszttel.